

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. Prano karne, proces karny i inne nauki kryminologiczne.

Grzywo-Dąbrowski W.: Polski Kodeks Karny — uwagi lekarza sądowego. Warszawa, „Lekarz Polski”, 1932.

W „uwagach”, omawia autor te artykuły kodeksu karnego, które mają znaczenie dla lekarza sądowego, zaznaczając, że niektóre niezbyt jasno sformułowane pojęcia, zawarte w kodeksie będą mogły ulec zmianie wzgl. wyjaśnieniu.

Z przepisów części ogólnej kodeksu, omawia autor obszerniej art. 17 i 18, podkreślając, iż do istotnego punktu psychologicznej podstawy „nie mógł rozróżnić znaczenia czynu lub pokierowania swemi czynami”, zostało dołączone praktycznie ważne rozszerzenie psychiatryczne wymieniające najrozmaitsze zaburzenia psychiczne; duże znaczenie praktyczne przypisuje także § 2 tego artykułu.

Nie sądzę, by ta formuła wyłączenia sprawcy z pod karzącą mocy ustawy jaką posługuje się K. K., zaważyła w praktyce. W zasadzie będzie chodziło jak dotychczas, tak o rozpoznanie rodzaju choroby, jak co istotniejsze o rozstrzygnięcie czy nasilenie stanu chorobowego znosiło możliwość rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swemi czynami. Trudności, na jakie natrafiał biegły w tym właśnie kierunku, oceniając stan umysłowy sprawcy po myśli ustaw obowiązujących w trzech zaborach, pozostaną te same.

Odnosnie § 2, art. 17 zaznaczę, że chyba niezmiernie rzadko zachodzić będzie podejrzenie, że sprawca umyślnie wprowadził się w stan zakłócenia czynności psychicznej po to, by dokonać przestępstwa. W razie gdy takie podejrzenie się nasunie, jak niezmiernie trudno będzie dowieść tej umyślności.

Art. 18, który zdaniem Grzywo-Dąbrowskiego znajdzie zastosowanie przy osądzaniu przestępstw popełnianych przez zwyrodniałych, nałogowych alkoholików, narkomanów itd. przysporzy mojemu zdaniem tak biegłym lekarzom jak i sądom bardzo wiele kłopotu. Rozbieżności zapatrywań pod tym względem między biegłymi i między nimi a sądem nie będą należały do rzadkości, o czym poucza już dotychczasowa praktyka.

Jeśli autor spodziewa się zmniejszenia ilości przestępstw z uwagi na § 2. art. 18, wykluczającego stosowanie § 1, gdy ograniczenie zdolności jest skutkiem odurzenia, wynikającego z winy sprawcy, to nie mógłbym podzielać tej nadziei. Wszakże przestępstw w upojeniu alkoholowym dopuszczają się przeważnie osobnicy, których pociąg do alkoholu wzgl. sposób reagowania nań, jest jednym z objawów takiego czy innego zaburzenia psychicznego, znoszącego, lub ograniczającego zdolność rozpoznawania czynu lub kierowania postępowaniem.

Stosowanie środków zabezpieczających z art. 78—82 niewątpliwie bardzo wskazanych, od których autor obiecuje sobie uwolnienie społeczeństwa, choćby na pewien czas od „niebezpiecznych elementów”, natrafiać będzie przez długie lata na wielkie trudności, po pierwsze z powodu braku odpowiednich zakładów, braku odpowiedniego personelu lekarskiego i pielęgniarzkiego i znacznych kosztów w związku z stosowaniem tych środków.

Z innych artykułów części ogólnej omawia autor art. 48, ze względu na skutki, jakie wyniknąć mogą dla lekarza, z nadużycia zawodu przy popełnianiu przestępstwa, lub z ujawnionej przy popełnieniu przestępstwa a groźnej dla społeczeństwa niezdolności sprawcy do wykonywania zawodu.

Omawiając w części szczegółowej czyny nierządne, wita autor z zadowoleniem „uogólnienie ze stanowiska karnego czynów, prowadzących do zaspokojenia popędu płciowego”, skoro upraszcza ono i ułatwia pracę lekarza sądowego i sędziego, nie zmuszając ich do ustalania, czy zaszedł przypadek dokonania stosunku płciowego, czy usiłowanie, czy też miał miejsce czyn lubieżny itp.

Z przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu poświęca autor dłuższe uwagi art. 233, a więc spędzeniu płodu przez lekarza, o ile zabieg był konieczny ze względu na zdrowie kobiety ciężarnej, albo ciąży była wynikiem czynu nierządnego.

Z zapatrywaniem autora, że rozstrzygnięcie, czy zabieg był koniecznym będzie zawsze indywidualne, należy się bezwzględnie zgodzić, jak również, że w praktyce będą uwzględniane tak swaue wskazania ekonomiczne.

Słusznie należy nazwać zastrzeżenia autora co do celowości rozp. Prez. Rzplitej, iż zabiegu spędzenia płodu, w przypadkach przewidzianych w art. 233 r, dokonać może lekarz dopiero po poprzednim złożeniu mu zaświadczenia dwóch lekarzy, stwierdzających powyższe okoliczności.

Wyczerpującym omówieniem i przykładowymi objaśnieniami obrażeń ciała, o jakich mowa w art. 235—237, kończy autor swe uwagi.

St. Horoszkiewicz (Poznań).

Wachholz L. Prof. Dr.: Medycyna sądowa na podstawie nowego ustawodawstwa polskiego. Z 42 Tycinami na 8 tablicach. Wydanie czwarte, zupełnie przerobione. Warszawa—Kraków, Gebethner i Wolfi, 1933, str. 456.

Zbyt znanem jest nazwisko autora, bym musiał, podnosząc zalety jego Medycyny Sądowej, zachęcać do zapoznania się z jej treścią. Poprzednie trzy wydania, spełniły doskonale swe zadania i wątplię, czy jest w Polsce prawnik, czy lekarz, któryby w Medycynie Sądowej Wachholza, nie szukał odpowiedzi na interesujące go zagadnienia z tego działu nauki lekarskiej.

Notatka niniejsza ma przeto jedynie na celu poinformowanie, że ukazało się wydanie czwarte, oparte już na nowym ustawodawstwie polskim, uwzględniające nadto dorobek naukowy polski i światowy lat ostatnich.

Pewne zmiany w układzie treści, a przedewszystkiem większa jej „zwięzłość” o jakiej wspomina autor w przedmowie nie wpłynęły zasadniczo na jakość opracowanych tematów.

Medycyna Sądowa Wachholza zajmuje nadal w piśmiennictwie lekarskiem podręcznikowym polskim pierwsze miejsce.

St. Horoszkiewicz (Poznań).

Schilling-Siengalewicz Sergjusz, Prof. Dr.: Zarys toksykologii sądowo-lekarskiej. Tom I. (Część nieorganiczna). Wilno. Wydawnictwo Koła Medyków U. S. B., 1933, str. 215.

W piśmiennictwie polskim brak było dotychczas dzieła, obejmującego całość nauki o truciznach. Wobec tego trzeba było posługiwać się odnośnemi pracami lekarzy obcych. Prof. Siengalewicz postanowił brak ten wypełnić zwłaszcza, że (jak zaznacza w przedmowie) dziesięcioletnia działalność nauczycielska przekonała go, iż obok psychiatrii toksykologja nastęrcza największe trudności w dziedzinie medycyny sądowej. Postanowił dać podręcznik, który ma służyć jako wytyczna dla rozleglejszych studjów.

W części ogólnej zebrany jest materiał naukowy dotyczący ogólnych pojęć trucizny i zatrucia (str. 5—35), zmian anatomo-patologicznych powstających pod wpływem zatruc (str. 36—49), sekcji zwłok (str. 50—72), przyczyn i rozpoznawania zatruc (str. 73—83), poczem Autor przechodzi do części szczegółowej.

Zarząd Koła Medyków Uniwersytetu Stefana Batorego, (które jest wydawcą książki), zaznacza (str. XI), że do realizacji wydawnictwa przyczyniło się w głównej mierze pełne bezinteresowności stanowisko Autora, i zapowiada rychłe wydanie drugiej części dzieła, gotowej już do druku.

J. J. B.

Czasopismo sądowo-lekarskie. Poświęcone medycynie, psychiatrii sądowej i kryminologii. Redaktor Prof. Grzywo-Dąbrowski. Warszawa, Polskie Lekarskie Towarzystwo Wydawnicze. Roczniki I—V. 1928—1932. Rocznik VI. 1933. Nr. 1—2.

Jest to jedyne na ziemiach polskich czasopismo tego typu. Założyciele powołali je do życia celem „pobudzenia pracy naukowej, dzielenia się spostrzeżeniami z praktyki dla wymiany myśli tych wszystkich, którzy pracują w działach, wymienionych w tytule pisma”. Zgodnie z tym programem obejmuje „Czasopismo sądowo-lekarskie” opracowania zagadnień teoretycznych i (bardzo interesującą i wartościową dla praktyki sądowej) kazuistykę, nadto streszczenia piśmiennictwa wszystkich trzech działów, bibliografię i kronikę.

Na zjeździe lekarzy i przyrodników w Poznaniu (wrzesień 1933) mówiono wielokrotnie o programie ścisłej współpracy kryminologów-prawników i kryminologów-lekarzy. Uzewnętrznieniem tego programu było stworzenie (poraz pierwszy) wspólnej sekcji (pod nazwą sekcji medycyny sądowej i kryminologii) z referatami jednych i drugich. Postanowiono tę formę współpracy utrzymać *nu* przyszość. Ale jak utrzymać kontakt w okresie między zjazdami? Najlepiej może służyć temu celowi czasopismo tego typu, jak obecnie omawiane, przyczem należałoby życzyć sobie większego udziału prawników w autorstwie artykułów. Niezawodnie nie miałyby Redakcja w tym kierunku żadnych zastrzeżeń. Byłoby pożądane, aby „Czasopismo” znalazło się we wszystkich bibliotekach sądowych i prokuratorskich, bo zaznajomienie się z kazuistyką sądowo-lekarską ustrzeże w wielu wypadkach sędziego lub prokuratora przed mylnymi posunięciami lub poglądami.

W „streszczeniach” uwzględnią Redakcja podręczniki, monografje i artykuły rozrzucone po czasopismach, zestawiając literaturę zarówno polską, jak zagraniczną.

Należy spodziewać się, że „Czasopismo”, które zbliży się niedługo do pierwszego dziesiątka istnienia, będzie miało długi okres rozwoju i pożytecznego promieniowania. J.J B..

Szpakowski Jerzy, Dr.: Wskazówki do wstępnych badań kryminalno-biologicznych. Polecone przez Komisję do badań kryminalno-biologicznych przy Departamencie Karnym Ministerstwa Sprawiedliwości. Warszawa, Ministerstwo Sprawiedliwości, 1933, str. 94.

Jak zaznaczono już w motywach Komisji Kodyfikacyjnej do nowego kodeksu karnego, przenosi się punkt ciężkości walki z prze-

stępstwem stopniowo do postępowania wykonawczego (t. j. do wykonania kary). Kara zdąży do przemiany moralnej przestępcy za pomocą specjalnych metod wychowawczych, o ile ze względu na typ przestępcy nie trzeba zrezygnować z dążenia do poprawy i przestać na samem unieszkodliwieniu. Metody wychowawcze wymagają oczywiście daleko idącej indywidualizacji, dla której brak oparcia w dotychczasowej organizacji penitencjarnej. Departament karny Ministerstwa Sprawiedliwości przystąpił w roku ubiegłym do reform zasadniczych, zaczynając od opracowania metod, mających umożliwić indywidualne poznanie przestępcy. Stworzono specjalną komisję do badań kryminalno-biologicznych, która opracowała „wstępny kwestionariusz”^{*} jako podstawę tych badań. Badania obejmą wszystkich więźniów, skazanych prawomocnie na więzienie, których koniec kary przypada nie wcześniej, jak w dniu 1 stycznia 1935. Po zbadaniu wszystkich więźniów, co do których zachodzą powyższe wymogi, będzie się prowadziło badania nadal w miarę stopniowego napływu świeżo skazanych co do każdego więźnia, któremu pozostanie po prawomocności wyroku kara więzienia nie krótsza od jednego roku. Wyniki badań pozwolą uzupełnić dotychczasowe podstawy selekcji więźniów (wysokość kary, rodzaj przestępstwa, recydywa) dalszemi kryterjami, zwłaszcza charakterystyką psychologiczną, stanem zdrowia i stosunkiem (także psychicznym) do pracy. Dr. Szpakowski opracował instrukcję do badań, która jest treścią niniejszej publikacji. Kwestionariusz ma wypełnić lekarz więzienny przy współdziałaniu administracji, kapelana, nauczyciela względnie członka Patronatu lub Komitetu więziennego. Kwestionariusz obejmuje łącznie kilkadziesiąt (70) punktów, ujętych w następujące grupy: personalja, stan cielesny, obarczenie (dziedziczne i indywidualne), wychowanie i środowisko, przestępczość, charakterystyka psychologiczna więźnia, kwalifikacja neuro- i psychopatologiczna, zachowanie się badanego w więzieniu (wtem stosunek do rodziny, nauki, religii i pracy, komunikowanie się nielegalne, udział w zbiorowych wystąpieniach i t. p.), wreszcie (punkt oczywiście najważniejszy) wnioski, które dotyczą zalecanych metod postępowania w obecnym więzieniu, przeniesienia lub umieszczenia w specjalnym zakładzie, udzielenia przerwy kary i przedterminowego zwolnienia.

Jak widać z powyższego skrótu treści, zdąży się drogą zapoczątkowanych badań do uzgodnienia procesu wykonawczego z postulatami
nowego kodeksu. *J.J.B*

Rohden Friedrich Dr.: Einführung in die kriminalbiologische Methodenlehre. Ein Lehrbuch für Praktiker der Strafrechtspflege und des Strafvollzugs. Mit 5 Abbildungen im Text. Berlin—Wiedeń, Urban i Schwarzenberg, 1933, str. 254.

Tę książkę należy omówić bezpośrednio obok publikacji Dra Szpakowskiego, bo obie dotyczą tych samych problemów i metod postępowania zdążających do tego samego celu.

Dzieło Dra Rohdena wydane równocześnie w publikacji „Abderhalden, Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden. Abt. IV. Teil 12/1) zmierza do ujęcia w jedną całość metod badania kryminalno-biologicznego, używanych przez szereg badaczy (od kapitalnej pracy Adolfa Lenza poprzez pionierskie poczynania Aschaffenburga, Birnbauma, Fetschera, Gruhle'go, Kretschmera, Lange'go. Mezgera, Neureitera, Rosenfelda, Rüdina, Seeliga, Vervaecka, Viernsteina i Ziehena). W dalszym ciągu zmierza autor do zbadania wartości powyższych metod dla praktyki, poddając je ocenie z punktu widzenia osób czynnych w dziedzinie wykonania kary. Zaznacza, że nie są to bynajmniej nowe metody, lecz już dawniej używane i wypróbowane na innych terenach badania osobowości. Na terenie biologii kryminalnej należy nadać im taką postać, aby były najlepszą podstawą oceny więźnia, do której się tutaj dąży. Osobny rozdział (str. 179—229) mieści omówienie kwestjonariuszy i metod używanych w różnych środowiskach. Zdaniem autora należy dążyć do stworzenia metody, któraby pozwalała zestawić i ocenić wyniki (praktyczne i naukowe), osiągnięte na terytorjach różnych państw. Pracę niniejszą uważa autor za próbę zbliżenia się do tego dalekiego celu.

Nie można pominąć przy omówieniu książki bardzo obszernego spisu literatury (str. 239—249). Jest to tem ważniejsze, że (jak autor zaznacza w przedmowie) pracownik w dziedzinie biologii kryminalnej znajduje się „na nowym lądzie”, gdzie szuka się dopiero właściwej drogi i gdzie jeszcze wiele płynnych i zmiennych poglądów i sposobów działania. Tem większego wysiłku wymaga przygotowanie się do pracy, bo trzeba korzystać z różnorodnych cudzych doświadczeń (dodatnich i ujemnych). Tego nie może sobie oszczędzić nikt, co chce pracować dokładnie i celowo, ale w książce Dra Rohdena znajdzie ogromny i wyczerpujący materiał informacyjny.

J. J. B.

Eliasberg W., Dr.: *Rechtspflege und Psychologie. Eine Einführung in die Wissenschaften vom seelischen Leben der Menschen (Psychologie, medizinische Psychologie, Psychopathologie, Sozialpsychologie, Soziologie) für die an der Rechtsverwirklichung Mitwirkenden: Richter, Rechtsanwälte, Staatsanwälte, Sachverständige, Gerichtshelfer, Strafvollzug und Fürsorge. Presse und Öffentlichkeit.* Berlin, Heymann, 1933, str. 172.

Książka pozwala spojrzeć na fakty prawa materialnego i procesu „z innej strony”. Jest to bardzo pożyteczne dla prawników. Do dnia dzisiejszego można spotkać się z poglądem, iż pierwsze miejsce wśród nauk prawnych należy się cywilistyce, która chlubi się niezmiennością swych tradycyjnych pojęć i konstrukcyj. Spory o hegemonję można oczywiście spokojnie pozostawić tym, którzy nie mają innych trosk i zainteresowań naukowych, kierujących pełny wysiłek do pozytywnej pracy w danej dziedzinie wiedzy. Musi się jednak zauważyć, że kwietyzm nie jest czynnikiem postępu także na terenie naukowym. Byłby nawet wprost zabójczy dla kryminologii. Nie dałby się pogodzić z jej prężnością, wywołaną potrzebami życia, nie dałby się pogodzić przedewszystkiem z jej praktycznymi celami (obrona społeczna). Wobec tego każdą myśl, każdą książkę, które naświetlają przepis prawny zapomocą kryterjów pozaprawnych, należy powitać życzliwie i bez uprzedzenia. W pewnych wypadkach okaże się, że zmiana przepisu burzyłaby pewne, konieczne wymogi prawne lub dawałaby konsekwencje ujemne, może; nawet niebezpieczne (co nieprawnik nie zawsze wyczuwa), ale w innych wypadkach nieprawnicze podejście do problemu może być stopniem do pożytecznej reformy. Takiego materiału refleksyjnego daje książka Dra Eliasberga bardzo wiele. Nie można na tem miejscu streścić jej w całości, zwłaszcza, że autor rozbija materiał na liczne krótkie rozdziały, z których każdy tworzy osobną całość. Można ją jednak scharakteryzować, wybierając pewną kwestję. Autor poświęca stosunkowo wiele miejsca omówieniu przysięgi (prawnicza psychologia przysięgi, jej krytyka psychologiczna, przysięga i prawda, rota przysięgi itp.). Wypowiada się za zmianą roty przysięgi i to w tym kierunku, aby świadek zobowiązywał się nie tylko do zeznania prawdy, lecz aby przysięga podkreślała konieczność oparcia zeznania na *własnych bezpośrednich spostrzeżeniach*. Rota proponowana przez Dra Eliasberga miałaby opiewać: „Przysięgam, że o tem, co sam widziałem (słyszałem), zeznam szczerą prawdę według najlepszej wiedzy niezależnie od tego wszystkiego, co o tem słyszałem od tego czasu. Chcę moje przeżycia tak przedstawić, jak je wówczas przeżyłem, nie dodając ani moich własnych ani cudzych przypuszczeń (poglądów)” (str. 124). Niewątpliwie taka rota wy-

magaby jeszcze pewnej cyzelacji formy, ale miałyby tę wyższość nad formułą tradycyjną, że ostrzegałyby świadka przed sugestją własną i zewnętrzną i nie nakładałyby nań zadania, które psychologicznie przerasta siły świadka. Takich pobudek do przewartościowania pewnych tradycyjnych wartości jest w książce Dra Eliasberga wiele.

Dzieło poświęcone jest uczestnikom kursu prawa i psychologii, urządzonego w Monachjum w marcu 1932 przez monachijski związek adwokatów.

Powracając do przysięgi, co należałoby powiedzieć z psychologicznego punktu widzenia o przepisie polskiej ustawy procesowej w układzie nadanym mu w toku nowelizacji, który dopuszcza masowego odbierania przysięgi od świadków? *J.J R*

Leżański Rysz. Aureli, Dr. i *Kotwicz-Zgórski Alfred Dr.;* Ustawa karna skarbową z 18 marca 1932 Dz. Ust. R. P. Nr. 34, poz. 355 z ustawami dodatkowymi, wyjaśnieniami i orzecznictwem Sądu Najwyższego. Poznań, Wojewódzki Instytut Wydawniczy, str. 542.

Jest to ostatnie wydawnictwo, w którym współdziałał niestrudzony pracownik ś. p. Leżański. W opracowaniu zebrano cały materiał ustawodawczy i interpretacyjny do chwili wydania książki. Do poszczególnych artykułów ustawy karnej skarbowej dołączono uzasadnienie projektu rządowego (druk nr. 415, wniesiony do Sejmu w dniu 5 grudnia 1931), aby wykazać, jakim zasadniczym zmianom uległa poprzednia ustawa, i aby zakreślić granice, w jakich można obecnie stosować tezy z orzeczeń Sądu Najwyższego do poprzedniej ustawy. Nawiązując do rozdziału drugiego ustawy (rodzaje winy), przytoczono tekst odpowiednich artykułów kodeksu karnego i prawa o wykroczeniach oraz motywy Komisji Kodyfikacyjnej.

J.J. B.

Koranyi Karol: 0 niektórych postanowieniach karnych Statutu litewskiego z r. 1529. Studium prawno-porównawcze. Odbitka z książki pamiątkowej ku uczczeniu czterechsetnej rocznicy wydania pierwszego Statutu litewskiego. Wilno, Zakłady Graficzne „Znicz”, str. 35.

Docent Koranyi już kilkakrotnie zajmował się kwestjami kryminologicznymi zwłaszcza takimi, które leżą na pograniczu prawa i etnologii („Ze studjów nad wierzeniami w historii prawa karnego”. „Czary w postępowaniu sądowym”, „Czary i gusła przed sądami koczowniczymi w Polsce w XV w. i w pierwszej połowie XVI wieku”).

Obecnie rozpatruje kilka postanowień karnych Statutu litewskiego z r. 1529, badając je na tle porównawczem. Dotyka w szczególności: uchylenia odpowiedzialności zbiorowej (z wyjątkiem krewnobójstwa i „zrażenia majestatu”), stosowania kary taljonu do fałszywego oskarżyciela (przyczem autor słusznie zaznacza, że nie mamy tutaj taljonu w ścisłym znaczeniu tego słowa, ponieważ oskarżony faktycznie żadnego uszczerbku nie poniósł) i przepisów (także dowodowych) co do gwałtu na niewieście. Co do każdego punktu przytacza bardzo obfity materiał porównawczy. W przyjmowaniu wpływów obcych okazuje słuszną ostrożność, nie dopatruje się ich na podstawie samego tylko podobieństwa przepisów, jeżeli nie ma innych danych, któreby wpływ taki udowadniały lub conajmniej czyniły prawdopodobnym. Odnosi się to zwłaszcza do wypadków, gdy wchodzi w rachubę instytucje, wywodzące się z prastarych zwyczajów, wspólnych narodom europejskim (obowiązek udziału w ściganiu przestępcy na „krzyk” poszkodowanego) lub nawet ludom indoeuropejskim („trzęsienie domu”, t. j. szukanie rzeczy skradzionej w obcym domu).

J F B

Encyklopedia podręczna prawa karnego. Prawo karne materialne i formalne, karne skarbowe i administracyjne; socjologia i psychologia kryminalna; medycyna i psychiatrycja sądowa; kryminalistyka i więziennictwo. Pod redakcją prof. Wacława Makowskiego. Tom I. *Aberratio ictus* — Ecuador. Warszawa, Biblioteka Polska. Bez roku, str. 448.

„Encyklopedia” wychodzi zeszytami. Do chwili obecnej wyszło siedem zeszytów, które złożyły się na całość pierwszego tomu, obejmując materiał ułożony alfabetycznie do początku litery E. Zamierzeniem „Encyklopedji” jest dać w kilkuset artykułach ze wszystkich dziedzin kryminologii wszechstronny obraz (teorii i praktyki) współczesnej walki z przestępstwem. Wskazówki bibliograficzne mają umożliwić samodzielne studjum zagadnień. W kwestjach o charakterze praktycznym zestawia się w artykułach wyniki praktyki sądowej, orzecznictwa i badań eksperymentalnych. Przy doborze współpracowników uwzględniono w równej mierze przedstawicieli teorii i praktyki.

Z powyższych założeń dzieła okazuje się, że mamy przed sobą początek wydawnictwa nie tylko ze wszechmiar pożytecznego, ale wprost niezbędnego. Na uwagi o treści jeszcze zawczasie, gdyż jest dopiero fragment całości, ale życzliwość dla wydawnictwa nasuwa inną uwagę. Należy życzyć wydawnictwu szybszego tempa na

przyszłość. Rzecz jasna, że działają tutaj znane trudności wydawnicze chwili obecnej. Zwłoka jest jednak szczególnie niebezpieczna dla wydawnictw zbiorowych, bo jedna rodzi drugą. Artykuły już złożone w tece Redakcji przestają być aktualne, nie są już „ostatniem słowem”, muszą ulec rewizji, a to przy wielkiej ilości artykułów i współpracowników jest niebezpieczne dla ostatecznego terminu wydania całości.

J

J B

Handwörterbuch der Kriminologie und der anderen strafrechtlichen Hilfswissenschaften unter Mitberatung von Justizrat Dr. Drucker (Leipzig), Professor Dr. Graf Gleispach (Wien), Generalstaatsanwalt Dr. Hafner (Karlsruhe), Oberverwaltungsgerichtsrat Dr. Hagemann (Berlin), Reichsgerichtsrat Dr. Hartung (Leipzig), Professor Dr. Kohlrusch (Berlin), Professor Dr. Müller-Hess (Berlin) herausgegeben von Alexander Elster Dr. iur. in Berlin und Heinrich Lingemann. Oberstaatsanwalt in Essen. — Tom I. Aberglaube-Kriminalpsychologie. Berlin i Lipsk, Gruyter, 1933. str. 928. — Z tomu II zeszyt 9—10 (Kriminalroman-Mumifikation), str. 1—216.

Wydawnictwo analogiczne do omówionego poprzednio. Warściowski materiał informacyjny. Ilustracje i wykresy.

J.J. B.

Glaser St. prof. i Mogilnicki A. Dr.: Kodeks karny. Komentarz. Prawo o wykroczeniach. Przepisy wprowadzające. Tezy 7. orzeczeń Sądu Najwyższego. Wyciągi z motywów ustawodawczych. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1934, str. 1180.

Ciż sami. Prawo o wykroczeniach. Komentarz. Przepisy wprowadzające. Tezy z orzeczeń Sądu Najwyższego. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1934, str. 120.

Do wydanych dotychczas komentarzy naukowych do kodeksu karnego (Makarewicz, Jamontta-Rappaport i Makowskiego według kolejności wydania) przebywa nowy. Tekst poprzedza wyjaśnienie na kilkunastu stronach pojęć ogólnych (przestępstwo i jego znamiona, związek przyczynowy, rodzaje przestępstw) oraz zestawienie podręczników, wykładów systematycznych i zarysów.

J.J. B.

Lemkin R.: Les actes constituant un danger général (interétatique) considérés comme délits de droit des gens. A. Le problème du terrorisme. B. Persécution des collectivités de race, de confession ou sociales (actes de barbarie). C. Destruction des oeuvres d'art et de culture (vandalisme). D. Provocation des catastrophes et interruption intentionnelle de la communication internationale. E. Propagation des contaminations. Rapport spécial présenté à la V-me Conférence pour l'unification du Droit Pénal à Madrid (14—20. X. 1933). Paris, Pedone. Str. 8.

Ten sam : Akte der Barbarei und des Vandalismus als delicta iuris gentium. Sonderabdruck aus dem Internationalen Anwaltsblatt. Wien, 1933, str. 8.

O tej drobnej publikacji należy wspomnieć, bo wnosi nowe myśli. Dotyczy rozszerzenia kategorii delicta iuris gentium, t. j. takich przestępstw, do których stosuje się represję wszechświatową, karząc za nie na miejscu ujęcia winnego, niezależnie od jego przynależności państwowej i miejsca popełnienia przestępstwa. Na pierwszej międzynarodowej konferencji unifikacji prawa karnego (Warszawa 1927) zaliczono do tej grupy rozbójnictwo morskie, fałszowanie pieniędzy i papierów kredytowych, handel niewolnikami, kobietami i dziećmi, handel narkotykami, handel wydawnictwami pornograficznymi i umyślne użycie wszelkich środków zdolnych do wywołania powszechnego niebezpieczeństwa. Zajmowano się tym problemem także na dalszych konferencjach międzynarodowych (Bruksela 1930, Paryż 1931), przyczem komitet organizacyjny konferencji brukselskiej dodał w nawiasie do formuły warszawskiej słowo „teroryzm”. Nie doszło jednak do ujęcia pojęcia teroryzmu w koncepcję syntetyczną, gdyż jak zauważył na konferencji paryskiej prof. Rocco (Rzym), teroryzm nie jest koncepcją jednolitą, lecz zawiera w sobie cały szereg odrębnych aktów przestępnych. Wobec tego Dr. Lemkin uważa powrót do formuły warszawskiej za celowy, dokonując jednak w niej następujących zmian: „powszechne niebezpieczeństwo” zastępuje „niebezpieczeństwem międzypaństwowem” i tworzy kilka nowych stanów faktycznych, a to a) akty barbarzyństwa, b) akty wandalizmu, c) spowodowanie katastrofy i przerwy w komunikacji międzynarodowej oraz d) szerzenie zarazy. Za akty barbarzyństwa uważa czyny karalne, skierowane przeciw jednostce jako członkowi pewnej zbiorowości ludzkiej, za akty wandalizmu niszczenie dzieł sztuki i kultury na tle poczynań ekstermi-

nacyjnych. Pojęciem komunikacji obejmuje komunikację lądową, morską, powietrzną, pocztową, telegraficzną, telefoniczną i radiową. Referat kończy się wnioskiem o zawarcie umowy międzynarodowej w tym przedmiocie.

Glaser Stefan Dr. Prof.: *Wiążący bezprawny rozkaz*. Kraków. Księgarnia Powszechna, 1933, str. 31.

Niniejszą pracę charakteryzuje autor jako próbę podejścia do kwestji centralnej problemu, t. j. oceny prawnej czynu, będącego wykonaniem bezprawnego wiążącego rozkazu. Po omówieniu literatury naukowej problemu i przepisu polskiego kodeksu karnego wojskowego nawiązuje do wyrażonej w literaturze niemieckiej (str. 22 uw. 39 t. zw. pozaustawowy stan wyższej konieczności) i w orzeczeniu tamtejszego Sądu Rzeszy zasady stosunkowania praw i obowiązków. Na tem opiera tezę, że czyn podwładnego, będący wykonaniem bezprawnego rozkazu, winien uchodzić za prawny, gdy interes posłuszeństwa przedstawia dla prawa wyższą wartość od interesu naruszonego, natomiast za prawnie obojętny, gdy wartość prawna obu interesów jest jednakowa, wreszcie za bezprawny, gdy dobro naruszone przedstawia wyższą wartość od interesu posłuszeństwa; ocena wartości interesów winna opierać się na ustawie, miernikiem wartości winny być w pierwszym rzędzie zagrożenia karne, a dopiero obok nich kryterja pozaustawowe.

J. J. B.

Boryczko Kazimierz Dr. i Kuc Franciszek Dr.: *Wzory karne według kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach, kodeksu postępowania karnego, ustaw karnych dodatkowych i ustawy karnej skarbowej*. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1933, str. 392.

Dział pierwszy obejmuje wzory według kodeksu postępowania karnego (zawiadomienia, akty oskarżenia, wyroki i środki odwoławcze), dział drugi wzory do kodeksu karnego (usiłowanie, podżeganie, pomocnictwo, oba rodzaje zbiegu przestępstw i wzory na poszczególne typy przestępstw), w trzecim dziale mieszczą się wzory pytań i wyroków w postępowaniu przed sądem przysięgłych, wreszcie dalsze działy dotyczą prawa o wykroczeniach, ustaw karnych dodatkowych i ustawy skarbowej.

Takie zestawienie wzorów może oddać praktyce doniosłe usługi. Wspomniane przez autorów w „Wstępie” wzory układu znakomitego prawnika Józefa Sułkowskiego (desygnowanego później na stanowisko prezesa Sądu Najwyższego w Warszawie, czemu jednak nagła przedwczesna śmierć przeszkodziła) usunęły **wiele zakorze-**

uionych usterek i wątpliwości. W ostatnich latach wyszły trzy wydawnictwa tego rodzaju: Prof. Mogilnickiego „Akta wzorowe w sprawie karnej według polskiego kodeksu postępowania karnego” (Hoesick 1929), Rosnowskiego i Zembatego „Wzory i objaśnienia do kodeksu postępowania karnego” (Frommer 1930) oraz Wusatowskiego i Rosenblütha „Księga wzorów według kodeksu postępowania karnego” (Kraków, Drukarnia „Szkolnica”, 1930), wszystkie ograniczone do ustawy procesowej przed nowelizacją. *J J B*

R a c z y ń s k i Kazimierz: Kobieta niewolnicą XX wieku. Poznań. Drukarnia Mieszczańska, 1933, str. 49.

Autor, który w poprzednich pracach popularyzował współczesne problemy kryminologiczne („Zbrodniarz jako objaw patologiczny społeczeństwa”, „Z tajemnic kryminologa”) dotyka w niniejszej pracy handlu żywym towarem, sutenerstwa i kuplerstwa, opieki nad niezamężną matką i nieślubnym dzieckiem, pornografji, źródeł i skutków nierządu. Sposób podejścia do omawianych problemów niewątpliwie oparty na dodatnich i humanitarnych intencjach społecznych. Czy można jednak przypuścić, że zniesienie reglementacji da dodatnie rezultaty, których autor się spodziewa? Optymizm jest olbrzymią siłą twórczą w poczynaniach społecznych, ale gdy dotyka się dziedziny sanitarnej, zatem wyłącznie przyrodniczej, ostrożność każdego posunięcia jest konieczna. Rygory są dotkliwe, to prawda, ale rygory sanitarne muszą być takie (jeżeli mają być skuteczne) także i w innych odcinkach i co do innych osób. *J.J. B*

B e r g e r Adam, Dr.: Współsprawstwo. Uwagi do nieistniejącego w k. k. z 1932 r. przepisu. Lublin, Towarzystwo Prawnicze w Lublinie, 1934, str. 22.

Po kilku poprzednich pracach („Poczytalność zmniejszona” 1927, „Klasowy czy nadklasowy charakter prawa karnego” 1928, „Przyznanie się” 1931) zapoczątkował Dr. Berger w ubiegłym roku „Studja nad k. k. z r. 1932”, których pierwszy zeszyt był poświęcony usiłowaniu, a drugi zbiegowi przestępstw. Praca obecnie omawiana jest trzecią w tej kolekcji. Zapowiedziany obecnie dalszy (czwarty) zeszyt ma mieścić uwagi, dotyczące niektórych artykułów części szczególnej k. k.

Teza autora jest, że należy umieścić w tekście k. k. przepis o współsprawstwie (bezpośredniem). Tok myśli w uzasadnieniu tej tezy jest następujący: na podstawie doświadczeń praktyki sądowej jest trudne, a w pewnych wypadkach nawet niemożliwe obejść się

bez takiego przepisu. Trudności powstają już w chwili nadania kwalifikacji prawnej czynowi tego sprawcy (współsprawcy), który wprawdzie przyjmował udział w samej czynności wykonawczej konkretnego przestępstwa, jednak nie wywołał bezpośrednio swoją akcją skutku przestępnego. Trudności wywołane są brakiem przepisu o świadomie wspólnem działaniu sprawców, któryby spajał w jedną całość działania poszczególnych wykonawców. Nasuwają się również trudności procesowe, a to ze względu na ustalenie rzeczowej właściwości sądu, gdy łączna szkoda przenosi tysiąc złotych, a udział poszczególnych winowajców nie dochodzi do granicy uzasadniającej właściwość sądu okręgowego. Za najgorszą („położenie bez wyjścia”) uważa autor sytuację, która powstanie, jeżeli sąd dojdzie do przekonania, że przestępstwo popełniło dwu lub więcej sprawców, a nie można określić podziału ról i ustalić, która z osób współdziałających spowodowała ostatecznie skutek przestępny. Orzeczenie Sądu Najwyższego, zmierzające do zneutralizowania trudności, uważa autor za nierozwiązujące zagadnienia. Wysuwa jeszcze argument natury terminologicznej, wskazując na to, że brak przepisu o współsprawstwie zmusza do mówienia o tylu przestępstwach, ilu było sprawców i ile było działań, jeżeli kilka osób bezpośrednio spowodowało zamierzony skutek przestępny.

Na podstawie streszczonych powyżej argumentów proponuje Dr. Berger umieszczenie w tekście ustawy (jako art. 25 a) postanowienia, że współsprawcami są ci, którzy spełniają przestępstwo świadomie wspólnie i bezpośrednio — mają ulec karze w granicach przewidzianych za dane przestępstwo. W związku w tern możnaby skreślić zdaniem autora art. 240 k. k. (odpowiedzialność za udział w bójce lub w pobiciu człowieka, jeżeli stąd wynikała śmierć lub kwalifikowane uszkodzenie).

J J B

Code pénal polonais du 11 Juillet 1932 et Loi sur les contraventions du 11 Juillet 1932. Association Internationale de Droit pénal. Collection des Lois pénales étrangères. Traduit sous la direction de M. Emile Stanislas Rappaport, par M. Conrad Berezowski. Paris, Godde, str. 75.

Das Strafgesetzbuch für die Republik Polen vom 11 Juli 1932. Warszawa, Komisja Kodyfikacyjna, 1932, str. 132.

Znaczenie powyższych tłumaczeń polega nie tylko na tern, że udostępniono cudzoziemcom zapoznanie się z pełnym układem nowej polskiej ustawy. W wielu wypadkach będą te tłumaczenia ułatwieniem dla polskich pracowników. Dotyczy to oczywiście nie

treści, lecz momentów terminologicznych. Ilekroć pracuje się nad obcą ustawą, nasuwają się wątpliwości, które pojęcie prawne obcego języka jest najbliższe pewnemu terminowi polskiemu. Zachodzi to szczególnie w tych (bynajmniej nierzadkich) wypadkach, gdy oba języki rozporządzają obszerną skalą określeń, a musi się zdążyć do użycia tego określenia, które jest albo zupełnie identyczne albo co najmniej najwierniejszym odbiciem swego odpowiednika w drugim języku. Tłumaczenia musiały dokonać w tym kierunku pewnych ustaleń i na tem polega ich dalszy walor. Autorem tłumaczenia niemieckiego (niewymienionym w tytule) jest Prof. Makarewicz, który już w r. 1928 ogłosił tłumaczenie części ogólnej ówczesnego projektu („Der polnische Strafgesetzentwurf”. Erster Teil. Lwów, Nakł. Komisji Kodyf.).

IIB

Plaut Paul: Psychologische Gutachten in Strafprozessen. Beihefte zur Zeitschrift für angewandte Psychologie. Beiheft 65. Lipsk, Barth, 1932, str. 160.

Ten sam: Der Zeuge und seine Aussage im Strafprozess. Lipsk, Thieme, 1931, str. 314.

Lekturę obu prac Piauta należy polecić jak najgoręcej sędziom karnym i palestrze oraz tej części studjującej młodzieży prawniczej, która zamierza pracować w przyszłości w magistraturze sądowej lub w zawodzie obrończym.

W pierwszej pracy zebrano kilkanaście orzeczeń, w których psycholog doszedł na podstawie analizy psychologicznej do stwierdzenia prawdziwości lub niewiarygodności pewnych zeznań. Całość materiału faktycznego przedstawiona wyczerpująco na podstawie aktów tak, że czytający śledzi krok za krokiem metodę analizy i kontroluje jej wyniki.

W związku z tem można przypomnieć o pracach psychologów na tle znanej sprawy Halsmanna. Dotyczące tej sprawy dzieło Prof. Marbe (Würzburg) omówiono w zeszłorocznym „Ruchu” (zeszyt 4, str. 822).

Drugie dzieło Plauta jest systematyczne! przedstawieniem obecnego stanu wiedzy w zakresie danego problemu. Odnosna literatura jest bogata. Obok wyczerpujących publikacyj Gorphe'a „La critique du témoignage” (2 wyd. Paryż 1927) i Mönkemöllera „Psychologie und Psychopathologie der Aussage” (Heidelberg 1930) można wskazać na kilkaset mniejszych monografij i artykułów. W niniejszej pracy zdąża Plaut (jak zaznacza w przedmowie) do ujęcia problemu zeznań w systematyczną całość, jakkolwiek nie przeoczą trudności, jakie wynikają bądź z tego, że nie można je-

szcze mówić o idealnym systemie psychologii, bądź z dalszego faktu, że nie zawsze można szarmonizować wyniki naukowego poznania z wynikami praktycznymi. Na treść książki składa się krótki zarys historyczny psychologii zeznań, omówienie problemu i problematyki zeznań, podział świadków na grupy (przyczem podstawą podziału jest albo szczególnie stosunek świadka do toczącego się procesu albo momenty charakterologiczne, albo zawodowe jak „nauczyciel, urzędnik policyjny, sędzia i adwokat, duchowny” albo socjologiczne jak „przełożony i podwładny, towarzysz i kolega, przyjaciel i przeciwnik polityczny, religijny lub gospodarczy, sąsiad, osoby bliskie”), typy zeznań, problem kłamstwa, ewolucja zeznań w toku procesu, problem i problematyka wiarygodności, orzeczenia psychologiczne o wartości zeznań i ich metody, wreszcie wydane, w Rzeszy Niemieckiej zarządzenia i wskazówki co do sposobu przesłuchiwania dzieci i młodocianych.

Należy gorąco pragnąć, aby już jak najrychlej pojawiły się dzieła polskich psychologów z tej dziedziny. Dotychczas brak nawet podręcznika psychologii dla prawników, który jest niezbędnie potrzebny. Obiecał wydać go Prof. Błachowski. Oby w niedługim czasie.

J T R

Peiper Leon Dr.: Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach. Kraków, Frommer, 1933, str. 983.

Tenże: Komentarz do kodeksu postępowania karnego. Wydanie trzecie. Kraków, Frommer, 1933, str. 1284.

Cenione komentarze, obejmujące w opracowaniu jednego autora całość nowych ustaw karnych w ujęciu uwzględniającem przedewszystkiem potrzeby praktyki sądowej.

J J B

Berger A.: Zbieg przestępstw. Lublin, Zrz. Sędziów i Prokuratorów, 1933, 67 ».

Berger A.: Usiłowanie przestępstwa. Lublin, Tow. Prawn., 1933, 23 str. 1 zł.

Białkowski W.: Prawo o wykroczeniach. Łuków., Wyd. pow., 1932, 62 str.

Bossowski J. J.: Materiały do sprawy Józefa Jakubowskiego. Poznań, „Przegląd Socjologiczny”, 1933, 16 str.

Bramson A. i Gelenter S.: Prawo o lichwie. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1933, 109 str., 3 zł.

Buszyński M.: Kodeks karny wykonawczy jako wyraz nowej systematyki kodyfikacyjnej. Warszawa, Księgarnia Wojskowa, 1933, 16 str.

Buszyński M. i inni: Kodeks karny wojskowy. Warszawa, Księgarnia Wojskowa, 1933, 346 str.

- Czerwiński A.: Obecny stan ustawodawstwa karnego przeciw nieletnim w Polsce. Lwów. Bodek, 1933, 103 str.
- Czerwiński St., Przyjemski ML: Prawo karne w świetle orzecznictwa. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, 94 str.
- Forel A.: Zagadnienie seksualne (tłum. Zb. Zaturskiego). Warszawa, Biblioteka Dziel Naukowych, t. I (2), 1933, 207 str. i 192 str.
- Carbolewski T.: Śledztwo w Warszawie. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, 26 str. 1 zł.
- Glaser St.: Polskie prawo karne w zarysie. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1933, 463 str., 18 zł.
- Grodzki F. i Czaporowski L.: Kodeks karny, t. III. Lublin, Zrzeszenie Apł. Zaw. Prawu., 1932, 237 str. 3 zł.
- Wayller J.: U źródła prawa karnego. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1934, 40 sir.. 2 zł.
- Kodeks karny wojskowy. Warszawa, Hoesick, 1933, 63 str.
- Kodeks postępowania karnego. Warszawa, Min. Sprawiedl., 1933, 184 str., 1,20 zł.
- Kodeks postępowania karnego. Szamoluly, Kawaler, 1933, 126 str.
- Kuczma T.: Przepęstwo zbiorowe w świetle współczesnej kryminologii. Poznań, Jachowski, 1932, 157 str., 7,50 zł.
- Lädier S.: Proces karny w Talmudzie. Lwów, 1933, 158 str.
- Laniewski A. i Sobolewski K.: Zarys polskiego prawa karnego materialnego. Lwów, Bodek, 1933, 280 str., 4 zł.
- Lemkin R.: Sędzia w obliczu nowoczesnego prawa karnego i kryminologii. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, 143 str., 6 zł.
- Lemkin R.: Amnestja 1932 r. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1932, 47 str. 1,50 zł.
- Loos J.: Więzienie w Polsce. Gyfry i fakty. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, 93 str., 1,50 zł.
- Malewski Z.: Proces o zabójstwo przeciw nincarzom bydgoskim i rany Filipa Malarza (kartka z przeszłości Bydgoszczy z XVI w.). Bydgoszcz, Przegląd Bydgoski, 1933, 24 str.
- Mogilnicki A.: Kodeks postępowania karnego. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1933, 1103 str., 25 zł.
- Nagórski Z.: Obrona w procesie brzeskim wygłoszona w Sądzie Okręgowym w dn. 20. XII. 1931, Warszawa, 1933, 48 str.
- Nestorowicz Wł.: Oskarżony i jego przysięga w rozwoju historycznym, Warszawa, Arct, 1933, 39 str., 1,20 zł.
- Niscnson J. i Siewierski M.: Kodeks postępowania karnego. Warszawa, Gazeta Adm. Pol. Państw., 1933, 349 str., 8 zł.
- Papierkowski Zd.: Dowód poszlakowy w postępowaniu karnem. Lublin, 1933, 149 str., 4 zł.

- Peiper L.: Komentarze do k. p. k. Kraków, Frommer, 1933, 1289 str.
- Perelsztejn J.: Kara śmierci w obowiązującym ustawodawstwie. Wilno—Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1932, 15 Str., 75 gr.
- Pordes K.: Repetytorjum kodeksu karnego. Lwów, Połoniecki, 1933, 192 str. 3,50 zł.
- Przepisy wykonawcze do k, p. k. Warszawa, Min. Spr., 1933, 210 str., 1,50 zł.
- Rappaport Ę. St., Czy zalecić należy udział czynnika społecznego w ustroju sądownictwa karnego państw słowiańskich? (Referat na I Zj. p. p. SI.). Warszawa, Polska Kom. Współpracy Prawniczej Międzyn., 1933, 14 str.
- Rotbard N.: Orzecznictwo S. N. do k. k., zesz. II i III. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1933, 55 str., 1,50 zł.
- Bóżycki St.: Kodeks postępowania karnego. Nowogródek, 1933, 512 str.
- Sakowicz R.: Kodeks karny Z. S. S. R. Warszawa, Głos Sądownictwa. 1933 15 str.
- Sieradzki Wł.: Kodeks karny ze stanowiska lekarskiego. Lwów, Gubrynowicz, 1933, 28 str.
- Skrót wykładów z prawa karnego, k. k. pr. o wyk. oraz przep. wpr. Warszawa, Druk. Państwowa, 1933, 24 str.
- Świda W.: Przestępca zawodowy. Wilno Warszawa, Hoesick, 1932, 148 str., 6 zł.
- Tezy z orzeczeń S. N. do kodeksu karnego, 1932 z. 1. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1933, 35 str.
- Urstein M.: Przestępczość a psychoza. Warszawa, Hoesick, 1933, 287 str., 15 zł.
- Walter Z.: Proces Rity Gorgonowej. Warszawa, Dom Książki Polskiej» 1933, 64 str., 0,25 gr.
- Werthem Br.: Pojęcie i -wolność strajku w świetle prawa. Warszawa, Hoesick, 1933, 95 str., 5 zł.
- Wolter Wł.: Zarys systemu prawa karnego, t. 1. Kraków, Frommer, 1933, 274 str., 16 zł.
- Wróblewski Br.: Kryminologia (skrypt). Wilno, 1933, 188 str.
- Wróblewski Br.: Prawo karne i kryminologia. Skrypt według wykładów prof. Br. Wróblewskiego, opracował Hirsz Szczybuk. Wilno, 1932/33.
- Zaleski W.: Słowo po ośmiu latach więzienia. Nie byłem szpiegiem. Wilno, „Słowo”, 1933, 48 str.
- Zbiór Orzeczeń S. N. (Izba Karna, zesz. 6 (7), 1933. Warszawa, 1933.

Zasopisma: Makowski W.: Na marginesie komentarza do k. k. (Archiwum kryminologiczne t. I, z. 1, 1933). — Łuniewski W.: Kryminologia a psychopatologia (Archiwum Kryminologiczne t. I, z. 1, 1933) Steffen E.: Przypadek matkobójstwa na tle psychozy rozszczepiennej (Archiwum Kryminologiczne t. I, z. 1, 1933). — Skowronkówna I.: Włóczęstwo dzie-

cięce w świetle psychologii (Archiwum Kryminologiczne t. I, z. 1, 1933). — Batawia S.: Kwestyjonariusz biologiczno-kryminalny (Archiwum Kryminologiczne t. I, z. 1, 1933). — Augenblick K.: Prawo karne antyliberalne (Archiwum Kryminologiczne t. I, z. 1, 1933). — Piątkiewicz J. i Jakubiec J.: Daktyloskopja czy alibi (Archiwum kryminologiczne, t. I, z. 1, 1933). — Strassman H.: Monodaktyloskopja Battleya (Archiwum Kryminologiczne, t. I, z. 1, 1933). — Siewierski M.: Uwagi krytyczne nad śledztwem i dochodzeniem według k. p. k. (Archiwum Kryminologiczne, t. I, z. 1, 1933). — Hauswirt M. i Popower S.: Rola i znaczenie wniosku dowodowego w procesie karnym (Archiwum Kryminologiczne, t. I, z. 1, 1933). — Makowski W.: Metody naukowe badań kryminologicznych (Archiwum Kryminologiczne, t. 1, z. 2, 1934). — Wolcrt Wl. Kryminologia a prawo karne (Archiwum Kryminologiczne. t. I, z. 2, 1934). — Wiśniacka R.: Psychologia zeznań świadków (Archiwum Kryminologiczne, t. I, z. 2, 1934). — Hauswirt M. i Popower S.: Proponowane zmiany śledztwa i dochodzenia w świetle zasad procesowych (Archiwum Kryminologiczne, t. I, z. 2, 1934). — N. N.: Czy gruba nieznajomość ustawy lub stanu faktycznego, wykazana postanowieniem urzędnika lub orzeczeniem sędziowskim jest niedopełnieniem obowiązku, podpadającym pod art. 286 § 1 i § 3 k. k. (Czasopismo Adwokatów Polskich, Nr. 10—12, 1933). — Radajewski W.: Jakim zmianom uległa odpowiedzialność karna kierowcy i dzierżyciela samochodu wskutek obow. ustaw karnych (Czasopismo Adwokatów Polskich, dział woj. zachodnich, Nr. 1, 1933). — Grabowski St.: Wyrokowanie jednoosobowe w sprawach karnych w Sądach Apelacyjnych (Czasopismo Adwokatów Polskich, Nr. 3—4, 1934). — Rytel M. i Piotrowski M.: Zabójstwo i podpalenie (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 1, 1933). — Sohn J.: Odczyn Manoiłowa w zastosowaniu do badań sądowo-lekarskich (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 1, 1933). — Grzywo Dąbrowski W.: Sprawozdanie z czynności Zakładu Medycyny Sądowej m. Warszawy za 1932 r. (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 2, 1933). — Grzywo Dąbrowski W.: Polska bibliografia kryminologiczna (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 2, 1933). — Lope G.: Samobójstwa w Porto (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 3/4, 1933). — Laguna S.: O identyfikacji broni (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 3/4, 1933). — Tucholski T.: Pobieranie i przesyłanie narządów do badań chemiczno-sadowych (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 3/4, 1933). — Tucholski T.: Przypadek samobójstwa gazem świetlnym (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 3/4, 1933). — Wachholz L.: O przestępstwach z wzruszenia przeciwko życiu (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 3/4, 1933). — Manczarski S.: Sprawozdanie z sekcji sądowo-lekarskiej z zjazdu w Poznaniu (Czasopismo Sądowo-lekarskie, Nr. 3/4, 1933). — Zubrzycki St.: O niejednolitości postępowania w dziedzinie zażaleń w post. karnem (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 3, 1933). — Kowalski R. Z zagadnień post. dysc. przeciwko sędziom (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 3, 1933). — Präger N.: Uwagi w przedmiocie poczytalności czynów dokonanych bezpośrednio lub pośrednio pod wpływem

pewnych środków odurzających (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 3, 1933). — Kowalski R.: Pol. K. K. w dotychczasowej praktyce (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 4, 5, 6, 1933 i 1931). — Lindert A.: Jaki najwyższy wymiar kary pozbawienia wolności orzec może Sąd Grodzki (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 4, 1933). — Fudali Z.: Czy w wypadku używania noża w bójce mamy do czynienia ze zbiegiem przestępstwa czy ustaw? (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 4, 1933). — Zubrzycki St.: O granicach wymiaru kary za przestępstwa wymienione w § 2 art. 16 k. p. k. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 5, 1933). — Chirowski J.: Do dyskusji na temat „Jaki najwyższy wymiar kary orzec może Sąd Grodzki”? (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 5, 1933). — Fudali Z.: Zbieg przestępstw osądzonych prawomocnie odrębnymi wyrokami, orzekającymi warunkowe zawieszenie kary a wyrok orzekający karę łączną w myśl art. 32 k. p. k. i przepisu art. 35 k. k. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 5, 1933). — Fudali Z.: Czy podlega karze obcokrajowiec, podlegający lub udzielający pomocy obywatelowi polskiemu do dokonania przestępstwa z art. 101 k. k. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 6, 1933). — Zubrzycki St.: Ugoda na przysięgę a odpowiedzialność za fałszywe zeznanie według art. 1-10 k. k. (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 1, 1934). — Mosin g K.: Międzynarodowa pomoc prawna w sprawach karnych w świetle obow. przepisów (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 1, 1934). — Fudali Ł.: Czy k. k. przewiduje wypadki pochłaniania przestępstw (Czasopismo Sędziowskie, Nr. 1, 1934). — Czerwiński St.: Niepoczytalność w świetle przepisów k. k. polskiego z 1932 (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 1933). — Da lb or W.: Którzy funkcjonariusze publiczni są wyłączeni z pod amnestji z rozp. P. R. P. z 21. X. 1932 (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1933). — Czerwiński St.: Na marginesie rozp. P. R. P. z 15. IX. 1932 o wykonywaniu praktyki lekarskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1933). — Czerwiński St.: Tajemnica lekarstwa na tle rozp. P. R. P. z 25. IX. 1932 o wykonywaniu praktyki lekarskiej i kod. kar. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 9, 1933). — Czerwiński St.: Uprawnienie władzy administracyjnej do wystąpienia w charakterze oskarżyciela i powoda cywilnego w sprawach karnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 14, 1933). — Czerwiński St.: Karno-administracyjna odpowiedzialność lekarzy na mocy rozporządzenia Prez. R. P. z 25. IX. 1932 (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 23, 1933). — Rabinowicz L.: Przestępcy zabierają głos (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 9, 1933). — Glaser St.: Kilka uwag o t. zw. „bezprawiu państwowem” (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 12, 1933). — Śliwiński S.: „Noviter reperta” i „noviter producta” przy wznowieniu postępowania na korzyść skazanego według k. p. k. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 15, 1933). — Kondratowicz Ig.: Ustalenie w sentencji winy osoby, której sprawy nie rozpoznawano (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 16, 1933). — Makarewicz J.: Kodeks kurny i Sąd Najwyższy (Gazeta Sądowa Warszaw-

ska. Nr. 18, 1933). — Wertheim B.: Pojęcie i wolność strejku w świetle prawa (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 i 25, 1933). — Mogilnicki A.: Zakres uprawnień obrońcy karnego (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 20, 1933). — Kondratowicz Ig.: Przedmiot oskarżenia w sprawach o zniewagi (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 23, 1933). — Mogilnicki A.: Przywrócenie terminu (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 24, 1933). — Glaser St.: Przepięstwa kwalifikowane przez następstwa i przedmiotowe warunki karalności a polski kodeks karny (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 25, 1933). — Mogilnicki A.: Wezwanie biegłego na mocy art. 296 k. p. k. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 29, 1933). — Laguna Z.: Amnestja (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 31, 1933). — Rabinowicz L.: Myśl kryminologiczna na 19 sekcji medycyny sądowej XIV Zj. Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 42, 1933). — Raff J.: Dowód z odczytania zeznania zmarłego współoskarżonego (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 44, 1933). — Mogilnicki A.: Głosy stron w Sądzie Najwyższym na rozprawie karnej (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 45, 1933) — Wiśniewski O.: Zażalenia na środki zapobiegawcze (Gazeta sądowa Warszawska, Nr. 47, 1933). — Mogilnicki A.: Psychika prokuratora (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 48 i 49, 1933). — Mogilnicki A.: Zakres pozbawienia praw w nowym k. k. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 51, 1933). — Mogilnicki A.: Art. 236 ust. kam. skarb. a przedawnienie (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 2, 1934). — Glaser St.: Bezpodstawne oskarżenie (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 3, 1934). — Szerer M.: „Okres porodu” w art. 226 k. k. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 4, 1934). — Mogilnicki A.: Przesłuchanie świadka lub biegłego sprowadzonego na rozprawę karną (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 5, 1934). — Glaser St.: Nauka o istocie czynu (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 6, 1934). — Bross J.: Przyczynki do interpretacji pojęcia „publicznie” w k. k. (Głos Adwokatów, Nr. 10—11, 1932). — Frühling Br.: Postanowienie karne Rozp. Pr. R. P. z 23. VIII. 1932 zapobieganiu skutkom trudności płatniczych w rolnictwie (Głos Adwokatów, Nr. 10—11, 1932). — Gitreil G., Przyczynek do wykładni z art. 201 k. k. (Głos Adwokatów, Nr. 1, 1933). — Munk E.: Kwestja rejestracji skazanych, którym umorzono karę na mocy amnestji (Głos Adwokatów, Nr. 6, 1933). — Liebeskind A.: Biegli w sprawach politycznych (Głos Adwokatów, Nr. 4, 1933). — Bross J.: Sprawa sądów przysięgłych (Głos Adwokatów, Nr. 8—9, 1933). — Dreher L.: Zasada winy i kary (Głos Adwokatów, Nr. 10—11, 1933). — Peiper L.: W kwestji karalności niezaprzyiężonych zeznań dowodowych strony (Głos prawa, Nr. 2, 1933). — Bartz Wł. A.: Czy skazany za występki z art. 140 k. k. z zawieszeniem wykonania kary może złożyć przysięgę świadka (Głos Prawa, Nr. 3, 1933). — Peiper L.: O uprawnieniu państwa do przymusowego odżywiania więźniów w głodowce (Głos Prawa, Nr. 4, 1933). — Molken T.: Czy lichwa mieszkaniowa jest jeszcze karalna (Gł

Prawa, Nr. 5, 1933) — Lemkin R.: Przestępstwa, polegające na wywołaniu niebezpieczeństwa międzypaństwowego jako „delicta iuris gentium” (Głos Prawa, Nr. 10, 1933). — Nestorowicz Wł.: Stanowisko sędziego śledczego u nas i na zachodzie (Głos Sądownictwa, Nr. 3, 1933). — Dąbrowo J.: Jeszcze o skutkach niestawiennictwa oskarżyciela prywatnego na rozprawę (Głos Sądownictwa Nr. 4, 1933). — Nestorowie? Wł.: O postępowaniu karnem przeciwko osobom zmarłym i przeciwko zwierzętom (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1933). — Łubkowski Z.: Czy prokurator, który odstąpił od oskarżenia, może założyć apelację na niekorzyść oskarżonego (Głos Sądownictwa, Nr. 5, 1933). — Sokalski Wł.: Kongres prawa karnego w Palermo (Głos Sądownictwa, Nr. 5, 1933). — Kusz A.: Zasady międzynarodowego prawa karnego na ile współczesnych ustawodawstw (Głos Sądownictwa, Nr. 6, 1933). — Berger A.: Zbieg przestępstw (Głos Sądownictwa, Nr. 6, 1933). — Wójcik L.: Dawne amnestje polskie (Głos Sądownictwa, Nr. 6, 1933). — Czerwiński St.: Zabiegi lekarstw a odpowiedzialność lekarza na tle k. k. (Głos Sądownictwa, Nr. 7/8, 1933). — Nowosielski Fr.: Redagowanie sentencji wyroków w sprawach karnych (Głos Sądownictwa, Nr. 7/8, 1933). — Pogoda B.: Protokół jednostronny (Głos Sądownictwa, Nr. 7/8, 1933). — Śliwowski J.: Nowe prądy w sądownictwie karnem (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 1933). — Sankowicz R.: Kodeks karny Z. S. R. R. (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 1933). — Polek W.: W kwestji redagowania sentencji wyroku w sprawach karnych (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1933). — Dąbrowo J.: Na marginesie „nowych prądów” w sądownictwie karnem (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1933). — Swinarski K.: Niebezpieczeństwo katastrofy w komunikacji w świetle art. 215 k. k. (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1933). — Nestorowicz Wł.: O azyloch dla przestępców (Głos Sądownictwa, Nr. 11, 1933). — Fleszyński K.: Proces uczestników nocy listopadowej (Głos Sądownictwa, Nr. 12, 1933). — Wiśniewski E.: Chęć zysku i korzyść majątkowa według k. k. (Głos Sądownictwa, Nr. 12, 1933). — Blutstein W.: Przemyt z punktu widzenia kary i procedury karnej (Głos Sądownictwa, Nr. 12, 1933). — Pogoda B.: Uwagi do § 21 niem. ust. prasowej (Głos Sądownictwa, Nr. 1, 1934). — Giergielewicz E.: Ostatnia próba reformy prawa karnego w dawnej Polsce niepodległej (Głos Sądownictwa, Nr. 1, 1934). — Schilling-Siengalewicz: O możliwości obiektywnego określenia stopnia odurzenia alkoholicznego (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1934). — Kryczyński O.: Polityka karna a sądy (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1934). — Berger A.: Usiłowanie dolo eventuali (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1934). — Blutstein W.: Dwa prawa łaski (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1934). — Grossman I.: Nowy kodeks karny wojskowy a k. k. (Nowa Palestra, Nr. 6, 1933). — Lemkin R.: Ewolucja władzy sędziego karnego (Palestra, Nr. 3/4, 1933). — Glaser St.: Wiązący bezprawny rozkaz (Palestra, Nr. 5, 6/7, 1933). — Lemkin R.: Specjalizacja sędziego karnego (Palestra, Nr. 5, 1933). — Batawia H.: Niepoprawni przestępcy

Palesra, Nr; 1, 1934). — Zieleńczykówna J.: Obrona Wandy Obszyńskiej (Prawo, Nr. 1/2, 1933). — Kittcnnau St.: Czynny żal przy usiłowaniu przestępstw w polskim k. k. (Przegląd Prawa i Administracji, kw. I, 1933). — — Frühling B.: Kilka uwag do problemu fałszywych zeznań (Przegląd Prawa i Administracji, kw. II, 1933). — Opolski J.: Kłusownictwo a kodeks karny (Przegląd Sądowy, Nr. 2, 1933). — Furman J.: Trudności sędziego grodzkiego spowodowane wadliwymi aktami oskarżenia (Przegląd Sądowy, Nr. 3, 1933). — Schlank M.: Niekaralność fałszywej przysięgi złożona w ugodzie na przysięgę (Przegląd Sądowy, Nr. 5, 1933). — Denkwicz J.: Czy nieprawdziwe, zaprzysiężone zeznania stron procesowych stanowią występki z art. 140 k. k. (Przegląd Sądowy, Nr. 3, 1933). — Wójcik L.: Zapiski dochodzenia (Przegląd Sądowy, Nr. 1, 1933). Peiper L.: Kradzież mniejszej wagi a nadzwyczajne łagodzenie kary (Przegląd Sądowy, Nr. 5, 1933). — Ktoś E.: Kodeks karny a prawo łowieckie (Przegląd Sądowy, Nr. 5, 1933). — Bartz A. Wł.: Przedawnienie prawa ścigania (Przegląd Sądowy, Nr. 6, 1933). — Frühling Br.: Tymczasowe aresztowanie z powodu obawy ucieczki i matactwa w świetle praktyki i wykładni (Przegląd Sądowy, Nr. 7, 1933). — Bartz A. Wł.: Przedawnienie prawa wydania wyroku skazującego (Przegląd Sądowy, Nr. 7, 1933). — Lis-Olszewski W.: Różnica między pojęciami „bójki” i „pobicia” z art. 240 k. k. a 241 k. k. (Przegląd Sądowy, Nr. 7, 1933). — Bieter J.: Jeszcze w kwestji karalności niezaprzysiężonych zeznań dowodowych strony oraz uwagi do art. 141 k. k. i art. 285 § 2 i 291 k. p. c. (Przegląd Sądowy, Nr. 7, 1933). — Fudali Ł.: Czy w wypadku zabójstwa człowieka przez dwóch, lub więcej osobników wspólnie zadawanymi uderzeniami należy ustalić czyje uderzenie spowodowało śmierć? (Przegląd Sądowy, Nr. 10, 1933). — Wasserman W.: O stosunku art. 140 k. k. do art. 323/3 k. p. c. (Przegląd Sądowy, Nr. 10, 1933). — Fudali Ł.: Na marginesie art. 105 k. p. k. (Przegląd Sądowy, Nr. 11, 1933). — Fudali Ł.: Wyrok zaoczny wydany za obrazę art. 301, 393 k. p. k. a nieważność tegoż (Przegląd Sądowy, Nr. 1, 1934). — Szyszkoowski B.: O „karach pochodnych” (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 10, 1933). — Smilg E.: Istota lichwy według art. 268 K. K. (Wileński Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1934). — Urzędowski K.: Nadzwyczajne łagodzenie kary w nowym polskim prawie karnem (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1933). — Pilecki Wł.: Art. 10 l a) i b) przepisów wprowadzających k. k. i prawo o wykroczeniach (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1933). — Adamus J.: Tchórzostwo w nowym K. K. W. (Przegląd Wojskowy Prawniczy, Nr. I, 1933). — Mojżyszek St.: Znaczenie psychologii w prawie karnem (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1933). Polek W.: Wymierzanie kary łącznej w warunkach przepisów art. 35 K. K. 1932 r. (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 2, 1933). — Albert St. Uwagi w sprawie reformy postępowania badawczego w wojsk. post. karnem (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 2, 1933). — Buszyński M.: K. K. wykonawczy jako wyraz nowej syste-

matyki kodyfikacyjnej (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 3, 1933). — Słownikowski K.: Grzywna w polskim ustawodawstwie karnem (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 3, 1933). — Adamus J.: Obecne znaczenie dowód» poszlakowego — nowe horyzonty procesu karnego (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 3, 1933). — Skoczek Z.: Żołnierz jako urzędnik w świetle przepisów K. K. i K. K. W. (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 3, 1933). — Gotwald St.: Uprawnienia przełożonych w wojsku do karania w drodze dyscyplinarnej za przestępstwa karno-sądowe (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 4, 1933 i 1, 1934). — Goczałkowski St. i Wąsowski H.: Stany konieczności w polskim K. K. (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 4, 1933 i 1, 1934). — Pilecki Wł.: O wymierzaniu kary łącznej w myśl art. 35 K. K. (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 4, 1933). —> Czernerle A.: Przestępstwa poborowe i ich zwalczanie (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 4, 1933). — Rybicki T.: Prawo karne wojskowe rzymskie (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1934). — Schultheisz E.: Obecny stan węgierskiego ustawodawstwa karnego wojskowego (Wojskowy Przegląd Prawniczy, Nr. 1, 1931).

- Beley A.: L'enfant délinquant. Paris, Giard, 1933, 96 str., 15 fr.
- Bouely F.: De la transportation des condamnés aux travaux forcés. Paris, Rousseau, 1932, 132 str., 20 fr.
- Goded'instruction criminelle. Paris, Dalloz, 1933, 371 str., 25 fr.
- Code pénal et code de justice militaire. Paris, Dalloz, 1933, 676 str., 25 fr.
- Doudon M.: La question d'expertise en écritures. Paris, Pédone, 1933, 52 str., 15 fr.
- Garraud et Laborde-Lacoste: Précis élémentaire de droit pénal. 2 éd. Paris, Giard, 1933, 25 fr.
- Goyet Tr.: Précis de droit pénal spécial. Etude des infractions punies par le Code pénal et par les lois les pins importantes, 2 éd. Paris, Sirey, 1933, 517 str., 40 fr.
- Guiraud A.: Code pénal tunisien annoté. Paris, Sirey, 1933, 700 str., 75 fr.
- Gunzburg N.: Les transformations récentes du droit pénal interne et international. Paris, L'Eglantine, 1933, 126 str., 25 fr.
- Hugency P.: Traité théorique pratique de droit pénal et de procedure pénale militaire. Paris, Giard, 1933, 607 str.
- Kun J.: Les principales imperfections du code pénal. Etudes des incriminations en droit comparé. Paris, Giard, 1933.
- Levasseur G.: L'amnistie. Son influence sur le droit disciplinaire. Paris, 1933, 115 str., 20 fr.
- Malicet P.: Judex eris. Paris, Sirey, 1933, 124 str., 12 fr.
- N... 4me Conférence internationale pour l'unification du droit pénal. Paris. Sirey, 1933, 310 str., 60 fr.

- Pireuss L.: La répression des crimes et des délits contre la sureté. Paris, Pédone, 1933, 40 sir., 10 fr.
- Unification progressive du droit pénal et coopération des états dans la prévention et la répression de la criminalité. Genève, Pub. de la S. d. N., 1933, 0,40 fr.
- Aschaffenburg G.: Das Verbrechen u. seine Bekämpfung, 3 Aufl. Heidelberg, Winter, 1933, 367 sir., 12,50 M.
- Brugger M. Schuld u. Strafe. Paderborn, Schöningh, 1933, 160 Str., 6 M
- Bürger E.: Die volkswirtschaftliche Bedeutung d. Gefängnisarbeit. Berlin—Lichtenberg, Lindenhof-Buehder., 1932, 83 sir.
- Deimling-Triebel M.: Die Eingliederung v. Rechtsbrechern in Wirtschaft u. Gesellschaft als Aufgabe d. Gerichtshilfe. Durlach, Widmami, 1932, 146 str.
- Geumingen H.: Strafrecht im Geiste Adolf Hitlers. Heidelberg, Winter, 1933, 26 str., 1 M.
- Hentig H.: Eugenik u. Kriminalwissenschaft. Berlin, Metzner, 1933, 62 str., 2,50 M.
- Kern E.: Der Rechtsstaalsgedanke im Strafrecht u. Strafverfahrensrecht v. d. Reichsgründung bis z. Gegenwart. Freiburg, Speyer u. Koerner, 1933, 20 str., 0,75 M.
- Korher I.: Sowjetrussland kämpft gegen das Verbrechen. Berlin, Rowohlt, 1933, 212 str., 4,50 M.
- Kohlrausch E.: Die geistesgeschichtliche Krise d. Strafrechts. Berlin, 1932, 22 str.
- Krauss H.: Das Strafgesetzbuch d. Russischen Sozialistischen Föderativen Sowjet-Republik v. 22. XL 1926. Bischofswerda, May, 1933, 88 str.
- Kunert L.: Straffälligkeit bei Frauen, ihre Entstehungen u. Beschaffenheit. Leipzig, Barth. 1933, 200 str., 9,60 M.
- Langhammer FL: Die Stellungnahme d. Deutschen Demokratischen Partei (Staatspartei) z. Strafrechtsreform. Dresden, Kisseverl., 1932, 59 M.
- Lauterbach R.: Internationales Strafrecht u. Teilnahme. Breslau, Schreiber, 1933, 51 str.
- Maurach K.: Grundlagen d. rätorussischen Strafrechts. Berlin, Vahlen, 1932, 205 str., 9,50 M.
- Mommer Fr.: Das Arbeitshaus u. seine Gestaltung u. d. Entwürfen z. einem Deutschen Strafgesetzbuch. Mayen, 1932, 67 str.
- Nagler J.: Anlage, Umwelt u. Persönlichkeit d. Verbrechers. Stuttgart, Enke, 1933, 79 Str., 2,50 II.
- Nationalsoz. Strafrecht. Denkschrift d. preuss. Justizministers. Berlin, v. Decker, 1933, 143 str., 0,80 M.
- Renger E.: Kriminalität, Preis u. Lohn. Leipzig, Wlegandt, 1933, 63 Str., 3,20 M.

- Sauer W.: Wendung z. nationalen Strafrecht. Stuttgart, Enke, 1933, 36 Str., 1,50 M.
- Sauer W.: Kriminalsoziologie. Berlin—Grunewald, Rothschild, 1933, 18 M.
- Schwerin E. • Die Gewohnheitsverbrecher in den straf geschichtlichen Entwürfen Deutschlands seit 1925 u. im italienischen Strafgesetzbuch v. 1930. Erlangen—Bruck, Windsheimer, 1933, 101 str.
- Stock U.: Die Strafe als Dienst am Volke. Tübingen, Mohr, 1933, 116 str., 3,60 M.
- Velidedeoglu H.: Tötung auf Verlangen. Leipzig, Heitz, 1933, 99 t., 2,50 M.
- Wagener H.: Die Einwirkung v. Krieg u. Revolution auf die Mordkriminalität d. Jugendlichen. Berlin, Lentz, 1932, 64 str.
- Wolf E.: Krisis u. Neuhaus d. Strafrechtsreform. Tübingen, Mohr, 1933, 47 str., 1,50 M. _____
- Calvert Ek. a. Calvert Th.: The lawbreaker. London, Routledge, 1933, 294 str., 7 s. 6 d.
- Kennedy C. S.: Outlines of criminal law. London, Camb., Un. Pr., 1933, 547 str., 15 s.
- Menken A. D.: On the side of mercy, problems in soeial readjustment, N. Y. Covici, Triede, 1933, 234 str., 2 \$.
- Michael J. a. Adler M. J.: Crime law a. social science. N. Y., Harcourt, 1933, 469 str., 3,50 \$.
- Planish ek T. F.: Behind prison walls. Boston, Meador, 1933, 208 str., 1,50\$.
- Rhodes A. J.: Dartmoor prison: a record of 126 years of prisoner of war and convict life 1806—1932. London, Lane, 1933, 316 str., 8 s. 6 d.
- Smith B.: Rural crime control. N. Y., Inst. of Publ. Admin., 1933, 316 str., 2\$.
- White W. A.: Crimes a. criminals. N. Y., Farrar & Rinehart, 1933, 284 str., 2,50 \$. _____
- Bettiol G.: L'ordine dell'autorità nel diritto pénale. Milano, Vita e pensiero, 1934, 150 str.
- Daniel G.: Riforma penale nel Messico e dottrina giuridica italiana. Roma. Cremonese, 1933, 116 str.
- Dudan B.: Sul sistema del diritto penale nelle corporazioni veneziane del 200. Città di Castello, Leonardo de Vinci, 1933.
- Frisoli P.: Amnistia e indulto nella vigente legislazione pénale. Milano. Pirola, 1933, 151 str.
- Frosali R. A.: L'errore nella teoria del diritto pénale. Roma, 1933, 642 str.
- Gatti T.: L' imputabilità i moventi del reato e la prevenzione criiminale negli statuti italiani dei s. XII -XVI. Padova, Cedam, 1933, 820 str.
- Scarangella G.: Principii di diritto pénale nella scienza e nella legislazione positiva. Roma., Maglione, 1933, 253 str.
- Sinopoli M.: Sulla incriminabilità del duello fra ufficiali. Citta di Castellr, Leonardo da Vinci, 1933.
- Ox a m e n d i R.: El delito (Criminologia). La Hahana, 1933, 207 str.

2. Prawo cywilne, handlowe i procesowe.

Chl a m t a c z Marcei: Zagadnienie posiłkowej poręki w prawie rzymskim i w prawach nowożytnych. Studium historyczno-dogmatyczne. Lwów, Archiwum Tow. Nauk., 1932, str. 87.

Praca prof. Chlamtacza rozpatruje, zgodnie z tytułem, zagadnienie posiłkowego charakteru poręki na przestrzeni wieków, od rzymskiego prawa klasycznego przez prawo justyniańskie i popolite do najważniejszych kodyfikacji europejskich 18 i 19 w. i projektów zobowiązań: włosko-francuskiego i polskiego (rzecz pisana w r. 1932). Autor bynajmniej nie odmawia poręce charakteru posiłkowego, stoi przeciwnie na stanowisku, że w świadomości społeczeństwa jest on niewątpliwie jej cechą istotną, gdyż celem poręki jest pociągnięcie ręczyciela do świadczenia w razie, gdy dłużnik główny swego obowiązku nie dopełni. Nie sądzi jednak, aby jedynym sposobem dania wyrazu temu posiłkowemu charakterowi było t. zw. dobrodziejstwo skargi uprzedniej, zmuszające wierzyciela w zasadzie do szukania na drodze procesu zaspokojenia u dłużnika głównego, zanim będzie mógł skierować żądanie świadczenia do ręczyciela.

Nie znała i znać nie mogła konieczności skargi uprzedniej rzymska fideiussio prawa klasycznego. Dawała ona bowiem w teorii wierzycielowi liberam electionem, swobodę pozwania najpierw dłużnika głównego lub) ręczyciela, wobec konsumującego skutku litiskontestacji jednak odbierała mu możliwość wystąpienia przeciw ręczycielowi, jeśli skierował najpierw swe kroki przeciw dłużnikowi głównemu, choćby skarga przeciw temuż nie doprowadziła do zaspokojenia. Klasycy starali się tej niekorzyści zapobiec w sposoby rozmaite. Tam, gdzie litiskontestacja działała nie ipso iure lecz ope exceptionis pozwalali ręczycielowi w drodze paktu z wierzycielem rzec się ekscepcji rei in iudicium deductae za cenę uprzedniej skargi przeciw dłużnikowi głównemu; dopuszczali udzielenie przez ręczyciela wierzycielowi po zapadłości długu zlecenia pozywania naprzód dłużnika głównego z tym skutkiem, że w razie bezskuteczności skargi przeciw niemu odpowiadał ręczyciel ex mandato (a. contraria); wciągnęli na teren poręki mandat w mandat gwarancyjny oraz intercesyjny; stworzyli wreszcie t. zw. promissio indemnitas, tern różną od fideiussio, że ręczyciel zobowiązuje się w niej do świadczenia tego, czego wierzyciel nie będzie mógł osiągnąć od dłużnika, i przyjmuje w ten sposób zobowiązanie warunkowe, ale nie akcesoryjne w stosunku do zobowiązania dłużnika głównego. Tutaj przeprowadzę-

kowi głównemu natrafiałyby na utrudnienie (Girtanner w swej pracy o poręce wylicza takich wyjątków 91!). Kodyfikacje 18 i 19 wieku stały też (poza Landrechtem pruskim, warunkującym skargę przeciw ręcycielowi uprzednią skargą przeciw dłużnikowi) poważnie, z różnymi modyfikacjami, na stanowisku teorii prawa polskiego. Wyjątkowa wśród nich jest konstrukcja kodeksu austriackiego, w którym posiłkowość poręki wyraża się w tem, że skargę przeciw ręcycielowi skierować można dopiero po bezskutecznym upomnieniu o świadczenie dłużnika głównego. Ta konstrukcja odpowiada najbardziej pogładowi autora. Jak bowiem prof. Chłamtacz parokrotnie trafnie podkreśla, według zapatrywania obrotu a także istoty poręki ręcyciel przyjmuje na siebie obowiązek świadczenia nietylko na wypadek niewypłacalności dłużnika głównego lecz także na wypadek jego braku gotowości do zapłaty. Ten brak gotowości zaś stwierdza wystarczająco bezskutecznie dokonane, sądowe lub pozasądowe, upomnienie dłużnika głównego. Podobne ukształtowanie posiłkowości poręki byłby autor pragnął widzieć w polskim prawie obligatoryjnym. Autorzy kodeksu zobowiązań z 27 października 1933 r. nie poszli jednak za jego w tym kierunku trafną sugestją. *Z. Lisowski. (Poznań)*

Lisowski Zygmunt: Kodeks cywilny, obowiązujący na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej. Wydanie II. Poznań, Woj. Instytut Wydawniczy, 1933, str. 1241.

Nakładem Wojewódzkiego Instytutu Wydawniczego w Poznaniu ukazało się II wydanie niemieckiego kodeksu cywilnego, obowiązującego na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej, opracowane przez prof. U. P. Zygmunta Lisowskiego. Wydanie to obejmuje tekst kodeksu cywilnego, zaopatrzone w uwagi do poszczególnych paragrafów oraz judykaturę sądów polskich i ustawy dodatkowe, pozostające w związku z przepisami prawa cywilnego.

Tekst kodeksu został podany przez Autora w dosłownym tłumaczeniu, odmiennie od pierwszego wydania, w którym wprowadzono szereg zmian, mających na celu dostosowanie treści przepisów do zmienionych warunków, w jakich dawny kodeks niemiecki obowiązuje w Państwie Polskim. W myśl art. 2 ustawy z 1. VIII. 1919 o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej (Dz. Ust. poz. 385), kodeks cywilny niemiecki, jak, również inne niemieckie ustawy i rozporządzenia, obowiązują na Ziemiach Zachodnich w brzmieniu, w jakim obowiązywały w Rzeszy Niemieckiej. Słusz-

nie zatem przyjął Autor, że niema żadnej podstawy prawnej do dokonywania zmian w tłumaczeniu nawet w tych wypadkach, w których odnośnie postanowienia (np. zawarte w §§ 22, 23, 33, 979 i hu kod. cyw., w ustawie o odpowiedzialności Skarbu Państwa za urzędników z 1910 r. itd.) stały się ze względu na ustawy późniejsze bezprzedmiotowe a terminy, użyte przez ustawę, muszą być zastąpione terminami innemi. Tego rodzaju postanowienia i terminy zostały obecnie zamieszczone w tekście w klamrach wzgl. zostały podane kursywą, przyczem przy niektórych z nich dodano w odnośnikach odpowiednie wyjaśnienia. Przystosowanie dosłownego tłumaczenia ustawy do zmienionych warunków pozostawił Autor praktyce.

Tłumaczenie kodeksu cywilnego, zamieszczone w wydaniu I., zostało poddane przez Autora szczegółowej rewizji, wskutek czego obecne tłumaczenie kodeksu jest daleko poprawniejsze. Autor sprostował szereg pomyłek i błędów, które zakradły się do wydania I i przez to nadawały niektórym przepisom brzmienie niezgodne z tekstem oryginalnym (np. §§ 113 ust. 1, 130, 185 ust. 2, 193 i inne).

Uwagi, zamieszczone przy poszczególnych paragrafach, podają przepisy związkowe kodeksu cywilnego i handlowego oraz przepisy, uzupełniających je ustaw niemieckich i polskich. Dzięki tym uwagom można łatwo zorientować się w całości przepisów, obowiązujących w poszczególnych zagadnieniach np. w kwestji przedawnienia (uwagi do § 195), umowy o pracę (uwagi do § 611), ograniczeń prawa własności (uwagi do § 903) itd. W odniesieniu do szeregu przepisów Autor uwagi swe rozszerzył, podając zwięzłe wyjaśnienie treści przepisów na podstawie orzecznictwa niemieckiego, zaczerpniętego z komentarzy Staudingera, Radców Sądu Rzeszy i innych.

Ustawy dodatkowe Autor podał w całości wzgl. z opuszczeniem tych przepisów, które nie łączą się bezpośrednio z prawem cywilnem. Przy tej sposobności Autor dokonał tłumaczenia całego szeregu ustaw niemieckich, np. ustawy o odpowiedzialności Skarbu Państwa za urzędników z r. 1909 i 1910, ustawy o prawie pierwokupu z r. 1918 i innych, które dotychczas nie były przetłumaczone na język polski.

Uwzględniona przez Autora judykatura sądów polskich obejmuje wyroki, wydane do 1. 7. 1933 r. Zawiera ona nie tylko wyroki Sądu Najwyższego i Najw. Trybunałem Administracyjnego, ale także wyroki sądów niższych instancyj sądów Apelacyjnych i sądów

Okręgowych, zwłaszcza w kwestjach, mających szczególnie doniosłe znaczenie dla obrotu prawnego np. w kwestji rozwiązania umowy na podstawie § 326 k. c, w kwestji odpowiedzialności Skarbu Państwa za urzędników, w kwestji przewłaszczenia (rozp. Komisarjatu Nacz. R. Ludowej z 25. VI. 1919) itd. Judykaturę zaczerpnął Autor ze Zbioru Orzeczeń Sądu Najwyższego (Izba III) i Orzecznictwa Sądów Polskich oraz z szeregu czasopism (Ruch Praw. Ek. i Socj., Czasopismo Adwokatów Polskich, Przegląd Sądowy i Przegląd Prawa i Administracji im. Ernesta Tilla). Judykatura ta, zebrana z dużą starannością, jest przy szeregu paragrafów bardzo obszerna (zwłaszcza przy §§ 157, 242, 275, 313, 326, 823, 873 i in.). Dotychczas korzystanie z polskiego orzecznictwa było w praktyce bardzo utrudnione, ze względu na brak systematycznego ugrupowania orzeczeń. Trudności te zostały obecnie w znacznym stopniu usunięte.

Nowe wydanie kodeksu, opracowane przez prof. Lisowskiego[^] uzupełniło dotkliwą lukę, jaka od dłuższego czasu dawała się odczuwać przy stosowaniu prawa cywilnego, zwłaszcza wobec zupełnego wyczerpania się pierwszego wydania kodeksu. W opracowaniu wkradła się wprawdzie pewna niejednorodność, • wywołana zmianami w zakresie ustawodawstwa i judykatury, co zmusza do zaznajomienia się przed użyciem kodeksu ze sprostowaniami i uzupełnieniami, podanymi w końcu książki, jednakże okoliczność ta nie zmniejsza w niczem tego wielkiego znaczenia, jakie opracowany przez prof. Lisowskiego kodeks cywilny odda praktyce prawniczej.

Praktycznego znaczenia wydania nowego tłumaczenia kodeksu cywilnego nie zmniejsza fakt ogłoszenia nowego kodeksu zobowiązań, obowiązującego od dnia 1. VII. 1934 r., który uchylił szereg przepisów z części ogólnej i zobowiązań niemieckiego kod. cyw. (art. XXVII § 1 i 3 przepisów wprowadczych z 27. X. 1933 — Dz-Ust. poz. 599). W myśl bowiem art. XXXIX przepisów wprowadczych stosować się będą do zobowiązań, powstałych przed wejściem w życie kodeksu zobowiązań, nadal przepisy dotychczasowego kod. cyw. niem. (Z ograniczeniami zawartymi w art. XL do XLV); pozatem stosownie do § 2 art. XXVII przepisów wprowadczych postanowienia części ogólnej niemieckiego k. c, które straciły moc obowiązującą w odniesieniu do zobowiązań, zachowały ją nadal w odniesieniu do prawa rzeczowego, rodzinnego i spadkowego.

Autor zapowiada jeszcze wydanie drugiego tomu, zawierającego ustawę wprowadczą i wykonawczą do niemieckiego kodeksu

cywilnego oraz dodatkowe ustawy cywilne. Byłoby rzeczą b. pożądaną, aby wydanie to doszło do skutku, gdyż ustawodawstwo niemieckie nie dla każdego jest dostępne i tem samym korzystanie z niego w praktyce natrafia nieraz na znaczne trudności. Do ustaw niemieckich, które jeszcze dzisiaj posiadają duże znaczenie a nie zostały dotychczas wydane w języku polskich, należą m. in.: ustawa wyłączeniowa z r. 1874 (Zb. Ustaw Prusk. str. 221), pruska ustawa kolejowa z r. 1838 (Zb. Ustaw Prusk. str. 505), przepisy ustawy o urzędnikach Rzeszy z 1907 r., dotyczące odpowiedzialności urzędników wobec Skarbu Państwa za szkodę (Zb. Ust. Rzeszy str. 245) i t. d.

Dr. T.

Ereciński (Poznań).

K o n i c Henryk: Prawo Majątkowe Małżeńskie. Wykład ustaw obowiązujących w b. Królestwie Kongresowem, z uwzględnieniem przepisów innych dzielnic oraz kodeksu szwajcarskiego. Warszawa, Biblioteka Prawnicza, 1933, str. 396.

W stosownej chwili, bo w czasie, gdy Komisja Kodyfikacyjna zajmuje się sprawą kodyfikacji majątkowego prawa małżeńskiego, pojawiło się obszerne dzieło Henryka Konica, dotyczące tejże materji. Jest to już dziewiąty tom wykładów z prawa cywilnego, wyłożonych przez autora na wydziale prawnym Uniwersytetu Warszawskiego.

Książka ta tak wyczerpująco omawia wszystkie możliwe zagadnienia majątkowych stosunków małżeńskich, że zapewne niewiele pozostaje kwestyj z danej dziedziny, któreby w dziele Konica nie były bezpośrednio lub chociażby pośrednio poruszone.

Wielką zaletą dzieła tego dla chwili obecnej, gdzie wąż się losy naszego przyszłego ustroju majątkowego prawa małżeńskiego, jest porównawcze traktowanie systemów majątkowych poszczególnych ustaw dzielnicowych, tak, że przy zasadniczych kwestjach stale mamy przed oczyma stan danej kwestji w wszystkich dzielnicach Państwa.

Przeważną część swej pracy poświęca autor b. Królestwu Polskiemu, omawiając szczegółowo cały rozwój małżeńskich systemów majątkowych, poczynszy od Kodeksu Napoleona. W dalszym ciągu omawia autor małżeńskie prawo majątkowe w b. zaborach pruskim i austriackim oraz na ziemiach wschodnich. Wreszcie przedstawia nader wyczerpująco małżeńskie prawo majątkowe według kodeksu szwajcarskiego.

W dziale, dotyczącym b. dzielnicy pruskiej, który nas tutaj szczególnie interesuje, omawia autor ustawodawstwo tejże dzielnicy we wszystkich ważniejszych szczegółach. Nie ogranicza się przytem.

— tak samo jak w działach, dotyczących innych dzielnic — do postanowień, należących według systematyki niemieckiego kodeksu cywilnego do właściwego ściśle „majątkowego prawa małżeńskiego”, lecz przedstawia także osobiste prawa i obowiązki wzajemne małżonków (§§ 1353—1361 k. c), mianowicie też obowiązek wzajemnego dawania utrzymania, przyczem zapoznaje także z przepisami, dotyczącymi obowiązku dawania utrzymania krewnym (§§ 1601—1615 k. c). Dalej omawia autor skutki rozwodu pod kątem widzenia utrzymywania małżonków i dzieci, a wreszcie wkracza jeszcze nawet w dziedzinę prawa spadkowego, zajmując się dziedzinieniem ustawowem małżonka.

Dla studentów, posługujących się książką *Konica* przy słuchaniu prawa dzielniczy zachodniej, pragnąłbym zwrócić uwagę na kilka drobnych "usterek, czysto mechanicznych, które się zakradły. Mianowicie na str. 231, w wierszu 4-tym, winno być: „z majątku wniesionego”, a nie, jak wydrukowano, „z majątku zastrzeżonego”. Dalej na str. 240, w wierszu 5-tym, należy czytać: „wspólnego majątku” zamiast: „własnego majątku”. Na str. 255, w 4-tym wierszu od dołu, winno być: „majątek wniesiony” zamiast: „majątek nabyty”. Wreszcie na str. 263, w wierszu 14-tym, należy pierwsze „nie” skreślić.

R. Paczkowski (Poznań).

Rozbiór krytyczny projektu prawa małżeńskiego, uchwalonego przez Komisję Kodyfikacyjną. Praca zbiorowa pod redakcją Ks. Dr. Jana Wiślickiego. Lublin, Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Chrześcijańskiej, 1932, str. 151.

Projekt prawa małżeńskiego, opracowany w Komisji Kodyfikacyjnej, zerwał ze stosowaną dotychczas zasadą uzależniania prawa małżeńskiego od wyznania małżonków. Projekt przewiduje dla wszystkich obywateli państwa bez różnicy wyznania jednolitą zasadę prawa małżeńskiego. Jasną jest zatem rzeczą, że reprezentacje wyznaniowe, dopatrując się w tej zmianie zachwiania dotychczasowych zasad prawa małżeńskiego, występują przeciwko projektowi.

Dzieło niniejsze zaznacza też w uwadze na str. 36, że zjazd rabinów wypowiedział się przeciwko projektowi jako prawu bezwyznaniowemu. Rzecz zrozumiała, bo projekt usuwa łatwą rozwiązalność małżeństw żydowskich i poddaje rozwody pod ścisłą kontrolę sądu państwowego.

Z prac autorów kościelnych przenika pogląd, że projekt może, jeżeli nie całkiem usunąć, to na każdy sposób znacznie ograniczyć wpływ Kościoła na stosunki małżeńskie. A ponieważ autorowie ci stoją na stanowisku, że prawo małżeńskie jest wyłączną domeną prawa kanonicznego, od którego zasad prawo państwowe mogłoby odstąpić tylko za zgodą Stolicy Apostolskiej (canon 1038 i 1040, str. 4 dzieła), a nadto zasady prawa kanonicznego odnoszą także do chrześcijan, nie będących katolikami (str. 34), przeto nie mogą się i oni powstrzymać od opozycji przeciwko projektowi.

Powstał więc cały szereg rozpraw mających na celu zwalczanie projektu przez wykazywanie jego niezgodności z zasadami prawa kanonicznego, niemniej przez wyrażanie obaw co do wpływu projektu w razie jego zrealizowania na życie rodzinne, wreszcie przez zarzucanie mu nieściśłości prawnych.

Dzieło niniejsze obejmuje zestawienie prac, pochodzących co do poszczególnych materij prawa małżeńskiego od różnych autorów, profesorów lub zastępców profesorów Uniwersytetu Lubelskiego oraz profesorów Seminarjum Duchownego w Lublinie, a mianowicie księży doktorów: A. Szymańskiego (Podstawy polskiego prawa małżeńskiego), H. Insadowskiego (Zaręczyny), G. Michiela (Prawna zdolność do wstąpienia w związek małżeński i przeszkody; Jurysdykcja i postępowanie), Jana Wiślickiego (Czynności przedwstępne i ślub), Jana Lenarta (Obowiązki wynikające z małżeństwa) i Piotra Kałwy (Unieważnienie małżeństwa; Rozłączenie i rozwód).

Autorowie ci zestawiają w swych pracach nader szczegółowo i dokładnie odchylenia projektu od prawa kanonicznego i przestrzegają przed wprowadzeniem projektu w moc.

Doniosłe znaczenie instytucji małżeńskiej dla rozwoju społeczeństwa wymaga atoli przy tworzeniu jednolitego polskiego prawa małżeńskiego rozważania nietylko zasad wyznaniowych lecz i stworzenia ważności współżycia małżeńskiego między osobami różnych wyznań. Skutkiem tego państwowe prawo małżeńskie nie może się z natury rzeczy pokrywać z zasadami jednego tylko prawa małżeńskiego wyznaniowego.

Jak doświadczenie codzienne poucza, istnienie sądownictwa wyznaniowego w sprawach małżeńskich, kierującego się zasadami tylko swej religii, wprowadza w sprawach małżeńskich osób różnych wyznań zamęt, któremu jedynie jednolite sądownictwo państwowe dla spraw małżeńskich wszystkich wyznań mogłoby poło-

--- ----- *Dr. Włodzimierz Dbałowski* (Warszawa).

Stęcki Sławomir: Likwidacja spółki akcyjnej według polskiego prawa akcyjnego. Warszawa, Hoesick, 1933 r.

Omawiana rozprawa należy do tych, które potwierdzają pogląd, iż zbliżone do francuskich wymagania od rozpraw przedstawianych dla uzyskania stopnia doktora praw są celowe. Dają bowiem one w licznych wypadkach nietylko możliwość oceny stopnia przygotowania kandydata, lecz bogacą naszą, niewątpliwie skromną, literaturę prawniczą.

Autor zajął się rozbiorem jednego z ważniejszych zagadnień prawa akcyjnego na tle nowego prawa polskiego.

Praca daje więcej niż obiecuje tytuł, omawia bowiem nietylko samą likwidację spółki akcyjnej, lecz rozważa także i stadium poprzedzające, analizując powody rozwiązania spółki.

W pierwszej części swej książki autor przedstawia stan prawny, obowiązujący przed wprowadzeniem polskiego prawa o spółkach akcyjnych w poszczególnych dzielnicach Rzeczypospolitej. Dział II poświęcony jest rozważeniu przyczyn rozwiązania spółki akcyjnej. Dalej idzie ogólna charakterystyka spółki akcyjnej w likwidacji. Tutaj zajmuje się autor kwestją osobowości prawnej spółki akcyjnej podczas likwidacji, rozważa bliżej jej organizację, omawia stosunek wierzycieli i akcjonariuszy do spółki. Dalsza część zawiera analizę stosunków prawnych likwidatorów do spółki. Wreszcie dział ostatni charakteryzuje już samo postępowanie likwidacyjne.

Praca napisana jasno i starannie. Autor umiejętnie korzysta z porównawczego materiału. W szczególności dobrze korzysta z literatury i orzecznictwa niemieckiego. Podkreślam to dlatego, iż jeżeli chodzi o ustawodawstwo naszej ostatniej doby z dziedziny prawa handlowego, z materiału tego rodzaju należy korzystać z dużą ostrożnością. Często bowiem brzmienie analizowanego postanowienia bliźniaczo podobne do przepisów obecnej ustawy, kusi do zastosowania wniosków, orzecznictwa i nauki prawa obcej również do prawa polskiego. Łatwo bardzo zapomnieć o innych przepisach związkowych, które wpływają na konieczność zmodyfikowania nawet zupełnie słusznych wywodów na tle prawa obcego.

Praca nie omija rozstrzygnięcia kwestyj trudnych i wątpliwych. Jest to bezsprzeczna jej zasługa. Niemniej prowadzi to do tego, że nie wszystkie wypowiedziane przez autora poglądy mogą być uważane za niesporne. Dla przykładu tylko przytoczę kilka kwestyj, w których wedle mojej opinii, przyjęte przez autora rozwiązanie może nastęrczać wątpliwości.

Autor staje na tern stanowisku, iż nawet w razie ustania przyczyny powodującej rozwiązanie, likwidacja spółki musi nastąpić. Zdaniem p. Steckiego, „po przyczynie natychmiast następuje okres likwidacji, stan przejściowy, który tylko opóźni mniej lub więcej rozwiązanie spółki akcyjnej, a ustawa nigdzie nie daje upoważnienia do odwrócenia raz spowodowanych skutków” (str. 20—21). Dla potwierdzenia tego poglądu powołuje się autor na opinie autorów niemieckich i francuskich.

Mnie się wszakże wydaje, że w świetle postanowień naszego prawa raczej byłby trafny wniosek przeciwny. Jeśli bowiem w myśl art. 129 prawa o spółkach akcyjnych rozwiązanie spółki następuje dopiero po przeprowadzeniu likwidacji, jeśli zdarzenia, w art. 128 wymienione, traktowane są jedynie jako fakty wprowadzające spółkę w początkowe stadium rozwiązania, to wydaje się, że raczej należy uznać, iż w razie odpadnięcia okoliczności, nakazujących rozwiązanie, mogłaby spółka istnieć i nadal. Pogląd ten, zdaniem moim, wspiera również brzmienie art. 141. Prawo polskie przyjęło w materji rozwiązania spółki konstrukcję odmienną, aniżeli przyjęta w prawie niemieckiem. Jednym ze skutków tej różnicy powinno być właśnie uznanie możliwości utrzymania dalszego istnienia spółki. Takie rozwiązanie podyktowane jest również interesami życia. Żądanie w każdym przypadku, aby zakładana była nowa spółka, nie może być usprawiedliwione. Jeżeli nawet, jak to autor z Staubem powtarza, uchwała rozwiązująca spółkę, jest często stwierdzeniem niezdolności spółki do życia, to jednak w żadnym razie nie możnaby stwierdzić, że tak właśnie dzieje się zawsze.

Autor uważa, iż udzielona na założenie spółki akcyjnej na podstawie art. 4 p. a. koncesja może być cofnięta. Dla poparcia tego poglądu autor stwierdza, iż wniosek ten „da się wyprowadzić z najogólniejszych zasad prawa administracyjnego”.

Ze swej strony jestem odmiennego zdania. Zezwolenie na założenie spółki akcyjnej ma charakter specjalny. Ustawa nigdzie nie zastrzega możliwości cofnięcia zezwolenia, tembardziej też nie przewiduje jego trybu. Sądzę tedy, iż uznać trzeba, że zezwolenie takie ma charakter nieodwołalny. Właśnie przepisy specjalne, dotycząc« spółek akcyjnych bankowych i ubezpieczeniowych, na które także autor się powołuje, a które zawierają szczegółowe unormowanie tej sprawy, potwierdzają, jak się zdaje, słuszność bronionego przeze mnie stanowiska. Zresztą i sam autor dodaje, iż cofnięcie nie może nastąpić na mocy swobodnego uznania władzy administracyjnej i „zarządzenie Ministra cofające koncesję, będzie o tyle legalne, o ile spółka akcyjna naruszyła statut” (str. 34). Wydaje się, iż gdyby już przyznać władzy administracyjnej prawo cofnięcia koncesji

nie możnaby uzależniać tego tylko od naruszenia statutu. Działalność spółki może być szkodliwa z punktu widzenia interesów ogólnych zupełnie niezależnie od tego, czy spółka przestrzega postanowień statutu.

Nie godzę się dalej z poglądem, iż w okresie likwidacji ustaje prokura. Autor powołuje się na postanowienie par. 298 ust. 4 kod. niem., według którego prokurentów nie wyznacza się. Przyznaje dalej, że u nas takiego przepisu niema (str. 55). Właśnie brak tego przepisu, zdaniem mojem, wskazuje na to, iż podobnego postanowienia nie chciano przejmować. Likwidacja spółki może trwać nieraz bardzo długo i wymagać dokonywania licznych bardzo czynności prawnych. Dość wspomnieć choćby likwidację dużego, posiadającego wiele oddziałów, banku. Pozbawienie spółki akcyjnej, będącej w stanie likwidacji, możliwości posiadania prokurentów stwarzałyby często trudności dla samej spółki a konieczność korzystania z pełnomocników o nieokreślonym zakresie działania uderzałaby również i w interesy obrotu.

Te i jeszcze znaczna liczba niewymienionych tutaj, a poruszonych w rozprawie kwestyj mają niewątpliwie charakter sporny. Wiele z nich nadawałoby się niewątpliwie do bardziej szczegółowych rozważań i mogłoby nawet stanowić przedmiot odrębnych rozpraw.

Autorowi życzyć należy dalszej pracy na terenie prawa handlowego.

Prof. Adam Chełmoński (Wilno).

Ehrlich Stanisław i Gliklich Jerzy: Onus probandi w procesie cywilnym. Praca nagrodzona III nagrodą na konkursie rozpisany w „Głosie Sądownictwa” w r. 1933. Warszawa, Hoesick, 1934, str. 23.

Autorowie podjęli próbę dania w formie syntetycznej ogólnego rzutu oka na najwęższe zagadnienia związane z problemem ciężaru dowodu. Przytem usiłują zająć stanowisko samodzielne np. w sprawie pojęcia ciężaru dowodu (str. 12), w kwestji do jakiej dziedziny prawa należy rozłożenie ciężaru dowodu (str. 16) i t. d. Należy też podkreślić trafne uwagi de lege ferenda. Praca oparta jest na całokształcie literatury dotyczącej tego przedmiotu, którą przytoczono nietylko w uwagach, lecz również i w osobnem zestawieniu (str. 22 i 23). Z samej istoty i rozmiarów pracy wynika, że problemy są często tylko naszkicowane, czasem podkreśla się tylko ich istnienie. Praca wykazuje jednak dokładną znajomość i naukowe pogłębienie przedmiotu.

Prof. Br. Stelmachowski (Poznań).

B e n d e t s o n Witold: O kasacji według kodeksu postępowania cywilnego. Warszawa, Stow. Urzędników referend. Prok. Gen.-1933, str. 54.

Autor przedstawia w sposób wnikliwy i wyczerpujący postępowanie w instancji kasacyjnej na tle kodeksu postępowania cywilnego. Uwagi wstępne zawierają rozważania co do istoty kasacji i rewizji oraz o kompromisowem uregulowaniu zagadnienia powyżej instancji przez nowy kodeks postępowania. Praca jest cennym przyczynkiem do wyjaśnienia przepisów o postępowaniu kasacyjnem. *Prof. Br. Stelmachowski* (Poznań).

K r u s z e l n i c k i Franciszek: Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego. Warszawa, Biblioteka Prawnicza, 1934, str. 238.

Dzieło to składa się z trzech części, z których pierwsza mówi o postępowaniu egzekucyjnym w ogólności, druga o trybie postępowania przy poszczególnych rodzajach egzekucji a trzecia zawiera postępowanie zabezpieczające. Jest to dogmatyczne opracowanie postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego na podstawie polskiego kodeksu postępowania cywilnego. Systemem ani zarysem systemu dzieło to nie jest, gdyż brak mu dokładniej i głębiej opracowanych podstaw teoretycznych, lecz jest książką nader pożyteczną dla praktyków i słuchaczy prawa. Dla praktyka ma n. p. duże znaczenie rozdział omawiający, jakie przepisy części pierwszej k. p. c. mają zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym (§ 5), oraz rozdziały o stosunku egzekucji administracyjnej do sądowej (§ 6) i o bankowej egzekucji z nieruchomości (§§ 11 i 9). Szkoda, że autor w tym związku nie omówił również i egzekucji przeciwko Skarbowi Państwa i związkom Ikomunalnym, o której wspomina z punktu widzenia ograniczeń egzekucji (§ 12 str. 52). — W wielu punktach nie mogę się z autorem zgodzić. I tak nie mogę uznać, aby realizację zastawu ruchomego przez zastawnika (§ 1228 u. k. c.) można podciągnąć pod pojęcie egzekucji, chociażby się ją nazwało egzekucją „zasądzoną”. Tem mniej powinien to uczynić autor, który uważa, że istota egzekucji polega na roszczeniu wierzyciela do państwa „o udzielenie mu ochrony, polegającej na zastosowaniu względem dłużnika opornego środków przymusowych celem zmuszenia go do spełnienia nałożonego nań obowiązku zaspokojenia roszczenia” (str. 5). Nie uważam też, aby w myśl przepisów egzekucyjnych kodeksu po-

stępowania cywilnego można było wpis hipoteki sądowej uważać za specjalny rodzaj egzekucji, jak to było w procedurze niemieckiej. W odniesieniu do terminologii używanej przez autora nie widzę przyczyny, dla której utrzymywać w literaturze prawniczej pojęć takich, jak „środek egzekucyjny”, skoro ustawa nasza wprowadziła pojęcie „sposobu egzekucji”, albo dlaczego mówić o „sprawie egzekucyjnej”, chociaż pojęcie to niczego nie wyjaśnia albo wreszcie używać pojęcia „wspólnej własności” na niemieckie „Eigentum zur gesamten Hand”, skoro nawet k. p. c. nazywa ten rodzaj współwłasności „własnością niepodzielnej ręki”. Przytoczone przeze mnie uwagi krytyczne nie pozbawiają książki dużej wartości, którą posiada jako podręcznik dla praktyki.

Prof. Br. Stelmachowski (Poznań).

Litauer Jan Jakób: Komentarz do procedury cywilnej. Postępowanie sporne. Postępowanie zabezpieczające. Przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego. Warszawa. Biblioteka Prawnicza, 1933, str. 478.

Pod koniec 1933 r. ukończony został druk powyższego dzieła, rozpoczętego na początku tegoż roku. Do podjęcia tej pracy p. Litauer szczególnie był powołany z uwagi, że jako przewodniczący podkomisji prawa formalnego w Komisji Kodyfikacyjnej, był współtwórcą projektu polskiej procedury cywilnej i kierownikiem (od czasu zgonu ś. p. prof. Fiericha) prac przygotowawczych. Miał więc możliwość gruntownego zbadania zarówno całej konstrukcji nowego procesu cywilnego, jak i poszczególnych jego działów. Dokładna znajomość konstrukcji pozwoliła Autorowi na trafne rozwiązywanie następujących się trudności przy wykładzie tekstów. Trudności tych, jak przekonywa omawiane dzieło, jest dość dużo. Już od samego początku stosowania kodeksu post. cyw. wyłoniły się rozbieżności w poglądach. Rozwinęła się liczna literatura, traktująca przedmiot fragmentarycznie w czasopismach prawniczych, jak również ukazały się wydawnictwa, obejmujące cały proces.

Dzieło p. Litauera zawiera postępowanie sporne, czyli zasadniczą część procesu, łącznie z przepisami o sądownictwie polubownym, z dodaniem przepisów o zabezpieczeniu powództwa i przepisów wprowadzających część pierwszą kod. post. cyw. Nadto, jako uzupełnienie, podane zostały przepisy, mające związek z procesem, jak prawo o ustroju sądów powszechnych (w odpowied-

nich wyciągach), przepisy o kosztach sądowych i o należnościach świadków, biegłych (tłumaczy) i stron w sprawach cywilnych. Wreszcie podany został szczegółowy skorowidz rzeczowy (na 28 str.) i suplement, zawierający uzupełnienia, które się wyłoniły w toku pracy.

Na szczególne podkreślenie zasługuje przyjęty przez Sz. Autora system opracowania, odznaczający się przejrzystością, która sprzyja dogodnemu korzystaniu z komentarza. Przy tekście każdego artykułu powołane są przepisy, mające związek z tym tekstem. Czytelnik więc ma zgromadzony w jednym miejscu cały materiał, dotyczący danego zagadnienia. Ponadto każdy tekst zaopatrzone jest komentarzem wyjaśniającym. Nadto w odpowiednich przypadkach (dość licznych) przytoczono wyciągi z uzasadnienia projektów.

Podane przez Autora wyjaśnienia odznaczają się trafnością spostrzeżeń i umiejętnością rozstrzygnięcia w sposób jasny wątpliwych kwestyj. Niektóre wszakże tezy mogą być przedmiotem polemiki. Naprz. możnaby mieć zastrzeżenia co do twierdzenia (pod art. 76), że stawienie się na rozprawie interwenjenta ubocznego, łączącego się z pozwanym, tamuje wydanie wyroku zaocznego, chociażby sam pozwany się nie stawił. Budzą również wątpliwość rozważania na temat art. 324 (str. 192), gdzie autor dochodzi do wniosku, iż w celach dowodowych wolno zawsze przesłuchać zamiast strony, będącej osobą prawną, zastępcę ustawowego tej osoby, aczkolwiek tekst art. 324 wyczerpująco wymienia przypadki, w których w charakterze strony można przesłuchać inną osobę (opiekuna, kuratora, nadzorcę sądowego lub zarządcę upadłości albo jednego ze współników, osobiście odpowiedzialnych). Są to zagadnienia sporne, na które można różnie się zapatrywać i które muszą być ostatecznie rozstrzygnięte w drodze praktyki sądowej przy pomocy badań naukowych. Zresztą, jak słusznie Autor zaznacza w przedmowie, „rozbieżność opinii przyczynia się niezawodnie do skierowania wykładni na właściwe tory: du choc des opinion jaillit la vérité.”

Dzieło p. Litauera jest poważnym dorobkiem naszej literatury prawniczej w zakresie procesu cywilnego i niewątpliwie przyczyni się wydatnie do prawidłowego stosowania nowych norm procesowych.

Wacław Miszewski (Warszawa).

Przybyłowski Kazimierz, dr., prof.: Czasowe ograniczenie roszczeń posesoryjnych. Lwów, Nakładem autora, 1933, str. 60.

Praca autora stanowi prawnicze studjum monograficzne, drukowane uprzednio w Przeglądzie Prawa i Administracji. Zagadnienie, które autor sobie postawił nie jest rozległe. Autor jedna'k rozważa je bardzo gruntownie. Z wielką łatwością porusza się na terenie prawa prywatnego wszystkich ważniejszych państw i na tym szerokim porównawczym tle rozważa swoje zagadnienie.

Przedewszystkiem znajdujemy przedstawienie systemów prawnych nieznających specjalnych czasokresów ochrony posiadania. W ustawodawstwach, w których czasokres został wprowadzony, autor wyróżnia trzy systemy, w zależności od sposobu liczenia czasokresów, a więc

- a) obiektywny liczący od dnia naruszenia posiadania,
- b) subiektywny liczący od powzięcia wiadomości o naruszeniu,
- c) system kombinowany.

Autor analizuje wszystkie podstawy czasowego ograniczenia, stwierdzając konieczność ograniczenia czasokresu trwania ochrony posiadania w razie jego naruszenia.

Drugą niejako część pracy stanowi analiza zagadnień prawnych wiążących się bezpośrednio z samym czasokresem.

Autor pisał swoją pracę przed wejściem w życie polskiego kodeksu postępowania cywilnego. W przewidywaniu rychłego wejścia jego w życie uwzględnia wszystkie postanowienia wchodzące, w zakres pracy autora.

Autor w przedmowie wspomina, że zamiarem jego jest przyczynić się do właściwego ujęcia zagadnienia czasowego ograniczenia roszczeń posesoryjnych w kodeksie postępowania cywilnego jak i przedewszystkiem w przyszłym polskim kodeksie cywilnym. Niezależnie od wpływu na prace kodyfikacyjne należy stwierdzić, że autor dał trwałą przyczynę literaturze cywilistycznej.

Dr. J. K. Gidyński (Poznań).

Bloch Józef, adwokat: Kodeks pracy. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1934, str. 192.

Książka stanowi dodatek trzeci do wydanego w swoim czasie właściwego kodeksu pracy. Zmiany ustawodawcze następują u nas tak szybko, że każda prawie książka prawnicza w 'krótkim czasie traci aktualne znaczenie. Autor uwzględnia zachodzące zmiany zarówno w ustawodawstwie jak i w orzecznictwie w postaci dodatków.

Obecnie trzeci dodatek obejmuje ustawy i rozporządzenia, które ukazały się w okresie od maja 1932 do stycznia 1934 oraz tezy 250 orzeczeń Sądu Najwyższego z tego okresu. W ten sposób książka stanowi pożyteczne uzupełnienie podstawowego kodeksu pracy.

Dr. J. K. Gidyński (Poznań).

Lutwak Anzelm, dr.: O nieskazitelnym charakterze jako warunku przyjęcia do adwokatury. Lwów, „Głos Prawa”, 1933, str. 40.

Autor, znany z szeregu artykułów drukowanych przedewszystk^{im} w doskonale redagowanym przez siebie czasopiśmie „Głos Prawa”, podjął ważne zagadnienie analizy najdrażliwszego warunku przyjęcia do adwokatury, określonego prawnie w postaci wymagania od kandydata „nieskazitelnego charakteru”. Autor przyjmuje jako założenie, że adwokat, który „zawodowo występuje przeciw bezprawiu”, nie powinien sam podpadać naganie. Jednakże sformułowanie wymagania etycznej kwalifikacji w postaci „nieskazitelnego charakteru”, jako ustawowego warunku przyjęcia do adwokatury, atakuje autor z całą bezwzględnością z różnych punktów widzenia. Analizując praktykę na podstawie regulaminu warszawskiej rady adwokackiej, trybu postępowania przed Sądem Najwyższym o wpis na listę adwokatów oraz orzecznictwa, autor przychodzi do wniosku, że w praktyce warunek „nieskazitelnego charakteru” prowadzi właściwie do tego, że o przyjęciu do adwokatury decyduje Rada Adwokacka na podstawie swobodnego uznania w drodze balotażu z przekreśleniem zasady obowiązku wpisu każdego, kto wykazuje spełnienie ustawowych warunków.

Jej praktyce swobodnego uznania przeciwstawia autor własną interpretację warunku, „nieskazitelnosci charakteru”, wysnutą z rozważań ustrojowych adwokatury, językowych i historyczno-porównawczych. Kwalifikację moralną zawartą w tym warunku winno się sprowadzać do faktów konkretnych w przeszłości życiowej kandydata zawartych i jawnie sprawdzalnych, ocenianych według poglądów wymaganych przez sfery społeczne, tworzące opinię społeczną.

Praca autora pisana jest z dużym zacięciem polemicznym i wielką siłą przekonania.

Sposób interpretacji „nieskazitelnosci charakteru” decyduje w istocie rzeczy o zasadzie doboru nowych członków palestry. Zagadnienie to winno być zatem poddane wszechstronnej analizie w drodze publicznych rozważań. *Dr. J. K. Gidyński (Poznań).*

B. Dział ekonomiczny

I.

TEORJA EKONOMIKI, DZIEŁA ZBIOROWE I PODRĘCZNIKI, HISTORIA DOKTRYN EKONOMICZNYCH, TEORJA WARTOŚCI I CEN, TEORJA PRODUKCJI I ROZDZIAŁU DOCHODU, TEORJA PIENIĄDZA I KREDYTU, TEORJA KRYZYSÓW I KONJUNKTUR GOSPODARCZYCH.

Grabski Stanisław, prof.: *Ekonomja społeczna*. Lwów. Książnica Atlas, 1933.

I. Socjologiczne Podstawy Ekonomji, 1927 (str. 100). II. Rozwój nauki ekonomji społecznej, 1927 (str. 108). III. Zasadnicze pojęcia społeczno gospodarcze, 1927 (str. 93). IV. Gospodarstwo i przedsiębiorstwo, 1927 (str. 94). V. Rynek, 1927 (str. 115). VI. Kapitał, 1928 (str. 94). VII. Stosunki robotnicze, 1928 (str. 95). "VIII. Ustroje społeczno gospodarcze, 1929 (str. 129). IX. Współczesny kapitalizm, 1930 (str. 86). X. Dążenia rozwojowe współczesnego kapitalizmu, 1933 (str. 148).

Prof. Stanisław Grabski w ciągu ostatnich lat sześciu ogłosił drukiem system ekonomji, podzieliwszy go na 10 łącznych treścią zeszytów. Olbrzymie to dzieło uznać należy za rezultat pracy całego życia poważnego uczonego. Jest to system jednolity wybitnie, pomimo że ukazywał się w ciągu lat sześciu w tak zmiennych, jak obecne, stosunkach ekonomicznych.

Autor należy do pokolenia ekonomistów polskich, którzy stali najbliższej szkoły historycznej, gruntownie zna literaturę niemiecką, która tę szkołę stworzyła i najwyżej wśród jej pisarzy ceni Fryderyka Lista i Gustawa Schmollera. Można też bez wahania porównać *Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre* Schmollera z *Ekonomja Społeczną* Grabskiego. Pierwsza słusznie uchodzi za system ujmujący całokształt teorii i badań szkoły historycznej i stanowi kopalnię faktów z zakresu wszelkich dziedzin, które na przebieg gospodarczego życia mogą wpływ wywierać. Opracowana jest metodą ściśle naukowych cytatach, systematycznych działów i poddziałów, oraz podana czytelnikowi w drukach różnego typu. Pomimo to całokształtu teorii nie tworzy, nie można go porównać ani z systemem klasyków angielskich, ani ze świetnym, jasnym wykładem J. B. Sayera, czy nawet z doskonałym podręcznikiem Gide'a. Grabski mimo pokrewieństwa ideowego z ekonomistami niemieckimi szkoły historycznej jest bezpośrednim kontynuatorem Skarbkę, Supińskiego, a może nawet Staszica i Kołłątaja. Tak jak oni nie jest doktrynerem, ale ma oczy szeroko otwarte na

rzeczywistość, stara się nawet spoglądać na nią naprzemian ze stanowiska nauki i szarego człowieka, co w nauce społecznej stawia granice abstrakcji. Słowem Grabski interpretuje fakty i pojęcia ekonomiczne zawsze na tle zjawisk szeroko ujętej socjologii. Nic rozdziela nawet tych dwóch dziedzin, ale je łączy przy każdym zagadnieniu. Cały system Gr. zaliczyć można zarówno do dzieł socjologicznych, jak ekonomicznych. W każdym dziale przechodzi autor rozwój urzędzeń i teorii, począwszy od Grecji i Rzymu, cytuje ludy pierwotne, przeprowadza swoje koncepcje przez dzieje wszystkich narodów Europy, kończąc na międzynarodowym systemie kapitalizmu. Ten, ze specjalnem zamiłowaniem, czy zainteresowaniem bada wszechstronnie, polemizując stale i niezmordowanie z Marxem i Sombartem. Metodą wykładu zbliża się autor do ekonomistów francuskich; pomija cytaty, ubocznie prowadzi polemikę, której ofiarą padają głównie teorie szkoły austrackiej. Podawana na końcu zeszytów literatura jest b. skąpa i przeważnie przedwojenna. Są to bez wątpienia braki, których wystrzega się każdy autor niemiecki. Jeżeli wszakże porównywać systemy, to polski autor stanął na wyższym poziomie od Schmollera i pomimo nużących powtórzeń i ciężkiego wykładu dał imponującą całość,

Rozbiór krytyczny dzieła przechodzi możność skąpo wydzielonych mi przez redakcję rozmiarów sprawozdania. Postaram się przeto jedynie uzasadnić wypowiedzianą już ocenę.

„. . . naukę gospodarstwa społecznego należy pojmować jako naukę wyjaśniającą przyczynowo kształtowanie się i rozwój całości kształtu norm społecznych, t. j. pojęć i norm organizacyjnych, regulujących gospodarczą działalność i gospodarcze współzycie ludzi” (Z. 1—12) powiada G. i rozwija tę definicję, mówiąc „każdy gospodarczy stosunek między ludźmi jest jednocześnie stosunkiem prawnym, moralnym, politycznym, narodowym”. (14). Wszystkie te stosunki mają wspólny cel, którym jest zaspokojenie potrzeb materialnych. Ale nie to jest głównem dążeniem ludzkości, która idzie w przyszłość, robi postępy, dzięki wyobraźni twórczej jednostek stojących najwyżej. Poczucie indywidualne wzmaga się wraz ze wzrostem ludności. Autor zwraca na to uwagę mimochodem, a szkoda iż tego momentu nie omawia obszerniej, wraz z rozrostem miast, wędrowek itp. warunków przeobrażeń gospodarczego życia.

Historją doktryn ekonomicznych uwzględnioną jest obszernie, zarówno w dziale specjalnym, jak niemal we wszystkich pozostałych. Widać że autor, podobnie jak cała szkoła historyczna utożsamia teorie z historją doktryn. W dziale doktryn dawniejszych nie

została należycie uwzględniona rola Kopernika jako polskiego ekonomisty. Autor poprzestał widocznie na swoich dawniejszych studjach. (Zarys rozwoju idei . . .) które ukazały się w 1903 r., a zatem przed oświetleniem ekonomicznych zasług Kopernika przez Dmochowskiego, Bujaka i in. Nie wiadomo zaś czemu prof. Grabski pominął milczeniem ekonomistów polskich współczesnych, żyjących lub niedawno zmarłych, a już dziś mających nie mniej poważny od dawnych dorobek naukowy. Wymienia bowiem tylko nazwiska Głębiński, Rybarski, Czerkawski. A gdzie Krzyżanowski, Lewiński, Caro, Kempner, Taylor i inni. Teoria rynku wymiany, rozszerzającego się w miarę powstawania nowych potrzeb i traktowanego jako pierwszy przejaw ekonomicznego współdziałania, daje Gr. materiały, aby udowodnić nierealność teorii krańcowej potrzeb i wartości. Zwraca tu słusznie uwagę na znaczenie i zależność potrzeb biologicznych od wytworzonych przez cywilizację. Pojęcie użyteczności, jej maksymalnych i minimalnych granic tłumaczy warunkami rynku i powszechnie uznanej wartości gospodarczej dóbr odnośnych. W tem dowodzeniu dopomaga autorowi, że nie kusi się o rzekomo ścisłe warunki obserwacji, nie izoluje zjawisk gospodarczych, nie przenosi ich na pustynię, gdzie nigdy zająć nie mogły, ale mając zawsze na uwadze realne potrzeby pamięta, iż wyniknęły one w złożonych warunkach bytu społecznego i cywilizacji.

Na socjologicznym ujęciu przedmiotu oparło się wyjaśnienie co rozumieć przez bogactwo: polegało ono, według autora, początkowo na dobrach wyróżniających człowieka z pośród gromady, (ozdoby), potem bogactwem był zasób dóbr codziennego użytku, pozwalający na wyżywienie większej liczby ludzi, gdy zaś powstają zróżniczkowane warstwy społeczne w państwach, życie bez konieczności pracy staje się cechą bogactwa. Można tu wysunąć pewne wątpliwości, skoro bogactwem były przecież liczniejsze stada bydła, które służyło jako wszech pożądanym przedmiot zamienny, zaś w czasach naszych miliardery są jednocześnie wielokrotnie przepracowanymi przedsiębiorcami.

Wielką rolę w systemie Gr. odgrywa rozróżnienie *Gospodarstwa i Przedsiębiorstwa*. Zaspakajanie potrzeb było celem pierwszego niezależnie od charakteru gospodarki, a zatem zarówno w gospodarstwie włościańskim, jak we dworach panów rzymskich, czy feudalnych, lub nawet w średniowiecznym rzemiośle, po miastach. Przedsiębiorstwo zaś jest zawsze „organizacją planowego wykonywania działalności gospodarczej” (Z,

IV—5), która ma cel dochodu i zysku. Pojęcie tych dwóch kapitalnie różnych ustrojów przeprowadza Gr. od rodu i plemienia, aż do kapitalizmu, twierdząc, że o kapitale może być mowa jedynie tam, gdzie zaistniało przedsiębiorstwo. Przemysł zarówno wielki, jak drobny zorganizowany jest dziś w przedsiębiorstwach. Gr. dowodzi, że przemysł wielki nie zabija drobnego, ale przeciwnie stwarza mu odbiorców. Wprowadza również nowy pogląd na koncentrację kapitału. Mianowicie nie jest ona obecnie wynikiem zwycięstwa wielkiego przemysłu czy handlu, który rujnuje drobną produkcję, ale występuje jako skupianie się drobnych kapitałów i oszczędności w spółkach akcyjnych i bankach. Dokonywa się to dzięki stałemu wzrastaniu płacy zarobkowej, która zdaniem autora szła dotąd w górę szybciej, niż poziom potrzeb. Zgodzić się z tern można, dodając i oświaty. Prawdopodobnie autor nie ma na myśli obecnego kryzysowego momentu.

Handel zagraniczny oparty na produkcji, przewyższającej skalę zapotrzebowania wewnętrznego uważa autor za konieczność racjonalnej gospodarki państwa. Naród, powiada, który ogranicza rozwój swego przemysłu do potrzeb rynku wewnętrznego skazuje się na zastój społeczno gospodarczy (V—97). Jako stanowczy przeciwnik zasady autarkii pragnie dla Polski kapitałów zagranicznych dla rozbudowy przemysłu i rozszerzenia skali handlu zagranicznego. Pogląd swój uzasadnia teorią, że o ekspansji przedsiębiorstw kapitalistycznych decyduje siła polityczno-militarna i oparty o nią bandel oraz wyzyskanie koniunktur rynkowych, a nie technika. Sądzę, że oba momenty są od siebie zależne. O zysku twierdzi, że zysk może być udziałem nieznacznej tylko ilości kapitalistycznych przedsiębiorstw. Z chwilą gdy ogół fabryk wprowadza u siebie te lepsze metody i narzędzia pracy, ustaje on automatycznie (Z'. IV—60). O ile autor nie utożsamia zysku z rentą, trudno się zgodzić z jego poglądem. Oryginalną i godną uwagi jest teoria kapitalizmu: Gr. nie zgadza się z Marxem, ani z Bücherem, czy Sc̄imolcrem. ani z Sombartem. Wszystkim zarzuca monizm historyczny. Sam zaś dzieli ustroje gospodarcze według norm obyczajowych lub prawnych, na jakich opiera się współpraca grup ludzkich. Są to związki krwi, przymus prawny (niewolnictwo, poddaństwo itp.), dobrowolne umowy. Tylko przy panowaniu wolności mógł powstać kapitalizm. Nie było tedy kapitalizmu w starożytności, jakkolwiek istniały w Grecji i w Rzymie wielkie przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe. Podobnie nie można nazwać kapitalizmem ustroju, w którym wśród niekapitalistycznej gospodarki powstały oparte na kapitale zagranicznym wielkie fabryki. „Ustrój kapitalistyczny,

rozwinąć się może tylko tam, gdzie celem jest zysk, który ludność chce osiągnąć własnym wysiłkiem". Tylko w takim kraju usiłowania kapitalizmu mają poparcie, a jego zdobycze są odpowiednio oceniane. W braku tych warunków do kapitalizmu ludność odnosi się wrogo, stara się go zwalczyć, czego dowodem Rosja. Kapitalizm uznaje Gr. za system dodatni, który ma szanse przetrwania. Z kryzysem obecnym porównywa inne z 1839, 1847, 1873 roku, wskazuje na wspólność towarzyszących im i poprzedzających je zjawisk. Skoro te kryzysy minęły, nie osłabiając podstaw kapitalizmu, a kapitalizm potrafił się przeobrazić i przystosowywać i obecne ciężkie przesilenie obalić go nie potrafi. Zważmy tę przeprowadnię na szali teorii autora. Dokonywane się dokoła przewroty polityczne (socjalizm narodowy i bolszewicki, faszyzm), związane z nimi nastawienia zbiorowej psychiki, zwyrodnienie spółek akcyjnych, kartelów czy trustów, a jednocześnie podnoszący się poziom świadomości ludu pracującego, czyż nie zapowiadają nowej ery, czy tolerowane będą w dalszym ciągu obecne krańce zamożności i ubóstwa?

Jeszcze przed wojną światową drukowałam drobny szkic o Kapitalizmie biernym i czynnym i cieszę się że nasz uczony podtrzymuje i uzasadnia szerzej ten podział, stwierdzając uzależnianie form przedkapitalistycznych od kapitalistycznego ustroju. Ciekawą jest również teoria różnych typów kapitalizmu. A zatem Anglja, U. S. A., Niemcy rozwinęły u siebie typ wielkoprzemysłowy Z ostrym podziałem na klasę robotników najemnych i właścicieli środków produkcji, któremi są dziś niemal wyłącznie jednostki prawne. Ale tak samo utrzymuje się kapitalizm drobnomieszczański we Francji lub Szwajcarii. Każdy z nich popiera siła polityczna, oraz rozwinięty handel zagraniczny. Zalety kapitalizmu wymienia autor, a zatem olbrzymi rozwój nauk technicznych, szybsze tempo w zbliżeniu narodów, wzmożenie inicjatywy gospodarczej itd. a nie chce widzieć olbrzymich szkód jakie ludzkości wyrządza.

Jeszcze słów kilka o Zeszytcie VII Stosunki robotnicze, w którym najwięcej miejsca poświęcono teorjom płacy zarobkowej, tworzeniu się jej norm dzisiejszych i bardzo wnikliwej analizie normujących ją czynników. Streszczam niektóre wywody autora: Zasadniczym czynnikiem wysokości płac jest popyt i podaż siły roboczej. Płaca nie może spaść poniżej kosztów utrzymania, ani podnieść się tak, by pochłaniała zysk przedsiębiorstwa. Podnosi się wraz z postęпами techniki, pochłaniając cały przyrost dochodu. Zysk przedsiębiorcy nic podniósł się w ciągu XIX stulecia, ceny towarów nie spadły, a cała suma oszczędności wskutek po-

stępów techniki, poszła na wyższą zarobków. Nie wypowiadam tu własnego zdania ale streszczam autora. Organizacje robotnicze to czynnik wtórny. Ważniejszym jest istnienie w danym środowisku przedsiębiorców, których wiedza techniczna, i talent organizacyjny podnosi wydajność pracy. Dalszym warunkiem jest obfitość kapitałów i niskie ich oprocentowanie, oraz wyższa technika. Wtedy bowiem wzrasta zapotrzebowanie na pracę różnych typów i płace idą w górę. Słuszne uwagi wypowiada autor na temat różnicy wydajności pracy w różnych krajach, zależy ona od dobrobytu i oświaty, ale z drugiej strony i od ambicji przodowania. Tak oto pojmuje autor przodownictwo, które umożliwiłoby wyścig pracy: „Trzeba tylko, aby naród przejął się do głębi wielką dziejową swą rolą ambicją i by motorem wysiłków jego obywateli było nie ciasne sobkostwo i poziomy materializm życiowy, ale wielka ambicja narodowa wspólna z wielką ambicją zawodową” (77).

Nie mogłabym zgodzić się na tak silne potępienie interwencji państwa w sprawach gospodarczych, jak czyni to autor, zwłaszcza w ostatnim rozdziale dzieła, omawiając politykę powojenną Rzeczypospolitej i snując ponure dla Polski przepowiednie. Uwagi, co do przerostu biurokracji i hamowania ekspansji przemysłowej przez formalności są niewątpliwie słuszne. Rada, aby nowopowstające przedsiębiorstwo drobne, przemysłowe i handlowe, zwolnić od podatków, co zresztą dało już wielokrotnie dobre rezultaty, mogłoby wzmocnić inicjatywę prywatną i ożywić słaby rozwój przemysłowo-handlowy Polski, jest słuszna. Tak samo wydaje mi się słusznym przewidywanie, że kapitalizm w Polsce przybiera raczej typ francusko-szwajcarski niż angielsko-amerykański. Ale potępienie w czambuł i polityki socjalnej i polityki gospodarczej naszego rządu nie odpowiada właściwemu założeniu dzieła, które rozpatruje stosunki gospodarcze w ich dynamice i w zależności od warunków w jakich powstają. Ogólny charakter dzieła raczej wyłącznie teoretyczny, powinien wykluczyć przepowiednie związane z polityką dnia.

Pomimo wyrażonych zastrzeżeń uważam *Ekonomję Społeczną* za dzieło wielkiej miary, które powinno być znane i rozważane przez młodszych ekonomistów, oraz przez młodzież studującą na wyższych uczelniach. Dzieło to uzyskałoby niewątpliwie wyższą poczytność gdyby autor, pominawszy znany i nie zawsze udokumentowany balast socjologiczno-histeryczny opracować zechciał w skrócie swój system i uwydatnić wniesione do teorii ekonomicznej cenne walory.

Prof. Zofja Daszyńska-Goliriska (Warszawa).

Old and scarce Tracts on Money*, z przedmową J. R. McCulloch'a. P. S. King and Son. London 1933, str. 637.

W 1856 r. McCulloch zebrał dla „Political Economy Club” w Londynie szereg rzadkich rozpraw o pieniądzu i wydał w 125 egzempl. do podziału między członków tego klubu. Zczasem książka ta stała się rzadkością i dla tego wdzięczni jesteśmy wydawcy za literalny jej przedruk. Najstarszą rozprawą jest sławna Mowa Sir Roberta Cotton'a w 1626 r. przed „Tajną Radą” przeciwko deprecjacji waluty ang. Drugą w czasie jest „Rada”, jaką „Council of Trade” ogłosił w 1660 r. w sprawie wolności wywozu kruszcu i monet zagranicznych. Trzecią jest „Discourse of Coin and Coinage, etc.” przez R. Vaughan'a z 1675 r. Porusza ona« prócz historii monety, z natury rzeczy niekompletnej i często błędnej, wiele ważnych problematów, jak możliwość waluty międzynarodowej, waluty podwójnej, regulowania długów na podstawie wartości pieniądza w chwili zawarcia długu, etc. Traktat ten miał wielki wpływ na późniejszych autorów. Dalszą jest znana rozprawa Sir W. Petty przeciwko deprecjacji pieniądza i ograniczaniu procentu p. t. „Quantulumcunque” z 1682 r. Rozprawa ta nie była włączona do zbiorowego wydania 1769 r. i jest bardzo rzadka. Piątą jest nie mniej sławna rozprawa W. Lowndes'a p. t. „Essay for the Amendment of the Silver Coins” z 1695 r. Lowndes, w przeciwieństwie do Locke'a, był za „uczciwą” dewaluacją pieniądza o 28 %, t. j. o tyleż, o ile zdeprecjonowanym był pieniądz w obiegu. Chodziło mu o stabilizację wartości pieniądza, była to już w załączku idea „managed currency”. Prawda, Lowndes, podobnie zresztą jak i Locke, nie rozumiał powodu deprecjacji pieniądza, przypisując ją skutkom ujemnego bilansu płatniczego, gdy w rzeczywistości było to wynikiem nadmiaru pieniądza kredytowego. Ale zato Lowndes zdawał sobie doskonale sprawę z istoty pieniądza kruszcowego. Rozumiał on, że siła nabywcza jednostki pieniężnej musi być równa sile nabywczej kruszcu« który ją reprezentuje i że o ile la ostatnia jest większa, kruszec i monety pełnowartościowe znikają. Prawdy tej do dziś dnia nie rozumieją zwolennicy „zdrowego pieniądza” w duchu Locke'a.

Następną jest sławna rozprawa Newton'a: „Representations on the Subject of Money” z 1712—1717 r. Najkompletniejszą zaś jest rozprawa J. Harris'a: „An Essay upon Money and Coins” z 1757/8 r. Z jednej strony Harris doszedł do idei pieniądza abstrakcyjnego — jednostki obliczeniowej, oderwanej od wartości

* Stare i rzadkie rozprawy o pieniądzu.

kruszczu, i oparł na niej teorię ilościową, która pozwoliła mu przeniknąć głęboko w mechanizm pieniężny, z drugiej atoli nie mógł się wyzbyć zasad Locke'a co do srebrnej — niby sakramentalnej waluty, opartej na wartości £ 3.17.10 za uncję. Dlatego Harris odrzucał wogóle możliwość waluty złotej, wówczas kiedy ona już istniała w praktyce. Przyjmując, że każda waluta musi mieć za podstawę niezmienny standard, uznawał tylko jego stabilizację legalną, a nie rynkową i nie rozumiał, że przy równoległej walucie srebrnej i złotej — ta jest standardem, której wartość jednostki jest niezmienna, jak to miało wówczas miejsce z gwineją, a nie z szylingiem.

Dr Stefan Janicki (Londyn).

- Lewiński Jan S.: *Zasady ekonomji politycznej*. Wyd. 2. pod red. Dr. F. Bujaka. Warszawa, Biblioteka Szkoły Gł. Handl. w Warszawie, 1934, str. XLIX + 445. _____
- Lombard L.: *L'or régulateur de la production*. Paris, Recueil Sirey. 1933, str. 128.
- Pirou G.: *L'utilité marginale*. Paris, Loviton, 1932, str. 285.
- Rist Charles: *Essais sur quelques problèmes économique" et monétaires*. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. XVI + 501.
- Bordin A.: *Lezioni di economia politica. La statica*. Padova, Milani, 1933, str. 371 + 348.
- Dinamica economia*. A cura di Giovanni Demaria. Torino, 1932, str. XII j 440. Zawiera: *Il sindacalismo e la realtà economica* (M. Pantaleoni). — *La teoria dello sviluppo economico* (I. Schumpeter). — *Studi sull' economia dei costi costanti* (G. M. Clark). — *Contributo alla teoria matematica della dinamica econ.* (L. Amoroso).
- Mortara Giorgio: *Prospettive economiche*, 1933. Milano: Univers. Bocconi, 1933, str. XVI + 631. _____
- Babson Roger W.: *Fighting business depressions. Money making methods for these times*. New York, London, Harper, 1932, str. 249.
- Brown William: *The inherent function of money*. Chicago, Mac Allister Publ., 1933, str. 121.
- Fisher Irving, and Herbert W.: *Inflation*. London, Allen & Unwin, 1933, str. 104.
- Ghosh P. C.: *The theory of profits*. Calcutta, Univ. of Calcutta, 1933, str. 442.
- Papi G. U.: *Escapa from stagnation: business fluctuation*. London, King, 1933, str. 165.
- Richards R. D.: *Groundwork of economics*. 2 ed., rev. and enl. London, Univ. Tutorial Pr., 1933, str. 320.

- Rebertson H. M.: Aspects of the rise of economic individualism: a criticism of Max Weber and his school. Cambridge, Univ. Pr., 1933, str. 239.
- Souter R. W.: Prolegomena to relativity economics; an elementary study in the mechanics and organics of an expanding economic universe. New York: Columbia Univ. Pr., 1933, str. 185.
- Diamant M.: Individualismus und Kollektivismus in d. Wirtschaft. Wien, Perles, 1933, str. 51.
- Grünig F.: Der Wirtschafts-Kreislauf. München. Beck, 1933, str. VII + 326.
- Peter Hans: Grundprobleme der theoretischen Nationalökonomie. Wert, Preis, Profit. Stuttgart, Kohlhammer, 1933, str. IX + 204.
- Preiser E.: Grundzüge der Konjunkturtheorie. Tübingen, Mohr, 1933, str. 160.
- Ruhland Gustav: System der politischen Oekonomie. Bd. 1—3. Berlin 1933. B. I. str. 396; B. II. str. 406; B. III. str. 411.
- Sand G.: Der Psychologismus in der Wirtschaftstheorie. Wertheim a. M., Bechstein, 1933, str. 161.

II.

HI STOR JA GOSPODARCZA.

Ingłot Stefan: Badania w zakresie dziejów społecznych i gospodarczych w Polsce 1918—1930. Lwów, odb. z Kwartalnika Historycznego, 1933, str. 58.

Rozdrobnienie twórczości naukowej na niewielkie rozprawki, artykułiki, przyczynki i miscellanea, jest bardzo charakterystycznym dla całej naszej dzisiejszej twórczości historycznej; nic dziwnego, że odnosi się ono również i do historii gospodarczej. Nie jesteśmy zresztą pod tym względem odosobnieni w dzisiejszej Europie. Jeżeli chodzi o rozproszkowanie twórczości na drobiazgi to dzielnie dotrzymujemy kroku całemu szeregowi narodów posiadających znacznie bardziej rozwiniętą naukę, a jeżeli chodzi o brak większych monografij obejmujących znaczniejsze całości, to nawet nad nimi górujemy. Autorowie tych różnych drobiazgów przeważnie nie zdają sobie sprawy jak dalece to rozproszkowanie twórczości utrudnia wszelkie badania o charakterze syntetycznym, które przecież muszą być uznane za właściwy cel badania, podczas gdy analityczne monografie i przyczynki są tylko środkami mającymi ułatwiać osiąganie wspomnianego celu. Dla postępu naszej nauki historycznej byłoby rzeczą bardzo ważną aby te środki były bardziej, niż to ma miejsce dotychczas, przystosowywane do celów, jakim mają służyć. Poza różnemi innemi postulatami, jakie można tu stawiać, na pierwszym miejscu należy wymienić po-

Mulat możliwie małego rozpraszania badań i uzależniania ich od mniej lub więcej przypadkowo napotkanych źródeł, a możliwie dużego ich skupienia na podstawowych zagadnieniach poszczególnych działów nauki historycznej.

Dopóki ten postulat nie będzie realizowany przez ogół badaczy, dopóty szczególnie doniosłą rolę będą odgrywały różne wydawnictwa bibliograficzne ułatwiające opanowanie rozdrobnionej twórczości. Ponowne wydania ogólnych kompendjów bibliograficznych w rodzaju naszego Finkla nigdy nie będą mogły być tak częstymi aby mogły być wystarczającym, a przynajmniej głównym środkiem pomocniczym. Korzystanie z bibliografii bieżącej staje się tem bardziej kłopotliwem i niewygodnem im większą liczbę lat trzeba uwzględniać. Przy takim stanie rzeczy bardzo pożytecznymi są wydawnictwa w rodzaju wymienionego w nagłówku, a obejmujące przegląd twórczości naukowej w pewnej dziedzinie za pewien okres czasu.

Historja społeczna i gospodarcza została w tym artykule pojęta mniej więcej tak jak to zrobiłem w swoim „Zarysie”, mianowicie w szerszeni znaczeniu obejmującym demografję, idee ekonomiczne, ruchy społeczne, ustrój techniczno i społeczno-gospodarczy i normy prawne odnoszące się do stosunków gospodarczych. Uwzględnione zostały zarówno wydawnictwa źródeł jak i opracowania; te ostatnie zostały uszeregowane podług zasad klasyfikacyjnych powszechnie dziś przyjętych, co ułatwia ogromnie korzystanie z omawianej pracy. Zestawienie jest zrobione sumiennie. Autor pominął jednak zasadniczo wszystkie prace uczonych niemieckich, przez co oczywiście umniejszył wartość swojego zestawienia. Skoro zostały przytoczone francuskie i angielskie prace autorów polskich, to należałoby również wspomnieć o tłumaczeniu niemieckiem pracy Tyca oraz o włoskiej pracy Gąsiorowskiej drukowanej w 1929 r. w Nuova Rivista Storica. Szkoda ponadto, że w całym szeregu wypadków autor nie podał dosłownie tytułów odnośnych prac, a tylko autora i miejsce wydania. Wprawdzie, jeżeli chodzi o pracę w bibliotekach, to dane przytoczone przez autora są zawsze wystarczające, natomiast jeżeli chodzi o uzupełnianie własnych notatek bibliograficznych, a nawet sprowadzanie odnośnych prac przez księgarńnię, to braki te są nieraz kłopotliwe. Niedociągnięcia te są jednak drobne w stosunku do rzetelnej zasługi położonej przez autora przez napisanie tego przeglądu.

Friedman Filip: Początki przemysłu w Łodzi. Łódź, odb. z III tomu Rocznika Łódzkiego, 1933, str. 90.

W niedawno założonych dwóch łódzkich periodycznych wydawnictwach poświęconych historii („Rocznik Łódzki” wydawany przez Archiwum Akt Dawnych m. Łodzi oraz „Rocznik oddziału łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego”) pomieszczono kilka drobnych coprawda, ale ciekawych przyczynków do dziejów przemysłu włókienniczego w samej Łodzi oraz niedalekich od niej miasteczkach. Ze szczególnym zainteresowaniem zwracano się w nich do początków tak silnego później rozwiniętego przemysłu.

Tematem tym zajął się również i autor wymienionej w nagłówku pracy, a zrobił to szerzej i dokładniej niż to dotychczas robiono. Badania swoje ograniczył do czasokresu przed powstaniem listopadowym, a uwzględnił obok dawniejszej i nowej literatury naukowej również i szereg druków współczesnych, a oprócz, tego znaczną liczbę aktów archiwalnych zaczerpniętych głównie z Arch. Akt Dawnych m. Łodzi oraz Arch. Akt Dawnych w Warszawie. Zaczerpnięte z tych aktów i poraż pierwszy na światło dzienne wydobyte wiadomości są oczywiście najcenniejsze. Najciekawsze są ustępy poświęcone systemowi nakładowemu oraz imigracji przedsiębiorców.

Jan

Rutkowski

(Poznań).

History of the principal public banks accompanied by extensive bibliographies of the history of banking and credit in eleven European countries, collected by J. G. Van Dillen. The Hague 1934, str. XII + 480.

Dzięki inicjatywie Hauser'a na przedostatnim międzynarodowym kongresie historyków w Oslo utworzono międzynarodową komisję, złożoną z przedstawicieli dziesięciu państw europejskich, a mającą zajmować się dziejami bankowości i kredytu od końca XV do końca XVIII wieku. Dzięki inicjatywie i niestrudzonej energii sekretarza tego komitetu Van Dillena wydany został poważny tom poświęcony historii banków publicznych, a zawierający ponadto bibliografię historii kredytu.

Historja banków publicznych nie została przedstawiona kompletnie, co zresztą zostało uwidocznione w tytule książki. Mimo starań ze strony prezydium i sekretarjatu komitetu nie można było uzyskać opracowań odnoszących się do początków bankowości Ameryki i Szwajcarii, która w XVIII wieku odgrywała w systemie kredytowym ówczesnej Europy bardzo poważną rolę. Również i brak artykułu odnoszącego się do Wiednia jest dotkliwą luką.

Najbardziej kompletnie zostały opracowane kraje o stosunkowo słabiej rozwiniętej organizacji kredytowej: jak Hiszpanja, Rosja, Szwecja. Dokładnie opracowaną została też Holandia: historję Banku Amsterdamskiego, założonego w 1609 r. przedstawił doskonały jego znawca, Van Dillen, a początki Banku Holenderskiego, który, właściwie mówiąc, już wykracza poza ramy chronologicznie omawianej publikacji, przedstawione zostały przez A. M. de Jong'a. Historia banków włoskich przedstawia się o tyle sjękromnie., że ogranicza się do przedstawienia dziejów Casa di S. Giorgio pióra H. Sievekinga, autora doskonałej dwutomowej monografji poświęconej temu samemu przedmiotowi, oraz doskonałego artykułu o weneckich bankach publicznych pióra jednego z najwybitniejszych dziś włoskich historyków gospodarczych, profesora Uniwersytetu Handlowego w Wenecji Gino Luzzatto. Pominięto zaś wszystkie inne publiczne instytucje kredytowe, między innymi znany bank medjolański Casa di S. Ambrogio.

Francji poświęcone są dwa artykuły: o banku Law'a pisze P. Harsin, który ogłosił już kilka drobniejszych przyczynków poświęconych Law'owi, a jest w trakcie opracowywania wielkiej na trzy tomy obliczonej monografji o nim. Jako charakterystyczny szczegół musimy tu podkreślić, że w obszernej bibliografji zamieszczonej na końcu artykułu, uwzględnioną została również i polska praca o Law'ie Falkenhagen - Zaleskiego. Pierwsze lata dziejów Banku Francuskiego., mianowicie czasokres od 1800—1814 opracował M. Marion.

Niekompletnie zostały również opracowane stosunki niemieckie, uwzględniono bowiem jedynie Bank Hamburski (artykuł Sievekinga), pominięto wszystkie inne jak norymberski Banco Publico i t. d. Do stosunków angielskich odnosi się artykuł Richards'a o Banku Angielskim w latach 1694—1744.

Obok Rosji, Polska jest jedynym krajem słowiańskim, który został uwzględniony w omawianej publikacji. Zgodnie z założeniem całej publikacji mogła być mowa jedynie o dawnej Polsce przedrozbiorowej. Nie można było dać, jak to miało miejsce we wszystkich innych artykułach, wiadomości o bankach, a chociażby tylko jednym banku faktycznie istniejącym i działającym. To też Dr. A. Grodek z konieczności musiał się ograniczyć do przedstawienia projektów utworzenia banku emisyjnego oraz innych pomysłów emisyjnych. W dziedzinie bankowości aż do końca istnienia dawnej Rzeczypospolitej stosunki polskie w porównaniu z zachodnio-europejskimi przedstawiają się znacznie gorzej niż na jakimkolwiek innym odcinku życia gospodarczego. Dystans mię-

dzy obcemi czyniami, a naszym często bardzo nieudolnym gadulstwem jest boleśnie wielki. Pocięszającym tu jest jedynie to, że porównując te dawne stosunki z dzisiejszemi, widzimy, że jednak doganiamy Europę Zachodnią i zasypujemy z powodzeniem działającą nas od niej przepaść.

Zbiór artykułów jakie weszły w skład omawianego tomu. chociaż nie daje wyczerpującej historii europejskich banków publicznych przed końcem XVIII w., względnie przed 1815 r., to jednakże ogromnie ułatwia wyrobienie sobie ogólnego poglądu na te sprawy. Przy wykładach, odczytach i t. p., publikacja ta może oddać nieocenione usługi, zwłaszcza, że organizatorom udało się skupić szereg najwybitniejszych historyków europejskich i wszystkie artykuły są na bardzo wysokim poziomie.

Natomiast jeżeli chodzi o dalsze badania nad dziejami ustroju kredytu, zwłaszcza badania porównawcze, to większe usługi odda druga część omawianego dzieła, zawierająca bibliografię kredytu. Bibliografja ta nie ogranicza się do samego kredytu publicznego, lecz została ujęta bardzo szeroko: uwzględniono cały kredyt publiczny i prywatny, zorganizowany i niezorganizowany, prawodawstwo kredytowe, częściowo ustrój pieniężny, kursy walut itd. Dla jedenastu krajów (Hiszpanja, Italja, Holandja, Belgja, Niemcy, Francja, Anglja, Szwecja, Danja, Polska i Rosja) uwzględniono około dwu tysięcy tytułów odnoszących się do dziejów kredytu od końca XV wieku do r. 1815. Częściowo jest to bibliografja rozumowana zawierająca dłuższe lub krótsze ustępy wyjaśniające poszczególne zagadnienia z dziejów kredytu.

Jak przystało na wydawnictwo międzynarodowe omawiana publikacja jest wielojęzyczna: tytuł jest angielski, przedmowa francuska, a artykuły pisane są w tych dwu językach oraz po niemiecku.

Wydawnictwo pomyślane jest jako pierwszy tom ogólniejszego zbioru: *Contributions to the history of banking*. Tom drugi ma być poświęcony banikierstwu prywatnemu.

Jan Rutkowski (Poznań).

Górzynski Stefan: *Ze studjów nad prawem składowem w Małopolsce w XIV i XV wieku*. Warszawa, 1933, str. 43.

Laurent Henri: *La loi de Gresham au moyen âge. Essai sur la circulation monétaire entre la Flandre et le Brabant a la fin du XIV siècle*. Bruxelles, Ed. de la *Revue de l'Univ. de Bruxelles*, 1933, str. XI + 208.

Luchaire J.: *Les sociétés italiennes du 13—15 siècle*. Paris, Colin, 1933, str. 214.

- Adams J. T.: A history of the American people. London, Routledge, 1933. str. 460.
- Chapman Charles E.: Colonial Hispanic America: a history. New York, Macmillan, 1933, str. 422.
- Fay C. R.: Life and labour in the 19. century. Cambridge, Univ. Pr., 1933, str. 320.
- Gupta K. M.: The land system in South India between C 800 A. D. and 1200 A. D., in the light of the epigraphic and literary evidence. London. Probsthain, 1933, str. 262.
- Innes H. A., and Lower A. R.: Select documents in Canadian economic history, 1783—1885. Oxford, Univ. Pr., 1933, str. 21.
- Power E., and Postan M.: Studies in English trade in the 15. century. London, Routledge, 1933, str. XX + 435.
- Becker Hermann: Durch zwei Jahrtausende saarländischer Verkehrsgeschichte. Saarbrücken, 1933, str. 347.
- Hoffmann Josef: Allgemeine Geschichte der schleswischen Metallhandwerker bis zum Jahre 1500. Breslau, Asser, 1933
- Koppe W.: Der Lübeck-Stockholmer Handel von 1368 1400. Nemuünslor i. H.: Wachholtz, 1933, str. XV — 299.
- Mitteis Heinrich: Lehnrecht und Staatsgewalt. Untersuchungen zur mittelalterl. Verfassungsgeschichte. Weimar, Böhlau, 1933, str. XVI + 714.
- Rörig F.: Rheinland -Westfalen und die Deutsche Hanse. Bonn, Haustein, 1933, str. 26.

III.

POLITYKA EKONOMICZNA I MONOGRAFJE O STOSUNKACH GOSPODARCZYCH.

J. *Dzieła ogólne.*

Krzyżanowski Witold, Dr., prof.: Polityka ekonomiczna faszystwu. Lublin, Biblioteka U. L., 1933, str. 344.

Autor postawił sobie w pracy dwa cele: a) przedstawić dzieje gospodarcze i społeczne rewolucji faszystowskiej, b) lepiej zrozumieć na podstawie analogji ich z wydarzeniami w całym świecie otaczającą nas rzeczywistość gospodarczą oraz dać możność lepszego rozwiązania zagadnień przed nami stojących, wprowadzić nie identycznych, lecz podobnych. Całość ujął w 10 rozdziałach.

Faszystwu uważa on za prąd społeczny nieskrystalizowany i rewolucyjny, wspierający się na ideologii syndykalizmu (J. Sorel), nacjonalizmu (E. Corrazini) i neoidealizmu włoskiego (Giovanni

Gentile). Istotę zasad i metod faszyzmu upatruje w słowach Mussołiniego — „Idea Państwa, przeciwstawiona chciwej polityce jednostek, partji i klas: autorytet, porządek i sprawiedliwość przeciwstawione trójnazwie z 1789 r.” Opierając się na organicznem, ujęciu społeczeństwa i państwa, faszyzm uważa, że waga jednostek zależy od jej uzdolnień i funkcji społecznej, którą spełnia.

Omawiając założenia teoretyczne ekonomiki korporatywnej — narodowej lub też korporatywizmu autor rozróżnia 3 kierunki: a; pierwsza grupa, opierając się na założeniach ekonomiki ścisłej, próbuje wtłoczyć ekon. korporatywną do dynamiki ekonomicznej, b) druga — uważa ekonomikę na wzór Sombarta za naukę należącą do kultury i ducha, a faszyzm za system społeczno-gospodarczy i c) trzecia (Gino Arias, Ugo Spirito, C. E. Ferri, Ulisse Gobbi i in.) głosi konieczność rewizji podstaw psychologicznych i filozoficznych ekonomiki.

Własność prywatna jest, według faszyzmu, przywilejem, czyniącym człowieka odpowiedzialnym wobec państwa za należyta gospodarkę. Podmiotami gospodarczymi są w pojęciu faszystów jednostki i państwo. Zagadnienie wartości nie jest jeszcze pogłębione przez faszystowskich teoretyków — różnice zapatrywań. Kładą oni mocny nacisk na zagadnienie produkcji, lecz „bogactwo dla ekonomji korporatywnej nie jest celem, ale środkiem” — celem — najpotężniejszy, wszechstronny rozwój narodu. Nieco inaczej także rozwijają teorię rozdziału dochodu społecznego.

Dążeniami, ku którym zmierza faszystowska koncepcja organizacji życia gospodarczego, są: jedność gospodarcza, większa planowość, usunięcie marnotrawstwa sił i hierarchiczna budowa. Koroną całej struktury ekonomicznej — II Consiglio Nazionale delle Corporazioni. Właściwy temat autor omawia od IV rozdz., rozpoczynając go od polityki demograficznej. W obecnem stadium rozwoju techniki i organizacji społeczno-gospodarczej faszyzm uważa szybki przyrost ludności za wskazany. Dąży do wzmożenia liczby urodzin przez: ulgi podatkowe dla licznych rodzin, przywileje mieszkaniowe, pensyjne, pierwszeństwo przy otrzymaniu posady, podatek na bezzennych, nagrody dla najliczniejszych rodzin, opiekę nad matkami brzemiennymi, a na dłuższą metę — skierowywanie przyrostu na wieś, kolonizacja i migracja wewnętrzna, zorganizowana emigracja (Direzione degli Italiani all'Estero).

Przejawami faszystowskiej polityki społecznej, której zadaniem jest służyć dobru narodu i rasy, są: przygotowanie do pracy zawodowej (Balilla, Avanguardisti), zajęcie się życiem warstw pracujących (Opera Nazionale Dopolavoro), umowy zbiorowe o pracę.

sądownictwo obowiązkowe, zakaz strajków i lokautów, ubezpieczenie społeczne. W dziedzinie opieki społecznej — troska nad matką i dzieckiem (*Opera nazionale per la protezione della maternità e dell' infanzia*). Głównym zadaniem faszystów — podniesienie wsi i rolnictwa. Przedstawiając ustrój rolny, autor przedstawia zmiany dokonane przez faszyzm, mianowicie dążenie do całkowitego przekształcenia terenu, by się stał ogniskiem kultury intensywnej. Koszta ponoszą: skarb państwa, prowincje i prywatni właściciele. Specjalne wysiłki rozwija faszyzm, by wzmoczyć wytwórczość pszenicy (*buttaglia del grano*), rozwija zatem politykę wysokich cen za zboże i produkty rolne.

W polityce przemysłowej i górniczej faszyzm podnosi wysoko rolę indywidualnego przedsiębiorcy, ale czyni go jednocześnie odpowiedzialnym wobec państwa, z rezerwą odnosi się do spółek akcyjnych. W organizacji przemysłu — silnie zaznaczyły się dążenia kartelizacyjne. Trzy instytucje zajmują się finansowaniem przemysłu: a) „L'Istituto mobiliare italiano” — wielka organizacja kredytowa, wspomagająca zdrowe organizmy, b) „L'Istituto di Liquidazioni” — szpital przedsiębiorstw chorych, i c) „L'Istituto per la ricostruzione industriale”, — modernizacja zagrożonych zakładów przemysłowych. W polityce komunikacyjnej specjalną uwagę zwrócił faszyzm na rozwój floty handlowej i komunikacji powietrznej. W polityce handlowej podkreśla faszyzm funkcję ekonomiczną, społeczną i polityczną zdrowego stanu kupieckiego. Nie pieniądz jednakże i nie pośrednik ma rządzić życiem gospodarczym, ale producent i państwo, nakreślające poprzez swe organy korporatywne cele na całe dziesięciolecie. W dziedzinie tworzenia się cen — faszyzm wystrzega się ingerencji. W handlu zagranicznym działają: instytut eksportowy i zagraniczne izby handlowe.

W rozdziale ostatnim autor omawia politykę pieniężną, przedstawiając reformę pieniądza i jego dzieje, rozwój polityki finansowej państwa, gospodarki finansowej samorządu, obraz polityki bankowej i kredytowej oraz rolę bilansu płatniczego w życiu gospodarczym.

Przedewszystkiem należy podkreślić źródłowy charakter pracy. Autor wykorzystał wszystkie dostępne mu źródła i dotarł do wszystkich czynników życia społeczno-gospodarczego Włoch faszystowskich. Wskutek tego praca zawiera obfity i rzeczowy materiał. Stosunkowo też dużo poświęcił miejsca założeniom teoretycznym faszystów, ale je przedstawił raczej rozwleknie, niż gruntownie.

Z książki prof. Krzyżanowskiego wynika, że faszyzm usiłuje w dziedzinie metodologii i teorii ekonomii wnieść nowe wartości,

ale narazie jeszcze do ważniejszych, uzasadnionych naukowo koncepcyj nie doszedł. W dziedzinie polityki ekonomicznej także ideę większej planowości dość ostrożnie realizuje, a raczej nic specyficznego, właściwego tylko dla faszyzmu, w tej dziedzinie nie przejawiał. Atoli może się poszczycić poważnymi wynikami na polu rozwoju życia społeczno-gospodarczego, zwłaszcza rolnictwa, hodownego w atmosferze cieplarnianej. W całej akcji rozwoju gospodarstwa narodowego państwo przejawiało wielki udział w postaci inwestowanych kapitałów, ale czy na dłuższą metę będzie to możliwe?

Książka prof. W. Krzyżanowskiego jest w literaturze polskiej w omawianym przez nią zakresie wartościowym nabytkiem. Brakiem jej, uważam, jest poświęcenie za dużo miejsca zaożeniom ogólnym i historycznemu rozwojowi gospodarstwa włoskiego, a fragmentarycznie nieraz traktuje zagadnienia specjalne, będące specyficznymi przejawami faszystowskiej polityki społeczno-gospodarczej. Niemniej jednak autor wywiązał się z postawionych sobie

zadani

Ks. Doc. Dr. Antoni Roszkowski (Łódź).

T e n n e n b a u m Henryk: Struktura Gospodarstwa Polskiego. Tom I. Warszawa 1932, str. 641.

Ukazanie się książki Henryka Tennenbauma stanowi niepoślednie zdarzenie dla świata gospodarczego. Tennenbaum bowiem, jest ekonomistą praktycznym o nieprzeciętnej indywidualności, a mimo to nie idzie w kierunku większości dzisiejszych „praktyków gospodarczych”, hołdujących bałwochwalczo etatyzmowi i zbijających bezlitośnie przesłanki liberalizmu gospodarczego.

T. we wszystkich swoich dziesięciu większych pracach i w całej serji artykułów, a szczególnie w omawianej książce jest zwolennikiem ustroju kapitalistycznego, powiązanego w pewnym stopniu, na co godzą się zresztą najwięcej dzisiaj liberalni pisarze ekonomiści. Autor jest zdania, że „na gruncie starć przeciwstawnych interesów najłatwiej wytwarza się stan pewnej równowagi, zamkniętej w pewnych granicach” (str. 537). Planowanie zatem uznaje T. tylko w umiarkowanym stopniu i to tylko planowanie przemysłane i oparte na przesłankach filozoficznych. Praktycznie zatem T. jest za utrzymaniem systemu kapitalistycznego przy zniesieniu pewnych jego wybujałości (zachowanie przewagi średnich przedsiębiorstw). Twierdzi on, że obecne stosunki zdradzają znamiona feodalne i prowadzą do socjalizmu. Poglądy T. na istotę i warunki gospodarstwa, na istotę kryzysu są szeroko rozprowadzone przy omawianiu grup gospodarstwa pol-

skiego. Szczególniej ciekawy jest pogląd na strukturę polskiego kryzysu, przeciwko któremu środki leżą według autora na platformie finansowo - kredytowej (zapowiedziany II tom pracy), a nie po stronie nadmiernego planowania, jako przyczyny kryzysu pojęć i ocen. T. rozróżnia pięć grup gospodarstwa polskiego: 1. Użyteczności publicznej, 2. Spożycia skoncentrowanego i przymusowego, 3. Merkantylistyczną, 4. Przedsiębiorstw uprzywilejowanych i 5. Wolno-kapitalistyczną. Oczywiście, że taki podział musi cechować płynność. Jest to raczej podział formalny, na co zresztą zwraca uwagę sam T. Podział gospodarstwa polskiego na grupy jest trudniejszy, aniżeli np. gospodarstwa angielskiego, czy nawet bolszewickiego. Nasze gospodarstwo cechuje bowiem olbrzymia różnorodność.

Grupa użyteczności publicznej obejmuje przedsiębiorstwa, 'które w stosunku do swych odbiorców zmuszone są zachowywać się w sposób określony i jednakowy. (Uwagi o Kryzysie, 1931, str. 7). Znajdujemy tutaj dwanaście grup przemysłowych, jak monopol spirytusowy, przemysł cukrowy, solny, węglowy, naftowy etc. Gałęzie te podlegają motywom publicznym, co często jest źródłem błędów. Inne słabe strony tej grupy, to koncesyjność, dążność do dyspozycji na rynku, stwarzanie ceny opłacalnej, zamiast ceny elastycznej, jedynie zdrowej, a przecież ze stanowiska pewnych probierzy będącej ceną nieopłacalną. Jedynie cena elastyczna może być narzędziem redukcji i likwidacji instalacji inflacyjnych. Dalej tę grupę cechuje dążność do cen uprzywilejowanych (np. Syndykat hut żelaznych daje taniej towar dla swych członków). W grupie tej występuje pozatem motyw dzielnicowy, krajowego surowca oraz motyw eksportowy (obowiązek wywozu n. p. w przemyśle cukrowym). Grupa użyteczności publicznej ze względu na zaznaczone wyżej słabe swoje strony, ze względu na przyjętą zasadę kontyngentowania, która tylko w wypadkach faktycznej użyteczności publicznej mogłaby być dopuszczalna, nosi w sobie wiele ze stosunków feudalnych (np. kontyngenty w przemyśle cukrowniczym).

Słabe strony grupy użyteczności publicznej, jej karykaturalne zniekształcenia wykazuje T. na przykładach poszczególnych gałęzi przemysłowych. Zupełnie słusznie stwierdza T., że monopole państwowe winny się ograniczać do roli kupca, a nie podejmować się funkcji produkcyjnych, gdyż w ogniu konkurencji przemysł prywatny mógłby znacznie taniej dostarczać produkty do monopolowej sprzedaży. Zachowanie wyłącznie roli kupca szczególniej potrzebne byłoby instytucji monopolu spirytusowego. Monopol ten cechuje pozatem zła polityka cen, a kontyngenty zakupu mają w so-

Lie wiele z prawa feudalnego, gdyż ustalają niejako grupę wybranych. Według T. monopol spirytusowy w obecnej formie się nie opłaca, a nawet rodzi się przypuszczenie, „że monopol, jako przedsiębiorstwo, zjada część pobranej opłaty monopolowej” (str. 82). Omówienie grupy użyteczności publicznej zajmuje większą część pracy T. Podobnie jak z gospodarką spirytusową rozprawia się Ć. z gospodarką cukrową i stwierdza, że głównie kosztem konsumenta utrzymuje się wysoką rentowność przemysłu cukrowniczego. Tej grupie także odnośnie pozostałych należących do niej gałęzi przemysłowych dostają się najostrejsze wyrzuty ze strony autora.

Grupa spożycia skoncentrowanego i przymusowego jest w gruncie rzeczy monopolem nabycia (wagony, lokomotywy, uzbrojenie). Poza tem cechuje ją przymus spożycia, określone warunki dostawy i konieczność stosowania zasady skromnej opłacalności. Ciekawy jest pogląd T., że odnośnie przemysłu wojennego ważniejszym jest utrzymywanie należytych urządzeń produkcyjnych, aniżeli pełnych magazynów broni. T. uważa, że i tutaj prywatne fabryki spełniłyby należycie zadanie, a przytem uniknęłyby wady przeinwestowania (Chorzów—Mościce).

Grupa merkantylna obejmuje te jednostki gospodarcze, zajmujące się handlem, które zdobywają dyspozycję na rynku, usankcjonowaną przez przymus państwowy np. w postaci ceł wywozowych, premij wywozowych etc. Na tem jednak tracą inne grupy gospodarstwa, a więc np. przy zreglamentowanym wywozie produktów rolnych traci rolnictwo. Wyszukiwanie „uzdolnionych” eksporterów, nakładanie warunków dla zakładów i dla towaru wywożonego ma w sobie wicie z cecli feudalizmu. Przesadna, drobniągowa i gubiąca się w szczegółach reglamentacja produkcji i zbytu nie stanowi bynajmniej wyjścia z chaosu gospodarczego.

Grupa przedsiębiorstw uprzywilejowanych obejmuje głównie przedsiębiorstwa państwowe, co do których T. powtarza naogół zarzuty, jakie słyszeliśmy z wielu stron w ciągu ostatnich lat. Brak sprawdzianu należytej pracy, droga administracyjna, brak krytyki, brak sankcji finansowej, kolizja z polityką państwową oto zasadnicze wady przedsiębiorstw państwowych. Szczegółowo wylicza T. przedsiębiorstwa państwowe w książce swojej „Ośrodki dyspozycji gospodarczej w Polsce” 1929 (str. 116). Poza przedsiębiorstwami państwowymi należą do omawianej grupy inne przedsiębiorstwa uprzywilejowane (Ursus, Łuszczarnia Ryżu, Giesche etc). W pewnych wypadkach działają one dla uzyskania przychyłnej pomocy państwa groźbą zwalniania mas robotniczych, niewypłacalnością etc.

Grupa wolno-kapitalistyczna, niegdyś trzymająca prym życia gospodarczego, stoi dzisiaj na szarym końcu. Obejmuje ona poza pewnymi concernami handel detaliczny i hurtowy, przemysł nieskartelizowany, mieszkaniowy i rolnictwo. Przy omawianiu concernów T. robi bardzo ciekawe spostrzeżenia na temat concernów o konsystencji stałej (Anglja) i płynnej (Niemcy). Takie concerny jak np. Kreugera nie mają określonego zakresu czynności i są spekulacyjne, a tem samem niezwykle szkodliwe. Podobnie charakter płynny mają concerny niemieckie, których dewizą jest jakoby powiedzenie niemieckiego magnata przemysłowego: „Es ist Schade das schöne Geld den fremden Aktionären auszuschütteln”. Handel detaliczny wykazał w Polsce w pewnych gałęziach życia gospodarczego zdrową centralizację popytu (kooperatywy). Spółdzielnie mogą odegrać olbrzymią rolę. Handel hurtowy obejmuje w Polsce głównie towar jednolity (węgiel, nafta, cukier, bawełna etc). Przemysł nieskartelizowany i nieskoncentrowany traci coraz więcej na ile (bawełniany, garbarski, browarniczy etc.), a przecieź cechują go właściwości, niezwykle twórcze: zdolność dostosowania do konsumenta, zdolność kurczenia kosztów ze względu na lokalną rozsprzedaż, motyw interesu i odpowiedzialności osobistej. Polski robotnik nadaje się specjalnie do tworzenia gałęzi przemysłowych opartych na zasadach liberalnych. Przemysł mieszkaniowy w Polsce przeinwestował się. Nowoczesny lokator nie jest w stanie opłacać kosztów nowoczesnego mieszkania. Rolnictwo polskie zabija „reglamentacja państwowa momentu finansowego”, to jest tworzenie cen opłacalnych produkcji skartelizowanej, przywilejowanie eksportu etc. T. wypowiada się za oddłużeniem rolnictwa w drodze ustawowej.

Jakkolwiek w pracy T. widać pewne przeoczenia, wynikające z niedostatecznego opanowania teorii ekonomiki (niedocenianie znaczenia stopy procentowej, niezgłębienie prawa podaży i popytu, etc), jakkolwiek pewne nastawienie polityczne jest powodem niesłusznych niekiedy zarzutów pod adresem czynników kierowniczych, praca jego przecieź stanowi niezwykle cenną analizę słabostek naszej organizacji gospodarczej i zbiór niezwykle wartościowych wskazań dla naszej polityki gospodarczej. Analiza kryzysu polskiego, który według autora należy zwalczać w dziedzinie finansowo-kredytowej, a nie w dziedzinie produkcyjnej, wskazania na słabe strony planowości są zbiorem złotych myśli doświadczonego ekonomisty. Celowość i umiarkowanie oraz głęboki podkład filozoficzny, jaki jest niezbędny przy zasadniczych rozstrzygnięciach gospodarczych, a nie błyskotliwość zewnętrzna cechują roz-

ważania T. i są zarazem drogowskazem, jaki daje on kierownikom życia gospodarczego. Jak już to podkreśliliśmy, T. jest ekonomistą wybitnie praktycznym, a mimo to odczuwa bardzo, że kapitalizm i hasła liberalne bynajmniej się nie przeżyły. Jest on pierwszym silniejszym głosem otrzeźwienia gospodarczego i powrotu do tych zasad gospodarczych, które jak pochodnie świecą we wszystkich ważniejszych systemach ekonomicznych.

Dr. A. Skowroński (Poznań).

Berson Jan: Nowa Rosja. Na przełomie dwóch piatyletek. Warszawa 1933, str. 317.

Czasopisma: Battaglia R. Dr.: Z gospodarczego położenia Francji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 23. 1933). — Drybiński M. I.: Z gospodarczego położenia Stanów Zjednoczonych A. P. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 24. 1933). — Dyjas W. Dr.: Z gospodarczego położenia Niemiec (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 1. 1934). — Janicki S. Dr.: Z gospodarczego położenia dominjów brytyjskich (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 22. 1933). — Tenże: Z gospodarczego położenia Wielkiej Brytanji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 24. 1933). — P. C: Własnymi siłami (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — Sławiński T.: Fundusz Inwestycyjny (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 23. 1933). — Zagórski J.: Keynes o samowystarczalności (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933)._____

Berle A., and Means G.: The modern corporation and private property. New York: Macmillan, 1933, str. 396.

Pitigliani F.: The Italiano corporative state. London, King, 1933, str. 293.

Laum Bernhard: Die Geschlossene Wirtschaft. Tübingen, Mohr, 1933, str. XVI + 503.

Bottai G.: Il Consiglio nazionale delle corporazioni. Milano, Mondadori, 1933, str. X + 438.

2. Rola państwa w życiu gospodarczym; etatyzm, monopole, kartele, trusty.

Braun Juljusz. Dr.: Ustawa kartelowa z rozporządzeniami wykonawczymi. Tekst z komentarzem, poprzedzony wstępem historyczno-porównawczym. Warszawa, Biblioteka Prawnicza, 1933, str. 156.

Praca zawiera tekst Ustawy o kartelach, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości o wykonaniu przepisów o kartelach, doty-

czących Sądu Kartelowego, rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu w sprawie zgłaszania uchwał i postanowień karteli wreszcie rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu o rejestrze kartelowym. Poza temi ustawami i rozporządzeniami podany jest w części szczegółowej komentarz prawny do ustawy o kartelach. Wreszcie, jako działy poboczne, figurują tu: historia kodyfikacji prawa kartelowego w Polsce (zbyt krótka i szkieletowa), charakterystyka ustawy o kartelach, praktyka zagraniczna co do stosowania prawa kartelowego, wreszcie rozdział o definicjach karteli, który nasunął mi różne zastrzeżenia, a który wbrew twierdzeniu autora w przedmowie, że praca ma charakter prawniczy, a nie ekonomiczny, wkracza silnie w dziedzinę rozważań, dotyczących ekonomicznej strony zagadnienia kartelizacji.

Zanim jednak przystąpię do charakterystyki pracy dr. Brauna, muszę w paru słowach zaznaczyć, że charakter tej publikacji jest dla mnie niezupełnie jasny. Dr. Braun jest radcą prawnym Izby przemysłowo-handlowej w Sosnowcu i praca stanowi wydawnictwo tejże Izby. Nie ulega wątpliwości, że sfery gospodarcze nie życzyły sobie ustawy o kartelach i że przez długi szereg lat z powodzeniem broniły się przeciwko wydaniu tej ustawy. Jeżeli więc w chwili wydania ustawy o kartelach ukazuje się publikacja jednej z izb przemysłowych, to chyba nie może ulegać wątpliwości, że publikacja ta będzie odznaczała się tendencją prokartelową. I tak jest w istocie rzeczy. Autor rad jest, że ustawa odznacza się „umiarem i zwięzłością” (str. 33), że mówi tylko „o kartelach” (str. 55) i że użycie tego słowa „czyniło zbędnem umieszczenie w I-ym artykule ustawy bliższego określenia nazw porozumień: syndykaty, kartele, konwencje, i podobne porozumienia” (str. 57), że „rząd Rzeszy Niemieckiej ze swych uprawnień (co do karteli) korzystał nader oględnie ... i że Minister Gospodarstwa Rzeszy w ciągu siedmiu lat ... z wnioskami do Sądu Kartelowego wystąpił tylko w sześciu wypadkach, z czego w jednym tylko wypadku doszło do wyroku”, że wreszcie „ta wstrzemięźliwość w wykorzystaniu daleko idących uprawnień winna być dla nas wytyczną” (str. 37).

Można zrozumieć stanowisko autora, czy też stanowisko Izby przemysłowej, gdy usiłuje dowieść, że już sam tytuł ustawy polskiej o kartelach „nie zdradza tendencji ani pro- czy antykartelowej” (str. 55), że polska ustawa „ujawnia intencję całkowicie obiektywnego uregulowania problemu reglamentacji karteli” (str. 56). Można również uważać za objaw elegancji, że autor pracy, wydanej przez Izbę przemysłową, nazywa uroczyście ustawę o kartelach: „lex Zarzycki”.

Gdy jednak praktyka życiowa wykazała, że w stosunkach polskich sprawy kartelowe dochodzą do wyroku częściej, niż raz jeden w okresie siedmiu lat., jak to miało mieć miejsce w Rzeszy Niemieckiej, należy przypuszczać, że z strony sfer gospodarczych nastąpiło pewne ochłodzenie entuzjazmu dla ustawy o kartelach.

Szkicując historję kodyfikacji prawa kartelowego w Polsce, autor pisze, że „przeświadczenie o potrzebie uregulowania w ustawowej formie zagadnienia nadzoru państwowego nad kartelami zyskało sobie w opinji polskiej naogół powszechne prawo obywatelstwa (str. 19), i że projekt ustawy kartelowej, choć „zrodzony został w zaognionej atmosferze”, nie wykazał jednak żadnych skrajnych tendencyj” (str. 22), tak że „sfery przemysłowe . . . zdobyły się na całkowicie pozytywne ustosunkowanie się do tej sprawy” (str. 20).

Nie mógłbym się zgodzić na talkie ujęcie sprawy. Przedewszystkiem sam autor stwierdza, że związek Izb Przemysłowo-Handlowych, otrzymawszy projekt ustawy do zaopiniowania w styczniu 1932 roku, wypowiedział opinję, że specjalna ustawa o kartelach „w obecnem stadium rozwoju ruchu kartelowego jest zbędna” (str. 26). Że jednak związek izb „ustosunkował się pozytywnie do projektu” i że zgłosił szereg poprawek, to należy uważać za posunięcie polityczne. Najważnijszem jest wszakże to, że ustawa nie wywołała ani zaognionej atmosfery, ani wielkiej dyskusji, a tymczasem ustawa ta mogła być stać się powodem gwałtownych sporów i ścierania się poglądów, jak to miało miejsce w innych krajach, gdzie życie gospodarcze znajduje silniejszy oddźwięk w opinji publicznej.

Autor uważa za zaletę ustawy, że tytuł jej jest lakoniczny, że mówi tylko o „kartelach”, że nie mówi o „syndykatach, kartelach, konwencjach i podobnych porozumieniach” (str. 57). Można by to jednak uważać za zarzut, że ustawa nie jest dostatecznie jasna. Ustawa nie podaje wcale definicji kartelu. A następnie wszak w ustępie I-ym artykułu I-go jest mowa o tem, że ustawie podlegają „umowy, uchwały i postanowienia”, a więc nie tylko kartele, ale i ewentualnie konwencje, trusty, koncerty czy też wspólnoty interesów. Niesłusznie zatem w tym punkcie autor stosuje interpretację zwiężającą. Według brzmienia artykułu pierwszego ustawa może się rozciągać na wszelkie porozumienia, niezależnie od ich formy prawnej.

Tego rodzaju uwagi i zastrzeżenia możnaby snuć dalej w zastosowaniu do części szczegółowej pracy Dr. Brauna, która zawiera komentarz do ustawy o kartelach. Napisanie takiego kome-

tarza było rzeczą trudną, jak to sam autor stwierdza w przedmowie, „wobec krótkości czasu, zajęć zawodowych, braku materiałów rodzimych, mnogości wchodzących w grę dyscyplin prawnych.

Dodajemy do tego i ten взгляд, że sfery gospodarcze, choć z konieczności ustosunkowały się „pozytywnie” do ustawy, jednak w luźnym szkicowym komentarzu, wobec braku „materiałów rodzimych” skłonne były do interpretacji luźniejszej, wyrażającej ich dezyderaty i świadczącej o życzeniach, jakie względem tej ustawy mogą być wysuwane przez zrzeszenia gospodarcze.

Gdy więc autor poza komentarzami formalno-prawnymi, jak uprawnienia sądu kartelowego i jego organizacji, sprawy rejestru kartelowego i t. d. usiłuje dać komentarz do takich pojęć, jak skutki „gospodarczo szkodliwe” lub ceny o poziomie „gospodarczo nieusprawiedliwionym” (patrz art. 4-ty Ustawy), wówczas — autor broni niezależności organizacji gospodarczych i nie daje wyjaśnień, któreby oświetlały wyraźnie daną kwestję. O skutkach gospodarczo szkodliwych” autor mówi, że są to „słowa o treści niesprecyzowanej, pusty dźwięk, który może być wypełniony różnorodną treścią”. Autor uważa, że „gospodarczo wszystko niemal można uzasadnić” Co do cen „gospodarczo nieusprawiedliwionych” autor konkluduje, że „koło tego słowa obracać się będzie największa walka”, i zapytuje „czy wystarczy, aby poziom był usprawiedliwiony kalkulacją własną przedsiębiorstwa”.

W tym ostatnim wypadku, jak widzimy, komentarz nie daje nam wyjaśnień. Można by się może doszukać tych wyjaśnień w motywach wyroku Sądu kartelowego w sprawie kartelu cementowego, orzekającego że „ceną gospodarczo usprawiedliwioną jest cena równa lub zbliżona do najniższych, możliwych w danym czasie i kraju kosztów produkcji danego artykułu przy uwzględnieniu w kosztach produkcji także zysku przedsiębiorcy”.

Prof. Stefan Dziewulski (Warszawa).

Fryde Mieczysław: Ustawa kartelowa. Warszawa, Hoesick, 1933 str. 28.

Autor pierwszej pracy o strukturze prawnej polskich karteli, wydanej w języku francuskim*, i doskonały znawca prawa kartelowego, wydał świeżo krótką, lapidarną, a zarazem przejrzystą i jasną broszurę o polskiej ustawie kartelowej.

* M. Fryde. Le régime juridique des ententes industrielles et commerciales en Pologne. Cahiers de droit étranger. Paris, 1932.

Uważam tę broszurę za doskonałą, jest jasna i logiczna, zawiera sporo cytat i źródeł, umiejętnie zgrupowanych, jest niezmiernie treściwa, może nawet jest zbyt krótka i skondensowana.

Autor zaznacza na wstępie, że polska myśl prawnicza mało dotychczas zajmowała się sprawą reglamentacji karteli. Nowa ustawa powstała bez dyskusji, „beznamiętnie”.

Ustawa kartelowa legalizuje byt karteli, nad którymi dotychczas wisiał miecz Damoklesa w postaci możliwości stosowania przepisów, zabraniających umów przedsiębiorców.

W czasach dawniejszych umowy, zbliżone do typów karteli, były niedozwolone. W dobie liberalizmu ekonomicznego stosunek do porozumień monopolistycznych był niewyraźny. Smith subtelnie wywodził, iż „rzadko się zdarza, aby spotkanie się z sobą ludzi tego samego zawodu . . . kończyło się inaczej, jak umową przeciw ogółowi lub planem podniesienia cen . . . Niesposób oczywiście zapobiec takim spotkaniom przez jakieś prawo . . . Ja'kkolwiek więc prawo nie może wzbraniać ludziom jednego zawodu zbierać się od czasu do czasu, nie powinno jednak nic czynić, aby takie zebranie ułatwiać, a tern mniej czynić je niezbędnymi”. Zatem w dobie liberalizmu kartele były — tolerowane. W końcu ubiegłego stulecia utrwalił się pozytywny stosunek myśli prawniczej do karteli. Wyjątek stanowiły niektóre kraje, jak Stany Zjednoczone A. P., gdzie kartele były zakazane. Kartele w pozostałych krajach stały się legalnymi porozumieniami, podlegającymi kontroli państwowej. Kanada, Argentyna i Niemcy otrzymały ustawę kartelową w 1923 roku, Norwegja — w 1926 roku, Danja, Węgry i Bułgarja — w 1931 roku, wreszcie po szeregu innych państw Polska — w dniu 28 marca 1933 roku.

Autor podaje krótki przebieg prac nad ustawą kartelową w Polsce. Należałoby życzyć sobie, aby historia ustawodawstwa kartelowego była szerzej opracowana; różne wpływy ścierały się tutaj. Autorowi są one niewątpliwie dobrze znane, mógłby więc ten temat z powodzeniem rozszerzyć.

P. Fryde stwierdza, że polska ustawa o kartelach wzoruje się na niemieckiej. Istnieją jednak między temi ustawami poważne różnice. Ustawa polska wprowadza rejestr kartelowy, którego brak ustawodawstwu niemieckiemu. Z drugiej strony jednak ustawa polska zwięźliła zakres norm, dotyczących stosunków prywatnoprawnych uczestników karteli, podczas gdy ustawa niemiecka ułatwia rozwiązywanie karteli z inicjatywy ich uczestników. Ustawa polska pomija sprawę bojkotu (blokady), który mógłby być za-

stosowany po uzyskaniu zgody Prezesa Sądu Kartelowego. Wreszcie ustawa niemiecka ułatwia w większym stopniu, niż polska, ingerencję organów kontroli.

Co do zakresu działania ustawy., autor nie uważa jej za dostatecznie jasną. Istotnie, ustawa używa termin „kartel”, zarazem jednak nie podaje definicji kartelu. Z drugiej zaś strony przepisom ustawy podlegają nie tylko kartele, lecz i „umowy, uchwały i postanowienia, mające na celu, drogą wzajemnych zobowiązań, kontrolę lub regulowanie produkcji, zbytu, cen i warunków wymiany dóbr w dziedzinie górnictwa, przemysłu i handlu” (art. I, p. 1. Ustawy). Tym sposobem pod przepisy ustawy mogą w pewnych wypadkach podpadać koncerty, trusty i wspólnoty interesów.

Ustawa uznaje ważność porozumień przedsiębiorców. Jednak z pod działania ustawy wyłączone zostały zrzeczenia, powstałe na podstawie przepisów specjalnych, a więc kartele przymusowe.

W dalszym ciągu autor analizuje przepisy, dotyczące rejestru kartelowego. Następnie zaś omawia sprawę Sądu Kartelowego oraz sankcje karne. *Prof. Stefan Dzewulski* (Warszawa).

Piotrowski Roman: Kartele i trusty. Ich geneza i rozwój historyczny pod względem ekonomicznym i prawnym. Warszawa, Wydawnictwo kasy imienia Mianowskiego — Instytut Popierania Nauki. Warszawa, 1933, str. 359. Książka wydana jednocześnie w języku angielskim p. t.: *Cartels and trusts their origin and historical development from the economic and legal aspects.* London, George Allen and Unwin Ltd., 1933.

Do szczupłej naszej literatury kartelowej, do prac prof. Caro, F. Zweiga, H. Gliwica, H. Tennenbauma, M. Frydego, A. K. Iwanki, St. Rychlińskiego, R. Battaglii, A. Peretza, J. Zieleniewskiego — przybywa obecnie obszerna praca, która ze względu na swój układ stanowi niewątpliwie pierwszy tom zakrojonej na szersze rozmiary monografii.

Praca p. R. Piotrowskiego zawiera „część wstępną” o 74 stronach oraz 11 rozdziałów wywodu historycznego (od 74 do 359 str.) i monopolach w państwie fenickim, o organizacjach monopolowych w państwie rzymskim, o rozwoju ruchu monopolowego (autor pisze — „kartelowego”) po upadku państwa rzymskiego, dalej o monopolach w przemyśle ałunowym w XV wieku, a antymonopolowym i „antykartelowem” ustawodawstwie w XVI i XVII wie-

ku, o rozwoju ruchu „kartelowego” w XVI wieku w krajach niemieckich, o „prokartelowej” polityce Karola V, wreszcie o ruchu monopolowym w XVIII i XIX wieku.

Jak o tem będziemy mogli przekonać się z „części wstępnej” pracy p. Piotrowskiego, autor polemizuje ze słynnem 'zdanie Schoenlanika, który stwierdził, że „w dniu 9 maja 1883, kiedy w Wiedniu dzwonił dzwon śmierci gospodarczego rozwoju, wybiła godzina narodzin karteli”. W ślad za Schoenlankiem cały szereg najwybitniejszych teoretyków z Liefmanem ua czele uznają za ustalony fakt, że większość karteli w Austrii i Niemczech powstała dopiero po wielkim kryzysie z 1873 roku.

Zresztą autor sam stwierdza w pierwszych słowach swej pracy, że publicznie pierwszy raz była mowa o „kartelach” w niemieckim Reichstagu, kiedy poseł Richter mówił o niemieckich kartelach wagonów i lokomotyw, zaś Kleinwachter pierwszy wprowadził do literatury około 1883 roku słowo „kartel” w naszym, to znaczy nowożytnym, ujęciu.

Nowożytny ruch kartelizacyjny jest w dziedzinie nauk ekonomicznych zjawiskiem nowem, prądem bardzo- silnym, o żywiołowym rozpędzie. Do tego właśnie ruchu odnosi się nazwa karteli i ruchu kartelowego. W zupełnie analogiczny sposób nazwa „trust” musi być związana z silnym ruchem „trustowym”, rozwiniętym w Stanach Zjednoczonych w epoce, poprzedzającej wydanie „Sherman Anti-Trust Act'u” z 1890 roku. A jednak i co do „trustów” autor usiłuje wykazać, że w Ameryce nikomu nie zdawało- się, aby pojęcie „trust” musiało się łączyć ze związkami przedsiębiorców, ograniczających konkurencję — i że National Gallery w Londynie jest również zarządzana przez „trustees”. Również i „kartele” według autora mogą być używane w znaczeniu politycznem, a nawet „kartelem” został nazwany spis tańców na weselu Hohenzollernów w 1598 roku.

Zdaje się, że nie o to chodzi., Niewątpliwie, istniały już od wieków organizacje monopolistyczne kupców i producentów, którzy dążyli do usunięcia konkurencji i zawierali zmywy w celu podwyższenia cen swych towarów. Jednak łączę się w tym wypadku ze zdaniem wielu bardzo pisarzy, którzy wyraźnie zastrzegają się, aby traktować nowożytny ruch kartelizacyjny, jako odrębne zjawisko, i aby, bez względu na bardzo ciekawe i pouczające analogie historyczne co do starożytnych i średniowiecznych organizacji monopolistycznych, nie nadawać im charakteru nowożytnych związków kartelowych. I nazwy karteli, zdaniem mojem,, również nie należy im nadawać. Dlatego też wolałbym, aby w swej ciekawej

i cennej pracy p. Piotrowski nie pisał o „antykartelowych zakazach w starych źródłach prawnych indyjskich” lub o „stosunku konstytucji Zenona do zagadnienia karteli i trustów” lub też o „umowie kartelowej między Pizą i Luccą z 1181 roku” czy o „firmie Fuggerów, jako o pionierze ruchu kartelowego”. Iż względu na analogie historyczne takie zestawienie uważałbym za anachronizmy, podobne do nazywania rydwanu rzymskiego — autotobilem: istota zjawiska jest ta sama, tylko motor uległ zmianie.

Zresztą mogę się różnić z autorem co do poglądu na to, czy można uważać za organizację kartelowe te wszystkie związki monopolów, pochodzące z czasów zamierzcących. Jeżeli o tern rozpisałem się szerzej, to dlatego, że autor w dość długim wywodzie polemizuje ze słynnym Liefmanem i całym szeregiem innych teoretyków co do genezy powstania karteli i co do definicji karteli, usiłując przeprowadzić swą tezę, że współczesny ruch kartelizacyjny „przewijał się pod różnemi postaciami od pierwszej chwili przez wszystkie rynki świata” i że „analogiczne (do współczesnych karteli) związki producentów i kupców, regulujące produkcję i zbyt, znane były nie tylko przed 1873 rokiem, ale już na wieki przed Chrystusem”.

Pragnę jednak w tern miejscu zastrzec się, że, choć nie uważałem za możliwe i za celowe szukać dla karteli analogij historycznych w tak odległych epokach, uznaję całą „część wstępną” pracy p. Piotrowskiego za niezmiernie interesującą i ciekawą, tembardziej, że p. Piotrowski cytuje bardzo obszernie i dokładnie obfitą literaturę teoretyczną, streszczając doskonale i obiektywnie poglądy poszczególnych pisarzy. Niezależnie od tego autor polemizuje z wieloma z nich, jak z Schoenlankiem, który wykazuje, że organizacja karteli oparła się na nowoczesnej spółce alkcyjnej, jak z Liefmanem, który stwierdza, że raptowny rozwój karteli jest czemś niesłychanem w gospodarczym procesie rozwojowym i że powstanie karteli było koniecznością, wywołaną przez dzisiejszą technicznie udoskonaloną masową produkcję i masowy zbyt (str. 12). Niewątpliwą zasługę ip. Piotrowskiego stanowi nagromadzenie bardzo obfitej literatury i szczegółowa jej analiza. Dotychczas nie mieliśmy w języku polskim pracy, któraby zgromadziła tak wielką ilość opinij teoretyków o ruchu kartelizacyjnym.

Za pożyteczną uważam również całą część historyczną o związkach monopolistów we wszelkich epokach, począwszy od źródeł indyjskich, fenickich i rzymskich, a kończąc na XVIII i XIX wieku. Analogie te są niewątpliwie interesujące, otwarcie jednak wyznaję, że mnie osobiście nie pociągają. Zgóry przyjmuję jako fakt, że od wieków istniały umowy monopolistów, że częstokroć monopolisci

ci nie przebiegali w środkach, jednak wszystkie te analogie historyczne nie dają mi wskazówek do należytego zanalizowania współczesnego zjawiska kartelizacji.

Autor uważa, że przedstawiony przez niego zarys historyczny potwierdził fakt, że dzisiejsze trusty i kartele nie są żadnym fenomenem nowoczesnego życia gospodarczego. Ja zaś oparłbym się na opinii Liefmana, że raptowny rozwój karteli jest niesłychanym zjawiskiem, które dawniej w takiej formie nie istniało.

Autor uważa, że, jak długo stoimy na gruncie wolnej konkurencji, monopolistyczne porozumienia konkurentów są nieuniknione. Autor uważa, że należy zerwać z bezmyślną kontynuacją bezwartościowego ustawodawstwa antymonopolowego w formie Sherman Act'u i wejść zamiast tego na drogę ostrożnej, administracyjno-gospodarczej regulacji organizacji monopolistycznych, które w życiu gospodarczym są konieczne.

Autor zapowiada, że kwestja regulacji ruchu monopolowego przez państwo będzie przedmiotem oddzielnego opracowania. Z wielkim zaciekawieniem będziemy oczekiwali dalszej pracy autora, uważając tom niniejszy za bardzo pożyteczny wstęp historyczny, który może budzić różne opinie, dawać sporo materiału analitycznego do rozważań i który w każdym razie, dzięki swej poważnej i źródłowej metodzie pracy, stanowi cenny wkład do naszej literatury kartelowej. *Prof. Stefan Dziewulski (Warszawa).*

Kutten Wiktor Dr.: Kartel cementowy w Polsce. Warszawa, 1933, str. XVI + 177.

Lauterbach Stanisław: Przymus kartelowy na żądanie przemysłu. Z przedmową Min. S. Matuszewskiego. Warszawa, 1933, str. 91.

Czasopisma: Kalecki M. — Ciechomski W.: W sprawie wskaźnika wytwórczości skartelizowanej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 23. 1933). — Piotrowski R. Dr.: Sprawa kartelu karbidowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 2. 1934). — Piotrowski R. Dr.: Powody rozwiązania kartelowej umowy karbidowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 3. 1934). — Sławiński T.: Pierwszy wyrok sądu kartelowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 22. 1933). — Przymusowy kartel młynarski w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — Uzasadnienie pierwszego wyroku sądu kartelowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 46. 1933).—————

Cooper Royer Jean: De la fusion des sociétés, essai juridique. Paris, Dalloz, 1933, str. 255.

Delvaux Bernard et Reiffers E.: Les sociétés „Holding”, au Luxembourg. Etude théorique et pratique. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. 130.

- Bruppacher Rudolf: Investment Trusts. Zürich, Girsberger, 1933, str. XVI + 328.
- Reed Thomas H.: Government in a depression; constructive economy in state and local government. Chicago, Univ. of Chic. Pr., 1933.
- Tarbell I.: The history of the Standard oil company. New York, Macmillan, 1933, str. 845. _____
- Böhm F.: Kartelle und Koalitionsfreiheit. Berlin, Heymann, 1933, str. 33.
- Kemmler Hans: Struktur und Organisation der deutschen Zementindustrie. Möglichkeiten einer positiven Kartellpolitik. Stuttgart, Kohlhammer, 1933, str. X + 98.
- Lenz W.: Die internationalen Kartelle der Eisenindustrie. Offenburg, 1933, str. 79.
- Merten H.: Die Perioden der Kartellforschung in Deutschland. Kiel, 1933, str. 224.
- Weinberger F.: Amerikanische Management und Fixed Investment Trusts. Ihr Wesen und ihre Stellung in d. Wirtschaft d. Vereinigten Staaten-Berlin, Heymann, 1933, str. 147.

3. *Polityka agrarna, rolnictwo leśnictwo, rybołówstwo, myśliwstwo.*

- Buczma-Czapliński M. Dr.: Oddłużenie rolników. Lwów, 1933, str. 168.
- Ihnatowicz Zygmunt: Zabezpieczenie interesów rolnictwa w zbycie produktów rolnych. Warszawa 1933, str. 31.
- Schmidt S. i Mandrecki S.: Produkcja trzody w świetle badań konjunkturnych. Kraków, Wyd. Tow. Ekon. w Krakowie, T. 64, 1933, str. 69.
- Ustawodawstwo finansowo-rolne i jego praktyczne zastosowanie. Warszawa, Nakł. Centralne Biuro do spraw finansowo-rolnych, 1933, str. 223.
- Zaklika W. Dr.: Bilans obrotów gotówkowych rolnictwa polskiego. Cyfry i wnioski. Lwów, 1933, str. 96.

Czasopisma: Augé-Laribé: Stosunek wzajemny między rolnictwem a przemysłem (Gazeta Rolnicza, Nr. Nr. 51 i 52. 1933) — B.: Zmiany ustawodawstwa ubezpieczeń społecznych w zakresie rolnictwa (Polska Gospodarcza, zeszyt 3. 1934). — Baird E. Inż.: Zagadnienie hodowli zarodowej w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 46. 1933). — Bruckus B. Dr. Prof.: Czy w Rosji Sowieckiej panuje głód (Gazeta Rolnicza, Nr. 48, 1933). — Brykczyńska W. Inż.: Komisja współpracy w doświadczalnictwie (Polska Gospodarcza, zeszyt 2. 1934). — Chrzanowski Z.: Przyczynki do odzyskania rentowności naszego rolnictwa (Gazeta Rolnicza, Nr. 48. 1933). — Dominik W.: Przemysł tłuszczowy a interesy rolnictwa (Rolnik Ekonomista, zeszyt 1. 1934). — Droźniak E.: Zadłużenie, akcja ochronna i oddłużeniowa w rolnictwie (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 1. 1934). — E. B.: Kierunki hodowli owiec

(Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — F u d a k o w s k i K.: Rada Gospodarki Drzewnej (Rolnik Ekonomista, zeszyt 24. 1933). — G a w r o Ń s k i - R a w i t a Z.: „Stan żywicielski” w Niemczech (Rolnictwo, Tom I, zeszyt 3. 1933). — G ł ę b o w i c z J.: Zadania izb rolniczych w zakresie polityki ekonomicznej (Rolnik Ekonomista, zeszyt 24. 1933). — G r a b o w s k i M.: Przez reglamentację do ożywienia obrotów (Rolnik Ekonomista, zeszyt 1. 1931). — G r a b s k i. W.: Meljoracje rolne w czasie kryzysu (Rolnictwo, Tom I, zeszyt III. 1933). — K o r y z n a H.: Polityka kołchozów w Rosji Sowieckiej (Przegląd Ekonomiczny, zeszyt 10. 1933). — K o w a l s k i M.: Sytuacja finansowa rolnictwa na przełomie lat 1933—1934 (Rolnik Ekonomista, zeszyt 1 1934). — L a s k o w s k i L.: Sytuacja polskiego futrzarstwa (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — L i p s k i S.: Rezultaty działalności urzędów rozjemczych (Rolnictwo, Tom I, zeszyt 2-1933). — L u d k i e w i c z Z. Dr. Prof.: Zagadnienie eksportu zbóż i produktów zwierzęcych (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, z. 11. 1933). — Ł a c z k o w s k i B.: Finansowanie zbiorów (Gospodarka Narodowa, Nr. 24, 1933). — Ł o ś J.: Zagadnienie produkcji nasion olejnych w świetle programu gospod. Polski (Gazeta Rolnicza, Nr. 52. 1933). — M. M.: Propaganda zwiększenia spożycia mięsa baraniego (Polska Gospodarcza, z. 51. 1933). — M. W.: Świadczenia na rzecz interwencyjnej akcji rolniczej (Przegląd Gospodarczy, z. 22. 1933). — M i k l a s z e w s k i S.: Organizacja i metody prac ekonomicznych w izbach rolniczych (Rolnik Ekonomista, zeszyt 21. 1933). — T e n z e : Współpraca izb rolniczych z organizacjami rolniczymi i samorządem terytorjalnym (Rolnik Ekonomista, zeszyt 2. 1934). — N a k o n i e c z n i k o w - K l u k o w s k i B.: Wytyczne polityki rolnej w roku gospodarczym 1934—35 (Rolnictwo, Tom I, zeszyt 3. 1933). — P o n i a t ó w s k i J.: Procesy likwidacyjne w rolnictwie (Gospodarka Narodowa, Nr. 2. 1934). — T e n z e : Polityka produkcji rolniczej (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 12. 1933). — P o t w o r o w s k i A.: Zmiany w gospodarstwie rolnem i jego rentowność w obecnej konjunkturze (Gazeta Rolnicza, Nr. 1—2. 1934). — R. O.: Zjazd izb rolniczych, poświęcony organizacji działów ekonomicznych (Polska Gospodarcza, zeszyt 49. 1933). — R o s e A. Dr.: Przed nowym okresem polityki rolnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — R u c z y Ń s k i K.: Kilka słów o rachunkowości rolniczej i statystyce (Gazeta Rolnicza, Nr. 3. 1934). — R u d z i Ń s k i M.: Reagraryzacja i planowa gospodarka w Anglii (Rolnictwo, Tom I, zeszyt 2. 1933). — R u s i n e k Z.: Przebieg walki z kryzysem rolnym w Polsce (Rolnik Ekonomista, zeszyt 2. 1934). — S.: Uwagi o położeniu finansowym naszych gospodarstw (Gazeta Rolnicza, Nr. 47. 1933). — S k a r ż y Ń s k i H.: Dochodowość gospodarstw a ich finansowe położenie (Gazeta Rolnicza, Nr. 46. 1933). — Ś l i w a S.: Wahania produkcji i spożycia mięsa (Rolnik Ekonomista, zeszyt 22. 1933). — S o b a Ń s k i K.: Kasy targowe w organizacji rynku rolniczego (Rolnik Ekonomista, zeszyt 24. 1933). — S t r e e t A. W.: Umowa podaży artykułów rolniczych w Anglii (Rolnictwo, Tom I, zeszyt 2. 1933). S z t u r m d e S z t r e m E.: Produkcja zbożowa i rynki zbożowe (Rolnik Ekonomista, zeszyt 23. 1933). — S z c z e n i o w s k i Dr.: W sprawie pol—

skich mieszanek spirytusowych w Polsce (Autobus, zeszyt 5. 1933). — S z. L.: Stan organizacji izb rolniczych (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — W. H. H.: Polsko-niemiecki układ żytni (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — Wojtyła J.: Formy podaży a organizacja rynku rolniczego (Rolnik Ekonomista, zeszyt 23. 1933). — Wiśniewski J. Dr.: Zależność ceny pszenicy od jej podaży (Rolnictwo, Tom I, zeszyt 3. 1933). — Zdziański S.: Wyjście z krótkoterminowego zadłużenia rolnictwa (Gazeta Rolnicza, Nr. 50. 1933). —

Hower I. and Pittman M. S.: Profitable farming. New York, Peterson Row 1932, str. 412.

International Year-book of agricultural statistics, 1931—1932. Rom, Int. Inst. of Agriculture, 1933, str. 782.

Kirk John: Agriculture and the trade cycle: their mutual relations, with special reference to the period 1926—1931. London, King, 1933, str. 286.

Mukerjee R.: Land problems of India. London, Longmans, 1933, str. 369.

Standard Prices and the Agricultural marketing acts. Prepared and issued by the Rural Reconstruction Assoc. London, 1933.

The agricultural Situation in 1931—1932. Rome, Int. Inst. of Agriculture, 1933, str. 536.

Year Book of agricultural cooperation 1933. Ed. by the Horace Plunkett Foundation. London, King, 1933, str. V + 304.

Biberfeld E.: Die Frage der Intensivierung der deutschen Landwirtschaft nach dem Kriege. Dresden, Risse-Verl., 1933.

Ondarza-Hasche H.: Die augenblickliche Lage der westpolnischen Landwirtschaft. Düsseldorf, Nolte, 1933.

Warstat H.: Die Preisentwicklung landwirtschaftlicher Produkte und Produktionsmittel vor dem Kriege und nach der Inflation und ihr Einfluss auf die Betriebsweise der deutschen Landwirtschaft. Insterburg, 1933, str. 146.

4. *Górnictwo, przemysł, polityka przemysłowa, budownictwo, rzemiosło.*

Arnekker Edward: Chałupnictwo sitarskie w biłgorajskim. Warszawa, 1933, str. 47.

Januszewski P. Inż. i Barthel W. Inż.: Polski przemysł elektrotechniczny. Warszawa, 1933, str. 195.

Jenner Władysław: Rola przemysłów chałupniczych w zrównoważeniu bilansu pracy w Polsce. Lwów, 1933, str. 64.

Poznański M. I.: O ideę państwową w przemyśle polskim. Łódź, 1933, str. 130.

Rocznik polskiego przemysłu i handlu 1934. Warszawa, 1933, str. 241.

Czasopisma: Dąbrowski S.: Organizacja zbytu w przemyśle ludowym (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933). — Dobrzyński W.: Rzemiosło szewskie (Przemysł Skórny, Nr. 16. 1933). — E. B.: Akcja poprawy jakości skór (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933). — Galanka J. Inż.: Możliwość zastosowania stempli żelaznych w naszych zagłębiach (Przegląd Górniczo-Hutniczy, zeszyt 11. 1933). — Gol E.: Przyczyny kryzysu w przemyśle obuwniczym (Przemysł Skórny, Nr. 17. 1933). — Guzik P. K.: Polskie kopalnictwo naftowe (Wiadomości Geograficzne, z. 6—7. 1933). — J. O.: Uprzemysłowienie wsi, a surowce włókiennicze (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — K.: Kongres międzynarodowej federacji jedwabiu Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — Kierzkowski M.: Czem tłumaczyć należy ciężkie położenie szewstwa polskiego (Przemysł Skórny, Nr. 12. 1933). — Kopczyński S.: Rozwój przemysłu państw bałtyckich w okresie kryzysu (Polska Gospodarcza, zeszyt 4. 1934). — Kwaśniewicz M. Inż.: Gospodarka drzewna na kopalniach (Przegląd Górniczo-Hutniczy, zeszyt 10. 1933). — Łoskiewicz W.: O znaczeniu metaloznawstwa w technice współczesnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 3. 1934). — M. K.: Przemysł włókienniczy w 1933 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — M. K.: Kryzys w przemyśle bawełnianym Czechosłowacji (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — Olszewski A.: Sytuacja przemysłu węglowego w 1933 roku i widoki jego rozwoju (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 2. 1934). — P. C.: Z zagadnień aktualnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — P. C.: Na froncie organizacyjnym ciężkiego przemysłu (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933). — S. A.: Plan uprzemysłowienia Prus Wschodnich (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — S. A.: Światowa wytwórczość przemysłowa w III kwartale 1933 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — S. B.: Zagadnienie przemysłu dyktowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 50. 1933). — Siwicki K.: Udział kapitałów zagranicznych w elektryfikacji (Polska Gospodarcza, zeszyt 46. 1933). — Tenże: Polityka rządu w zakresie elektryfikacji (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — Ślaski R. S.: Nowelizacja prawa przemysłowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — Szlemiński J.: Ocena sytuacji (w przemyśle naftowym) i widoki na bliską i odległą przyszłość (Nafta, zeszyt 6—7. 1933). — Tenże: Zagadnienie organizacji czysto-surowcowego przemysłu naftowego (Nafta, zeszyt 8—9. 1933). — Tenże: W przededniu zmiany ustawodawstwa naftowego (Nafta, zeszyt 10. 1933). — Szyszkowski M.: W sprawie oznaczania wyrobów wytwórczości polskiej (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933). — Wierzbicki A.: Polityka przemysłu (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 23. 1933). — Wojciechowski B. Dr.: Polska polityka naftowa wczoraj, dziś i jutro (Nafta, zeszyt 11—12. 1933). — Aktualny stan i program naszego przemysłu azotowego (Gazeta Rolnicza, Nr. 47. 1933). — Przemówienie Pana Ministra Przemysłu i Handlu Dr. F. Zarzyckiego w Sejmie (Polska Gospodarcza, zeszyt 4. 1933).

E t t o r i C.: Les industries du papier. Paris, 1933, str. 24.

B i n i n g A. C.: British regulation of the colonial iron industry. Philadelphia, Univ. of Pa. Pr., 1933, str. 175.

E d g e w o r t h K.: The Industrial crisis. Its causes and its lessons. London, Allen & Unwin, 1933, str. 207.

G e e W. P. and T e r r y E. A.: The cotton cooperatives in the Southeast. New York, Appleton—Century, 1933, str. 284.

H o o v e r Theodore: The economics of mining (non-ferrous metals); valuation-organization-management. Stanford, Cal., Stanford Univ. Pr., 1933, str. 555.

Z i m m e r m a n n Erich: World resources and industries. New York, Harper, 1933, str. 861.

G l a r d o n A.: Die deutsche Elektroindustrie und der Absatz ihrer Erzeugnisse in der Nachkriegszeit. Hamburg, Christians, 1933, str. 126.

H e r r m a n n Walter: Das Kapital im mitteldeutschen Braunkohlenbergbau. Grossenhain, Weigel, 1933, str. 117.

K u n s t s e i d e. Bearb. von A. E. Anke (i in.). Berlin, Springer, 1933, str. IX + 321.

S e g a l l e L.: Die englischen Erdölinteressen in Bumänien. Berlin, Wien, Verl. f. Fachliteratur, 1933, str. 123.

5. *Handel, polityka handlowa i komunikacyjna, wymiana międzynarodowa.*

B o r o w i k J.: Gdynia, port Rzeczypospolitej. Toruń, 1934, Nakł. Instytut Bałtycki, str. 59.

J e z i o r a ń s k i L.: Almanach polskiego handlu zagranicznego za lata 1928—1932. Bocznik 1933—1934. Warszawa, Wyd. i subw. Izby P.-H. w Warszawie, 1933.

B o t s t e i n M.: 1. Projekt towarzystwa finansowania dróg w Polsce, str. 12. 2. Projekt uruchomienia budowy dróg w r. 1933, str. 8. 3. Rozwiązanie problemu drogowego w Polsce, str. 18. Warszawa, Druk. Bankowa, 1933.

R u m m e l J.: Morskie zagadnienia Polski. Gdynia, 1934, str. VII + 61.

S p i t z e r Tadeusz Dr.: Gdynia i jej znaczenie dla gospodarstwa Polski. Praca wyróżniona na 2 Konkursie Instytutu Bałtyckiego Kraków, Wyd. Tow. Ekon. w Krakowie, T. 65, 1933, str. 269.

T u r y s t y k a w życiu gospodarczem. Praca zbiorowa S. Podworskiego, Dr. M. Orłowicza i in. Warszawa, Nakł. Inst. Prakt. Wiedzy Gospod., str. 69.

Czasopisma: A b r a m o w s k i W. Inż.: Koleje Mandżurji (Inżynier Kolejowy, zeszyt 1. 1934). — B e r e n s J. Inż.: Zagadnienie konserwacji dróg wobec braku kredytów (Wiedomości Drogowe, zeszyt 75. 1933). — D.: Sytuacja rynku

obuwianego (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933). — D e d e r k o B. Dr.: Nowa taryfa celna (Rolnik Ekonomista, zeszyt 22. 1933). — D e b i c k i M. Inż.: Koszty eksploatacji przedsiębiorstw autobusowych (Autobus, zeszyt 5. 1933). — F r a n c o s J. Inż.: Czy należy zakładać kamieniołomy państwowe i komunalne (Wiadomości Drogowe, zeszyt 79. 1933). — G.: Żółte niebezpieczeństwo gospodarce (Tygodnik Handlowy, Nr. 1. 1934). — G.: Metody dumpingowe Niemiec (Tygodnik Handlowy, Nr. 2. 1934). — G i e y s z t o r J.: Inwestycje komunikacyjne z Funduszu Pracy (Polska Gospodarcza, z. 52. 1933). — T e n ż e: Ruch turystyczny w państwach europejskich (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — G. J.: Reforma taryfy osobowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 49. 1933). — G l a s s S.: Kryzys w kolejnictwie Z. S. R. R. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 22. 1933). — H u b l L. Inż.: Zagadnienie konserwacji i przebudowy mostów drogowych wobec braku kredytów z Państwowego Funduszu Drogowego (Wiadomości Drogowe, zeszyt 72. 1933). — J. W.: Handel zagraniczny w 1933 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 2. 1934). — J a ł o w i e c k i A.: Brytyjski rynek na nabiał i bekonony (Rolnik Ekonomista, zeszyt 23. 1933). — T e n ż e: Warunki współpracy portów polskich wobec umów polsko-gdańskich (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 24. 1933). — T e n ż e: Wykonanie umów polsko-gdańskich (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 2. 1934). — J a s t r z ę b o w s k i W.: Administrowanie i administracja handlu zagranicznego (Gospodarka Narodowa, zeszyt 2. 1934). — K.: Ograniczenia przywozowe w Holandji (Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — K o z i e r s k i S.: Inż.: Budowa dróg, jako środek zwalczania bezrobocia w Stanach Zjednoczonych (Wiadomości Drogowe, zeszyt 75. 1933). — K r ó l i k o w s k i S. F.: Zmiany handlu zagranicznego Rzeczypospolitej (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — L. B.: Elektryfikacja kolei żelaznych (Inżynier Kolejowy, zeszyt 1. 1934). — L a n g e r D.: Ceny eksportowe (Tygodnik Handlowy, Nr. 2. 1934). — Ł.: Wojna kontyngentowa Francji z Niemcami (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — Ł.: Charakterystyka rynków zbytu jaj (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — Ł. W.: Premjowany wywóz zbóż i produktów przemiału w roku gospodarczym 1932—1933 (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — Ł o p i e ń s k i Z.: Zagadnienie dumpingu (Gospodarka Narodowa, zeszyt 2. 1934). — Ł y c h o w s k i T. Dr.: Nasza polityka handlowa i nowa taryfa celna (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 23. 1933). — Ł. T. Dr.: Nowa polityka handlowa Francji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 1. 1933). — T e n ż e: Rok 1933 w polskiej polityce handlowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 1. 1934). — T e n ż e: Przywóz i wywóz (Polska Gospodarcza, zeszyt 3. 1934). — M ą c z y ń s k i M. Inż. i S k a l m o w s k i W. Inż.: Tanie drogi (Wiadomości Drogowe, zeszyt 79. 1933). — P i ł s u d s k i R.: Subwencjonowanie żeglugi morskiej (Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — P. R.: Nowe polskie transatlantyki (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — P. Dr.: Rewizja międzynarodowego prawa przewozowego w zakresie przewozu towarów (Polska Gospodarcza, zeszyt 2. 1934). — R.: Wzrost handlu morskiego w Japonji (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — R y c z a k A. Inż.: Aktualja drogowe w powiecie (Wiadomości Drogowe, ze-

zsyty 80. 1933). — S. K.: Uroczyste poświęcenie portu gdyńskiego (Polska Gospodarcza, zeszyty 49. 1933). — S. N.: Eksport i rynki zbytu zwierząt rzeźnych i produktów uboju (Rolnik Ekonomista, zeszyty 22. 1933). — Stankiewicz F. Inż.: Gospodarka drogowa w powiecie łowickim (Wiadomości Drogowe, zeszyty 81. 1933). — Stein M.: Dr.: O racjonalność eksportu dumpingowego (Polska Gospodarcza, zeszyty 47. 1933). — Szyszkowski M.: Aukcje owocowe w Gdyni (Polska Gospodarcza, zeszyty 4. 1934). — Toczyski Zb.: Projekt ustawy o morskich opłatach portowych (Polska Gospodarcza, zeszyty 4. 1934). — W. D.: Masło w handlu światowym (Polska Gospodarcza, zeszyty 2. 1934). — W. G.: Koleje kanadyjskie (Inżynier Kolejowy, zeszyty 1. 1934). — W. M.: Polsko-niemiecka umowa żytnia (Przegląd Gospodarczy, zeszyty 24. 1933). — W. H. H.: Polityka otwartego rynku w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyty 46. 1933). — Z. A.: Ulgi celne (Polska Gospodarcza, zeszyty 50. 1933). — Z. K.: Koleje kontynentalne w Europie w porównaniu z brytyjskimi (Inżynier Kolejowy, zeszyty 1. 1934). — Zawadzinski K. Inż.: Kilka słów o zagadnieniu budowy dróg w Polsce (Wiadomości Drogowe, zeszyty 79. 1933). — Ziem-bicki H. Inż.: W sprawie użycia miejscowych słabszych kamieni dla celów drogowych (Wiadomości Drogowe, zeszyty 80. 1933). — Przemówienie Pana Minictra Przemysłu i Handlu Dr. F. Zarzyckiego w Gdyni, wygłoszone na uroczystości poświęcenia portu gdyńskiego (Polska Gospodarcza, zeszyty 50. 1933). — Traktat handlowy z Holandją (Polska Gospodarcza, zeszyty 47. 1933). — Tendencje międzynarodowej polityki handlowej w 1933 roku (Polska Gospodarcza, zeszyty 1. 1934). — Dochody z floty handlowej Szwecji (Polska Gospodarcza, zeszyty 49. 1933). — Rola ciężarówek samochodowych w całokształcie przewozu towarowego (Autobus, zeszyty 5. 1933).

Colas R.: Les relations commerciales entre la France et l'Indochine. Lois et faits. Paris, Loviton, 1933, str. 330.

Conolly V.: Soviet economic policy in the East: Turkey, Persia, Afganistan, Mongolia and Tana Tuva, Sin Kiang. Oxford, Univ. Pr., 1933, str. 180.

Heure IL: Argentinien als Fleisch- und Getreide-Lieferant auf dem Weltmarkt in der Nachkriegszeit. Köln, 1932, str. XIII + 77.

Kurz Hermann: Die Wirtschaftlichkeit von Strassendecken und ihre Bedeutung für die planmässige Anpassung von Strassennetzen an die "Bedürfnisse des Verkehrs. Halle, Boerner, 1933, str. VIII + 75.

Luftverkehr und Staat. Die Organisation d. Handelsluftfahrt in sämtl. Ländern. Hrsg. von d. Zentralstelle für Aussenhandel. — Berlin, 1933, str. 143.

Der Mitteländkanal und seine Bedeutung für die deutsche Wirtschaft. Magdeburg, 1933, str. 35.

Riedl Richard: Statistische Grundlagen innereuropäischer Handelspolitik. Folge 2. 1929—1931. Berlin—Grünwald, Rotschild, 1933, str. 55.

6. *Zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe,
polityka finansowa i ubezpieczeniowa.*

Bezner Marek: *Współzależność między obiegiem pieniężnym a poziomem cen w Polsce (1925—1930)*. Kraków, Polsk. Akad. Umiej. (Fundusz Nauk. Zrz. Prac. Banku Polskiego), 1933., str. 39.

Autor wzorując się jak zaznacza na wstępie, na rozprawie Andersona Oskara „Ist die Quantitätstheorie statistisch nachweisbar?” przeprowadza ciekawą zarówno z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego próbę wykazania, iż teoria ilościowa wartości pieniądza w stosunku do towarów i usług jest najbardziej zbliżoną do rzeczywistego układu stosunków i że bez oparcia się na falowaniach ilości środków obiegowych, jako podstawowego czynnika, nie można wytłumaczyć zmian ogólnego poziomu cen.

Autor stawia sobie za zadanie wykazać empirycznie, przy pomocy nowoczesnych metod statystycznych, że hipoteza teorii ilościowej jest na tle stosunków polskich słuszna i tłumaczy w wysokim odsetku zmiany w ogólnym poziomie cen w Polsce w latach 1925—1930. Badania empiryczne wpływu zmian ilości pieniądza na poziom cen w Polsce prowadzone były za okres marlowy i pierwsze lata waluty złotowej przez prof. Taylora. Autor kontynuuje je niejako za dalszy okres czasu dochodząc w szeregu wypadków do ważnych ustaleń i stwierdzeń.

W rozdziale pierwszym „Formułka Fishera” autor przedstawia w sposób zwięzły i przejrzysty wyprowadzenie znanego wzoru matematycznego Irvinga Fishera, na podstawie którego Fisher buduje swą teorię, że ogólny poziom cen kształtuje się pod wpływem zmian w ilości pieniądza i ogółu zastępczych środków płatniczych z uwzględnieniem szybkości ich obiegu.

W rozdziale drugim „Stan produkcji a poziom cen” autor przyjmuje dla uproszczenia badań, że szybkość obiegu jest wielkością stałą. Następnie przy pomocy szeregu zestawień statystycznych dąży do wykazania, że zmiany po stronie podaży dóbr oddziaływały w małym zakresie na ogólny poziom cen, który pozostawał przede wszystkim pod przemożnym wpływem zjawisk pieniężnych.

Tezę tę przeprowadza autor w rozdziale trzecim „Obieg pieniężny a poziom cen” przez obliczanie współczynnika współzależności między kształtowaniem się obiegu pieniężnego a cenami.

Otrzymany współczynnik w wysokości 0,85 wykazuje ścisły związek a zestawione szeregi cyfr paralelizm w ruchach pieniędzy i cen.

W rezultacie tych zestawień, około 85% zmian w poziomie cen hurtowych w Polsce można było przewidzieć i wytłumaczyć na miesiąc wcześniej ze zmian, zachodzących w ilości będącego w obiegu pieniądza. Obliczenie korelacji między obiegiem pieniężnym powiększonym o kredyt a poziomem cen wykazuje współczynnik nieco wyższy (0,86), co wskazuje, że tendencja rozwojowa kredytu byłaby prawie identyczna z rozwojem obiegu gotówkowego. Wyprowadzając następnie współczynnik korelacji oczyszczonej ze składników przypadkowych i sezonowych (0,90), oraz wahań zachodzących w dziedzinie produkcji (0,99) autor kończy ten rozdział zasadniczym wnioskiem, że ilość pieniądza wywiera dlatego wielki wpływ na poziom cen, gdyż inne czynniki oddziałyujące na ceny doznają mniejszych zmian i przebieg ich jest znacznie gładszy, aniżeli ruchy obiegu pieniężnego. Poza to te „wszystkie inne czynniki są tak silnie związane z obiegiem pieniężnym, że działają wraz z nim w jednym kierunku i mają małe znaczenie jako czynniki samodzielne”.

W ostatnim rozdziale „Przypuszczalna szybkość obiegu pieniężnego” zajmuje się autor czynnikiem pozostawionym uprzednio ze względów metodologicznych na uboczu i przyjmowanym jako wielkość stała i niezmienna. Tłumaczy się to głównie tym, że wszelkie próby cyfrowego ustalenia sprawności środków obiegowych są niedostatecznie przekonujące i zawierają jedynie większe lub mniejsze prawdopodobieństwo uchwycenia stanu faktycznego. Autor podejmuje próbę pośredniego obliczenia szybkości obiegu, przez uwzględnianie wskaźnika produkcji a następnie zdając sobie sprawę z niedostateczności tej metody, uzupełnia ją niejako, biorąc pod uwagę zamiast wskaźnika produkcji, wskaźnik przewozów kolejowych. Próby ustalenia wysokości obiegu na podstawie obrotu rezerw kasowych w bankach i innych instytucjach obowiązanych do publikowania bilansów, autor nie przeprowadza. Zasadniczo jednak tylko z ich wahań w obrębie pewnego czasuokresu można z większym prawdopodobieństwem zdać sobie sprawę ze zmian w szybkości obiegu pieniężnego. Niedociągnięcie to jest bardziej znamienne, iż w ostatnim czasie badania naukowe skupiają się niejako na problemie szybkości obiegu i starają się ustalić treść tego pojęcia, uważając studja nad szybkością obiegu za punkt centralny w zakresie teoryj wartości pieniądza.

Praca wyróżnia się jasnością, zwięzłością i treściwością oraz wykazuje zamiłowanie autora do dociekań teoretyczno - poznawczych i badań statystycznych.

Dr. H. Nowak (Warszawa)

Breit Marek: Stopa procentowa w Polsce. Kraków, Polska Akademia Umiej. (Fundusz Nauk. Zrz. Prac. B-ku Polak.), 1933.

Bardzo ciekawa praca, ujmująca zagadnienie stopy procentowej w Polsce głównie z teoretycznej strony. Słusznie bowiem autor zaznacza w przedmowie, że „szczególne skomplikowanie problemu stopy procentowej w Polsce przez etatystyczną politykę państwową pozbawia opisową metodę prawie wszelkiej wartości”.

Praca p. M. Breita dzieli się na dwie części: część teoretyczną i część szczególną. W części pierwszej przeprowadza autor wnikliwie analizę stopy procentowej oraz struktury rynku 'kredytowego.

W znacznie szerzej ujętej części drugiej poddaje autor krytycznej analizie kształtowanie się stopy procentowej w Polsce od 1918 roku aż do dni prawie dzisiejszych. Omawia więc autor szczególnie stopę procentową w czasie inflacji, wpływ stabilizacji walutowej na rynek kredytowy w latach 1924--1930 oraz analizuje (kształtowanie się stopy procentowej: Banku Polskiego, banków prywatnych i targu prywatnego. W dwóch końcowych rozdziałach rozpatruje autor politykę kredytową banków państwowych oraz wpływ struktury kredytowej na tendencje rozwojowe życia gospodarczego w Polsce.

Całą pracę autor oparł na doktrynie liberalnej, wykazując konsekwentnie i z dużym znanstwem ujemny wpływ etatyzmu na naszą politykę kredytową; rozdział rynku kredytowego na urzędowy i prywatny, niejednolite warunki kredytowe dla produkcji z powodu kontyngentowania, słaby związek stopy procentowej Banku Polskiego z życiem gospodarczym i t. p. Wnioski bardzo słuszne, ale czyż autor przypuszcza, że może być wolna gospodarka w dziedzinie stopy procentowej, skoro na wszystkich polach życia gospodarczego coraz silniej uwydatnia się regulujący wpływ państwa? I to nie tylko w Polsce!

Nie mogę na zakończenie nie wykazać pewnego minusu pracy p. M. Breita: zanadto przeładowana odsyłaczami i przytaczaniem w tekście obcych autorów; za dużo wyszukanych zwrotów i terminów naukowych. Przecież i bez tego autor nie posadził o brak czytania w literaturze ekonomicznej. A właśnie przez te drobne braki bardzo ciekawa i wartościowa praca p. Breita wydaje się w czytaniu nużąca i zawiła.

Czesław Madey (Warszawa).

Ugniewski Eugenjusz: Handel terminowy dewizami. Kraków, Pol. Akadem. Umiej., 1933.

Praca zawiera opis techniki handlu terminowego dewizami, teorię kursów dewiz terminowych oraz szereg uwag z dziedziny teorii pieniądza i teorii bilansu płatniczego.

Normalnie największe zainteresowanie dla ekonomisty powinny stanowić części teoretyczne, jednakże pracę bierze się do ręki z niemniejszym zainteresowaniem i dla części opisowej, ponieważ pod tym względem nie posiadamy zdaje się nic w swojej literaturze fachowej i przedmiot jest nieznanym nawet tym, którzy pracują bezpośrednio w bankach albo skądinąd mają wgląd w interesy bankowe. W pracy p. U. ma czytelnik możliwość dokładnego poznania, na czym polega istota handlu terminowego dewizami, kto i dla czego się nim zajmuje, jaką rolę banki w tem odgrywają i w jaki sposób banki przeprowadzają poszczególne transakcje, zabezpieczając się równocześnie przed ryzykiem, wypływającym z różnic kursowych. Wszystkie te zagadnienia autor opisuje wyczerpująco i pod tym względem można przeczytanie pracy polecić każdemu, kto ma czy to w dziedzinie teorii, czy też praktyki styczność z zagadnieniami pieniężnemu

Część, zawierającą teorię kształtowania się kursów terminowych, autor oparł na teorii Keynes'a z „A tract on monetary reform 1923”. Na różnicę kursową pomiędzy dewizą na termin a dewizą per kasa składa się różnica stopy procentowej kraju własnego i drugiego kraju, — ponieważ dla zafiksowania granic ryzyka połączona jest z; każdą transakcją na termin przeciwna transakcja per kasa, — oraz intensywność i kierunek międzynarodowego ruchu kapitałów pieniężnych nieterminowych. Przy odpływie bowiem kapitałów z kraju, t. j. przy wysokim kursie dewiz per kasa, dewiza terminowa jest tańsza od niej i odwrotnie. Tę teorię Keynes'a uzupełnia autor swoją, jak sam mówi, *sui generis* teorią, wprowadzając jako dalszy czynnik „fluktuacje sezonowe popytu i podaży dewiz terminowych ze strony handlu i przemysłu” oraz popyt i podaż wogóle (str. 71 ostatni ustęp). Tego ostatniego wyjaśnienia nie można oczywiście uważać za wystarczające w rozprawie ekonomicznej.

Praca pozostawia niewyjaśnioną kwestję, czy i w jakiej mierze kursy terminowe mogą odbiegać od t. zw. punktów złota.

Oceniając pracę jako całość, nie można nie zwrócić uwagi na pewne niedociągnięcia, polegające albo na zbyt niemiernym upraszczaniu zagadnienia, albo też na niejednokrotnym stawianiu tez niejasnych, wymagających bliższego naświetlenia. Poza przykładem ze str. 71

o popycie i podaży przytaczam tezę, którą autor stawia przy omawianiu bilansu płatniczego, że „nieustanne równowazenie obrotu płatniczego po obu stronach bilansu nietylko w ciągu pewnego okresu lecz codzień, jest koniecznością, przed którą nie może uchylić się żaden kraj. Równowaga ta utrzymuje się samoczynnie, ponieważ wierzytelności i długi dążą same przez się do równowagi” (str. 5). Jest to, mam wrażenie, niedostatecznie przemyślana modyfikacja teorii bilansu płatniczego Ricarda. Nierozumiałem i nieopartem na rozumowaniu ekonomicznym jest także powiedzenie, że „kredyt nie reguluje długu, lecz odracza jego likwidację do lepszych (przyp. rec.) czasów. Użyteczność kredytów jest jednak chwilowa, ponieważ brak równowagi długów i wierzytelności może być w ten sposób załatwiony tylko prawizorycznie” (str. 14). Również nie można mówić o roli „gotówki” w rozrachunkach międzynarodowych (str. 9). Jest to pojęcie co najwyżej prawnicze, i prawnika może ono zadowolić, jeżeli ma oznaczać pieniądź, który ma moc zwalniania z zobowiązań. W badaniach ekonomicznych jednak, to zapłata n. p. kruszczem jest czemś zupełnie innym od zapłaty notami bankowymi i jeszcze czemś innym od zapłaty pieniądzem papierowym.

Zdania te przytoczyłem przykładowo i nie wyczerpują one wszystkich niedociągnięć. *S. Batog* (p_{oznan}).

Wyrobisz Stanisław: Rentowność banków. Kraków, Pol. Akad. Umiej., 1933, str. 38.

Biorąc do rąk rozprawę p. St. Wyrobisza o rentowności banków, myślałem, że zostanie ona ujęta z punktu widzenia praktyki bankowej. Tymczasem przekonałem się, że temat ten posłużył autorowi do poruszenia szeregu zagadnień teoretycznych, których w małej broszurze nie można potraktować tak, jak na to zasługują. Takie na przykład obszerne zagadnienie, jak inflacja kredytu bankowego, poruszone zostało przez autora z całą odwagą i zamknięte w ramach pół strony. W dodatku na tej połowie strony (9) rzuca autor myśl, że inflacja kredytu możliwa jest nawet bez udziału banków, lecz myśl ta nie została oczywiście udowodniona. W rezultacie uwagi te nie wiele wyjaśniają temu czytelnikowi, który nie jest dostatecznie zapoznany z teorią inflacji kredytowej. Tak samo niewiele skorzysta ten czytelnik z rozdziału poświęconego naturalnej stopie procentowej. Przy pisaniu tego rozdziału posiłkował się autor pracą F. A. Hayeka pt. Goldtheorie und Konjunkturtheorie. Otóż należy podkreślić, że zagadnienia naturalnej

stopy procentowej praca ta nie wyjaśnia należycie i nie ma zresztą do tego pretensji, pragnie tylko rozbudować poglądy K. Wicksella, które w tym zakresie uważa się za podstawowe.

Autor popełnia błąd na str. 18 uważając, że „stopa uliczna w Łodzi dla weksli pewnej klasy” jest w Polsce stopą typową, według której zawiera się transakcje kredytowe. Stopa ta nie jest typowa z tej prostej przyczyny, że dotyczy materiału wekslowego, (który nie nadaje się wcale do portfeli bankowych.

Na str. 20 autor nie zalicza do rezerwy kasowej ban'ku sum, „znajdujących się na rachunkach bieżących czy żyrowych w innych bankach, traktując je jako udzielone pożyczki”. Takie twierdzenie zdradza nieznaną zasadę analizy bilansu bankowego, podobnie zresztą, jak zaliczanie przez autora na tejsze stronidy niepodniesionej dywidendy do kapitałów własnych banku.

Stefan Warchol (Warszawa).

Czasopisma: Cassel G. Prof.: Aktualne problemy waluty złotej (Gazeta Bankowa, Nr. 23. 1933). — Czadankiewicz J.: Bilans płatniczy Polski w latach 1924—1931 (Rolnik Ekonomista, zeszyt 1. 1934). — Gruber H. Dr.: Gospodarstwo narodowe a kapitalizacja (Bank, zeszyt 10. 1933). — Górecki R. Dr.: Finansowanie budownictwa mieszkaniowego w 1933 roku (Bank, zeszyt 11. 1933). — Iwicki S.: Opłaty stemplowe w bankach (Gazeta Bankowa, Nr. Nr. 22, 23. 1933 i 1. 1934). — Kaczanowski M.: Początek kas oszczędności w Małopolsce (Oszczędność, Nr. 23. 1933). — Tenże: Szkolne kasy oszczędności na ziemiach zachodnich i w Kongresówce (Oszczędność, Nr. 24. 1933). — Kliszewski Z.: Stosunek Banku Polskiego do Banku Akceptacyjnego (Nasz Świat, z. 12. 1933). — Klucz M.: Kredyt rolniczy w środkowej Europie (Bank, zeszyt 11. 1933). — Konderski W.: Z zagadnień bieżącej polityki gospodarczej (Bank, zeszyt 11. 1933). — Koranyi R. Dr.: Bankowość polska na progu nowego roku (Gazeta Bankowa, Nr. 1. 1934). — Krzyżanowski A. Dr. Prof.: Cena złota (Tygodnik Handlowy, Nr. 24. 1933). — Łychowski T. Dr.: Refleksy amerykańskiej polityki zakupów złota (Polska Gospodarcza, zeszyt 46. 1933). — Obszyński B.: Kongres słowiańskich kas oszczędności w Krakowie (Oszczędność, Nr. 18. 1933). — Tenże: Propaganda na Dzień Oszczędności (Oszczędność, Nr. 20. 1933). — R. J. Ustawowe uregulowanie odsetek od wkładów i lokat pieniężnych (Poradnik Spółdzielni, Nr. 24. 1933). — Skrzywan W.: O obliczaniu rentowności papierów procentowych (Bank, zeszyt 10. 1933). — Skrzyński S.: Pożyczka Narodowa w świetle polityki gospodarczej (Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933) — Świdorski F.: O koordynacji nadzorów nad komunalnymi kasami oszczędności (Oszczędność, Nr. 19. 1933). — Tułacz M.: Rozwój i znaczenie komunalnych kas oszczędności w Polsce (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 1. 1934). — W. B.: Polityka finansowo-walutowa Stanów Zjednoczonych (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — W. B.: Orę-

dzie Roosevelta i nowe posunięcia w polityce finansowej Stanów Zjednoczonych (Polska Gospodarcza, zeszyt 3. 1934). — W. K.: Przepisy konwersyjne Banku Akceptacyjnego (Polska Gospodarcza, zeszyt 48. 1933). — W. S.: Polski rynek pieniężny i kredytowy (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 22. 1933). — W. H. H.: Ruch cen związanych w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — Warchałowski K.: Z życia instytucji oszczędnościowych we Francji (Oszczędność, Nr. 24. 1933). — Witkowski Z. Dr.: Tryb postępowania przy zawieraniu układów konwersyjnych (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 1. 1934). — Żmirski Ł.: Od międzynarodowej do wskaźnikowej waluty (Gazeta Bankowa, Nr. Nr. 21, 22 i 23. 1933). — Subskrypcja Pożyczki Narodowej w świetle liczb (Polska Gospodarcza, zeszyt 4. 1934). — Pożyczka wewnętrzna w Austrii (Polska Gospodarcza, zeszyt 46. 1933). — Pożyczka wewnętrzna i rynek pieniężny we Francji (Polska Gospodarcza, zeszyt 49. 1933).

Gaillard E.: La crise de la société anonyme. Paris, 1933, Str. 84.

Hamel J.: Banques et opérations de banque. Paris, Rousseau, 1933. 1. Histoire. Le commerce de banque en France et à l'étranger. Le compte en banque. Le compte courant. Le chèque, str. 1098.

Leseanu Nicolas: La structure et l'organisation de la coopération de crédit en Roumanie. Paris, Presses universe de France, 1933, str. 158.

Lewinsohn R. u. Pick F.: La bourse. Paris, Payot, 1933, str. 312.

Pirotte Simons: La clause-or devant la loi et les tribunaux. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. 210.

Poortenaar A.: L'oeuvre de la restauration financière sous les auspices de la Société des Nations. Amsterdam, Paris, 1933, str. 171.

Boldrini P.: Crisi del sistema monetario. Firenze, Le Monnier, 1933, str. 204.

Milhand Edgar: A gold truce, a constructive plan for the revival of international trade. London, Williams & Norgate, 1933, str. 153.

Sachse O.: The socialisation of banking. London, Macmillan, 1933, str. 138.

Sanders H. W.: American banking in transition. New York, Bankers Publ. Co., 1933, str. 175.

The Mirrors of Wall Street. New York, Putnam, 1933, str. 268.

Schepper E.: Kredit als Weltschicksal. Der Bankenkrise Sinn und Ausgang. Wien, Reinhold-Verl., 1933, str. 430.

7. *Polityka socjalna, praca, opieka społeczna, kwestja kobieca.*

Gliłsmann, Ignacy Dr.: Ubezpieczenia społeczne. Warszawa, Hoesick, 1933, str. 148.

Ubezpieczenia społeczne, które w strukturze dzisiejszego życia zajmują już miejsce niepoślednie i wykazują jeszcze żywą ten-

dencję do ekspansji, wywołują też z natury rzeczy zainteresowania badaczy. Do bardzo nielicznej z tego zakresu literatury polskiej przybyła ostatnio książka p. Gliksmana.

Autor, opatrzywszy ją tytułem o treści niezmiernie szerokiej, nie daje żadnej wskazówki, któraby pozwoliła zgóry zorjentować się, w jakich granicach i z jakiego punktu widzenia chce traktować swój przedmiot. Przeczytanie książki też nie wiele pod tym względem wyjaśnia. Nie jest to praca popularyzacyjna, gdyż nie daje nawet poglądu na genezę, rozwój, rodzaje ubezpieczeń społecznych. Nie można jej też uważać za pracę analityczno-naukową; analiza głównie socjologiczna dużo zajmuje w niej miejsca, ale obok tego częste są uwagi i postulaty autora, wskazująca drogi rozwiązania poszczególnych problemów. Nie widać też jakiejś wyraźnej tezy, której przeprowadzeniu praca ta mogłaby służyć. Słowem, próba ściślejszego określenia książki i jej przedmiotu według jakiejś przyjętej klasyfikacji nie daje rezultatu. Trzeba zatem krótko wskazać, co jest jej treścią.

Mamy więc w niej przedewszystkiem bardzo ciekawą analizę ubezpieczeń społecznych, ich istoty, czynników, które się w nich wyrażają, związków, jakie je łączą z polityką społeczną i z działalnością państwa, ich podstaw organizacyjnych. Osobno zajmuje się autor zbadaniem struktury socjalnej ludności pod kątem widzenia ubezpieczeń. Rozważa dalej rolę i znaczenie lekarza w ubezpieczeniach, poświęca też trochę miejsca niektórym objawom patologicznym w ubezpieczeniach społecznych, w osobnym rozdziale mówi o stronie gospodarczej, kreśli wreszcie drogi rozwojowe ubezpieczeń społecznych.

Stanowisko autora wobec samej idei ubezpieczeń społecznych jest wybitnie pozytywne, co mu jednak nie przeszkadza poddać ich działalność bardzo wnikliwej krytyce. Autor posiada swój własny pogląd na zagadnienia i umie wzbudzić zaciekawienie dla swoich dobrze naogół uzasadnionych postulatów. Pewne zaniepokojenie szczególnie u ekonomisty musi wzbudzić pogląd autora na rozwój ubezpieczeń społecznych, według którego ubezpieczenia społeczne pójdą, chociaż stopniowo, w kierunku objęcia wszystkich ryzyk i coraz szerszego kręgu ubezpieczonych. Nie widać tutaj żadnych granic. Takie stanowisko jest możliwe tylko dzięki niedostatecznie pogłębionej analizie strony gospodarczej ubezpieczeń. Nie można mieć zresztą o to pretensji do autora, który, jak można wnosić, nie jest ekonomistą.

Całość uznać trzeba, mimo wskazane braki, za interesującą i wartościową.

L Calka (p_{oznań}).

Frankowska Leontyna i Modliński Eugenjusz: Ustawa o ubezpieczeniu społecznem. Kraków, Księgarnia Powszechna, 1933, str. 305.'

Autorzy znani, również jako spółka (Rozporządzenie o organizacji i funkcjonowaniu instytucji ubezpieczeń społecznych), opracowali ustawę „scaleniową” i wydali jej tekst z wyjaśnieniami z cechującą ich skrupulatnością i sumiennością. Skromnie nazwane wyjaśnienia są niejako komentarzem autora ustawy, ponieważ oboje radcy Ministerstwa Opieki Społecznej byli w bliskim kontakcie z „ustawodawcą” a niektóre przepisy ustawy scaleniowej są ich koncepcją. Ustawa sama wywołała w społeczeństwie, tak wrażliwym na punkcie ubezpieczeń społecznych, żywe zainteresowanie, wśród fachowców natomiast dyskusje i różne wykładnie. Dając — jako ustawa poniekąd ramowa — duże pole do interpretacji, może w wykonaniu spacyfikować myśl ustawodawcy — jako pierwszą zasługę autorów należy zatem uznać wczesne wydanie komentarza, który ułatwia zrozumienie intencji ustawodawcy. Praca autorów była utrudniona brakiem rozporządzeń wykonawczych, lecz tern większa ich zasługa, zwłaszcza, że przy opracowaniu tych rozporządzeń niejednokrotnie wyjaśnienia autorów wskazywały właściwą drogę i ułatwiały pracę wykonawcom. Poza wyjaśnieniami praca zawiera szereg odsyłaczy do tych artykułów ustawy, które daną kwestję w dalszym ciągu rozwijają. Szczegółowy skorowidz oraz wygodny format podnoszą jeszcze bardziej zalety książki.

Pracę oznaczono jako „wydanie I”. Autorzy przygotowują wydanie drugie, uzupełnione rozporządzeniami wykonawczymi, które się dotychczas ukazały. Należy wyrazić życzenie, by użyteczna praca ta znalazła się jak najszybciej na półkach księgarskich, by ułatwić orientację w kompleksie zreformowanych ubezpieczeń społecznych w Polsce.

Dr. Julian Baumgarten (Poznań).

Lawendel Tadeusz: Zbiór orzeczeń sądowych w zakresie ustawy o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby. Warszawa, 1933, str. 295.

Celem pracy było zebranie rozproszonego materiału, dotyczącego orzecznictwa najwyższych instancji sądowych, na tle ustawy z dnia 19 maja 1920 r. o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby. Zbiór składa się z 2 części, z których pierwsza obejmuje sametezy, kolejno ponumerowane i ułożone według rozdziałów i artykułów ustawy z 1920 r., druga zaś uzasadnienia, których numeracja odpowiada numeracji tez. Trzecia część zawiera

trojakiemu rodzaju skorowidze: numerowy, chronologiczny i rzeczowy. Zbiór — zawierający 348 tez — obejmuje orzeczenia do dnia 1 czerwca 1932 r.

Powyższe przedstawienie daje obraz ogromu pracy, włożonej przez autora. Mimo wejścia w życie nowej ustawy o ubezpieczeniu społecznym praca nie straciła aktualności a nawet wprost przeciwnie: właśnie wobec nowych warunków ułatwia nowym pracownikom orientację i umożliwia im szybsze zaznajomienie się z materią. Pracą tą wzbogacił autor tak ubogą literaturę z dziedziny ubezpieczeń społecznych dziełem, które zasługuje na specjalne wyróżnienie. Wypełnia ono dużą lukę, ponieważ — poza perjurycznymi publikacjami niektórych orzeczeń w pismach fachowych — brak zbioru orzecznictwa; autor zrobił początek w dziedzinie ubezpieczenia chorobowego — należy wyrazić nadzieję, że nie poprzestanie na tem, lecz po zapowiedzianem uzupełnieniu tej pracy, przystąpi do zebrania orzecznictwa z zakresu ubezpieczeń długoterminowych.

Dr *Juljan Baumgarten* (Poznań).

Langrod Rudolf, dr.: Ustawa o Funduszu Pracy wraz z tabelą opłat, rozporządzeniem wykonawczem, statutem i instrukcją. Warszawa, Biblioteka Prawnicza, 1933, str. 66.

Jest to dobre wydanie, zawierające zbiór przepisów odnoszących się do funduszu pracy. Ułatwia korzystanie z niej obszerny skorowidz.

Dr. *J. K. Gidyński* (Poznań).

Daszyńska-Golińska Z.: Polityka społeczna. Warszawa, Br. Pom. St. W. W. P., 1933, str. 456.

Inspekcja pracy w 1932 roku. Warszawa, Wyd. Min. Op. Społ., 1933, str. LXVI + 153.

Kusociński Zygmunt: Ustawodawstwo chałupnicze w oświetleniu porównawczem. Warszawa, 1933, str. 85.

Landau Ludwik: Płace w Polsce w związku z rozwojem gospodarczym. Warszawa, 1933, str. 124.

Miedzińska Janina: Polityka państwa wobec młodzieży pracującej 1930—1933. Warszawa, Nakł. Min. Op. Społ., 1933, str. 69.

Rocznik Pracowniczych Związków Zawodowych w Polsce. R. 1931. Warszawa, Nakł. Min. Op. Społ., 1933, str. 83.

Roszkowski S. Inż.: Praca w odlewniach żeliwa pod względem bezpieczeństwa i higieny. Warszawa, Wyd. Instytut Spraw Społecznych, 1933, str. VIII + 168.

Czasopisma: Adamiecki W.: Gospodarcze znaczenie bezpieczeństwa pracy (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — Babecki Dr.: Organizacja pomocy lekarskiej w Wielkiej Brytanii (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — Balcerski S.: Geneza i zakres działania Izby Ubezpieczeń Społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 2. 1934). — Berliner H. Dr.: System wymierzania i ściągania składek oraz ewidencji ubezpieczeniowych w ubezpieczeniu społecznym (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 12. 1933). — Czajkowski T.: Kobiety i młodociani w wielkim i średnim przemyśle (Statystyka Pracy, zeszyt 2. 1933). — Derengowski J.: W sprawie statystyki płac robotników przemysłowych w Polsce (Statystyka Pracy, zeszyt 2. 1933). — Tenże: Kształtowanie się zarobków robotników przemysłowych w latach 1928—1932 (Statystyka Pracy, zeszyt 2. 1933). — Glass S.: Redukcja pracowników a kurs oszczędnościowy w Z. S. S. R. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 2. 1934). — J. B.: Zatargi zbiorowe o płacę (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 22. 1933). — Jonda J.: Sprawa nadzoru nad robotniczymi kasami emerytalnymi na Górnym Śląsku (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — Kaczorowski M.: Z zagadnień polityki budowlano-mieszkaniowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 49. 1933). — Langkans A.: Zaległości w wypłatach zarobków robotniczych w przemyśle przetwórczym (Statystyka Pracy, zeszyt 2. 1933). — Mamrotowa W.: Robotnicze kasy emerytalne na Górnym Śląsku, a kryzys w hutnictwie (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 12. 1933). — Piotrowski J.: Państwo a ubezpieczenia społeczne (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 12. 1933). — R. S.: Najnowsze zmiany w niemieckich ubezpieczeniach społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — Rożnowski K.: Reforma ubezpieczeń społecznych (Prze-reformy warunków płacy robotników rolnych (Gazeta Rolnicza, Nr. 51. 1933). — S. A.: Koszty utrzymania w większych ośrodkach przemysłowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — Szymanko R.: Polsko-gdańskie stosunki w dziedzinie ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — W. D.: Dodatkowe obciążenia socjalne (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 2. 1934). — Waściszew-Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — Szymanko R.: Polsko-gdańskie stosunki w dziedzinie ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 2. 1934). — Rzymkowski F.: Projekt reformy warunków płacy robotników rolnych (Gazeta Rolnicza, Nr. 51. 1933). — S. A.: Koszty utrzymania w większych ośrodkach przemysłowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 47. 1933). — Szymanko R.: Polsko-gdańskie stosunki w dziedzinie ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — W. D.: Dodatkowe obciążenia socjalne (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 2. 1934). — Waściszewskil Prof.: Próba oznaczenia rzeczywistego poziomu świadczeń w ubezpieczeniu chorobowym na podstawie danych statystycznych z działalności kas chorych

(Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — Weinzieher S.: Płace stałych robotników rolnych w roku 1932—1933 (Statystyka Pracy, zeszyt 2. 1933). — Wengierow J.: Kodeks zobowiązań a ubezpieczenia społeczne (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 2. 1934). — Wengierow J. i Wróblewski Z.: Zarobki robotnicze a nowe ubezpieczenie emerytalne (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934). — Wilczyński H. Dr.: Projekt ustawy o leczniczem i zapobiegawczem zwalczaniu gruźlicy (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 1. 1934).

Arnou A.: L'Organisation internationale du travail et les catholiques. Paris, Spes, 1933, str. 112.

Bastian M.: La réglementation des conflits du travail dans la législation fasciste. Genève, Jullien, 1933, str. 233.

La roque Pierre: Traité des assurances sociales. Paris, Libr. des Juris-Classeurs, 1933, str. 157.

Musat P.: L'évolution du syndicalisme allemand depuis la guerre. Paris, Godel-Pottier, 1932, str. 134.

Stassen M.: Les maladies professionnelles. Liège, Thone, 1933, str. 337.

Wang S.: Le travail industriel des femmes et des enfants en Chine. Paris, Pedone, 1933, str. 298. _____

Bakke E. Wight: The unemployed man: Intr. by Sir H. L. Smith. London, Nisbet, 1933, str. 326.

Bowerman E.: The law of child protection. Forew. by Lord E. Percy. London, Pitman, 1933, str. 150.

Hodgson V.: Public health nursing in industry. New York, Macmillan, 1933, str. 271.

Hohman H.: The development of social insurance and minimum wage legislation in Great Britain; a study of British social legislation in relation to a minimum standard of living. Boston, Houghton, 1933, str. 462.

Lorwin L., and Flexner J.: The American Federation of Labour: history, policies and prospects. London, Faber & F., 1933, str. 594.

Matthews E. N.: The illegally employed minor and the workmen's compensation law. Washington, U. S. Dep. of Labor, 1932, str. 226.

Owner J.: Handbook to the Factory Acts and Truck Acts. London, Pitman, 1933, str. XI + 120.

Peirce A.: Vocations for women. New York, Macmillan, 1933, str. 345.

Internationales Jahrbuch der Sozialpolitik, 1932. Jg. 3. Inst. Arbeitsamt. Genf, 1933, str. XII + 476.

IV.

SKARBOWOŚĆ I POLITYKA SKARBOWA.

Kurowski Leon: Zadania kontroli państwowej w gospodarstwie budżetowym. Wilno, Zawadzki, 1934, str. 39.

Wychodząc z założenia, iż K. P. jest pomocniczym organem parlamentu, powołanym do kontroli rządu, Autor ujmuje jej zadanie w gospodarstwie budżetowym bardzo szeroko i widzi potrzebę udziału K. P. we wszystkich fazach gospodarki budżetowej a więc: w przygotowaniu materiałów dla preliminarza budżetowego przez poszczególne działy administracji państwowej (resorty); w rokowaniach budżetowych; w sporządzaniu preliminarza przez Ministerstwo Skarbu i w jego zatwierdzeniu przez Radę Ministrów; w uchwalaniu budżetu, w otwieraniu uchwalonych kredytów; w dokonywaniu wydatków (w formie kontroli uprzedniej) i w pobieraniu dochodów; w zarządzaniu zmian w budżecie (kredyty nowe, dodatkowe i virements), wreszcie w zatwierdzeniu wykonania budżetu.

Nie poprzestając na szerokim udziale w gospodarce budżetowej Autor domaga się dla K. P. prawa i obowiązku — oceny ze stanowiska gospodarczego projektów ustaw, tak wnoszonych przez rząd do parlamentu jak również powstających w łonie samego parlamentu, tudzież badania pod względem legalności i celowości wydawanych przez rząd rozporządzeń wykonawczych.

Ujęta w ten sposób rola kontroli wiąże się ściśle z problemem ustroju państwa i wzajemnego ustosunkowania władz, następcza więc liczne wątpliwości natury zasadniczej, nie mówiąc już o wielkich trudnościach i kosztach zorganizowania odpowiedniego aparatu kontroli, wyposażonego we wszechstronną znajomość sztuki rządzenia państwem, bo we wszystkich dziedzinach K. P. musiałaby być nie tylko czynnikiem krytycznym ale także opiniodawczo-twórczym.

Przyznać jednak należy, że niewielka co do rozmiarów praca p. Kurowskiego, oparta na gruntownym i sumiennym przestudjowaniu literatury przedmiotu, jest pełna treści i wysuwa wiele kwestyj, nadających się do rozwagi. Przez to stanowi ona cenny przyczynek do szczupłego zasobu prac polskich, poświęconych rozważaniu roli i zadań Kontroli Państwa.

Prof. B. Markowski (Kielce).

Clark Ci *The National Income 1924—1931*. London, Macmillan and Co, str. 167.

Cenna to książka, dająca głęboki wgląd w strukturę socjalną W. Brytanji. Od czasu obliczeń dochodu narodowego W. Brytanji w 1924 r. przez Prof. Bowley'a i Stamp'a w 1927 r., i Flux'a w 1928 r., nie wiele nowego zrobiono w tej żmudnej dziedzinie badań. W powyższej książce autor uzupełnił prace swych poprzedników i doprowadził obliczenia do 1931 r. Bada on szczegółowo powstanie dochodu narodowego i jego podział na poszczególne kategorie, a, także jego wydatkowanie. Bardzo skomplikowane są to obliczenia, często oparte na przesłankach arbitralnych, ale, dzięki nowym źródłom statystycznym, praca ta posuwa nas o krok naprzód na tem polu. Dla obliczeń dochodu realnego, autor posługiwał się własnym indeksem deflacyjnym „cen całkowitej produkcji”. Ważony ten indeks oparty jest na cenach detalicznych i usług, niektórych cenach hurtowych dóbr spożywczych i indeksach innych czynników gospodarczych. Indeks ten z natury rzeczy jest bardzo ogólnikowy, jak i obliczenia na nim oparte.

Ostatni rozdział poświęcony został obliczeniu oszczędności narodowych na podstawie definicji Keynes a. Obliczenia te nie należy uważać za próbę teorii tego ostatniego, ale za chęć osiągnięcia pewnych konkretnych rezultatów na tem polu.

Cały szereg dodatków omawia specjalne kwestje, poruszone w książce —
Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Gutkowski M. Prof.: *Nauka skarbowości i prawo skarbowe*. Wilno, Nakł Kolo Prawn. Stud. U. S. B., 1933, str. 175 + 42 + 63 + 84 + 188 + 52.

Prace Seminarjum ze skarbowości i prawa skarbowego oraz statystyki. Nr. 2. Pod red. prof. M. Gutkowskiego. Wilno, 1934, str. VII + 461.

Preliminarz budżetowy Rzeczypospolitej Polskiej na okres od 1 kwietnia 1934 do 31 marca 1935. Warszawa, Nakł. Min. Skarbu, 1933, str. 691.

Czasopisma: Bronikowska H.: *Preliminarz budżetowy na rok 1934—1935* (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 1. 1934). — Englich W.: *Reforma państwowego podatku gruntowego* (*Rolnik Ekonomista*, zeszyt 2. 1934). — Gieysztor J.: *Plan finansowo-gospodarczy przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe” na rok 1934* (*Polska Gospodarcza*, zeszyt 48. 1933). — K. S.: *Przejmowanie na własność państwa gruntów za niektóre należności pieniężne* (*Rolnictwo*, Tom I, zeszyt II. 1933). — Łacki J. Dr.: *Dyskonto od weksli, znajdujących się w dniu bilansowania w portfelu płatnika, później płatnych w świetle ustawy o podatku dochodowym* (*Gazeta Bankowa*, Nr. 24. 1933). — Ły-

chowski T. Dr.: Sanacja budżetu francuskiego, jako próba obniżenia stopy życiowej społeczeństwa (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933). — Myszkowski A.: Obciążenie podatkowe właścicieli przedsiębiorstw autobusowych i transportowych (Autobus, zeszyt 5. 1933). — W. B.: Grudniowa rata długów wojennych (Polska Gospodarcza, zeszyt 51. 1933).

B é r e n g e r Henry: La question des dettes. Paris, Hachette, 1933, Str. 307.

E i n a u d i Luigi: Il sistema tributario italiano. 2. ed. Torino, Riforma sociale, 1933, str. 213.

S t i m s o n E.: Jurisdiction and power taxation. Kansas City, 1933, str. 119.

C r i s o l ł i Julius: Lehrbuch des Steuerrechts. T. 1. Berlin, Stilke, 1933. T. 1. Allg. Steuerrecht, 1933, str. XV + 424.

W i n n e w i s s e r Karl: Der Grundsatz der Gesamtbewertung in regulären Vermögenssteuerbilanzen. Zur Frage d. Besteuerung d. immateriellen Werte. Kallmünz, 1933, str. 332.

V.

STATYSTYKA I ZAGADNIENIA GEO-GOSPODARCZE.

1. Teoria statystyki, metody statystyczne, statystyka stosowana, demografia, emigracja, polityka kolonialna.

J a r z y n a Adam, Dr.: Polityka emigracyjna. Lwów, Tow. Ekonomiczne, 1933, str. 194.

Praca powyższa jest treściwym i zwięzłym podręcznikiem polityki emigracyjnej. Ma ona na celu, jak autor we wstępie zaznacza, ujęcie w system teoretyczny myśli teoretycznej, kierującej nowoczesnym wychodźstwem ludów europejskich. Treść podzielona jest na 11 rozdziałów, w których autor definiuje i analizuje zjawisko emigracji (I i II rozdział), rozpatruje przyczyny wędrowek (III), daje szkic historyczno-statystyczny wychodźstwa przedwojennego (IV) i powojennego (V) oraz przegląd doktryn emigracyjnych (VI), dalej omawia znaczenie emigracji dla kraju macierzystego (VII), przedstawia ewolucję nowoczesnej polityki emigracyjnej (VIII) i jako klasyczny przykład tej polityki przytacza Włochy (IX); wreszcie rekapitułuje główne wyniki (X) i zastanawia się nad kształtowaniem się wychodźstwa w przyszłości (XI).

Autor opanował w zupełności obszerną literaturę i bogaty materiał faktyczny dotyczący przedmiotu. W ujęcie i przedstawienie tematu włożył dużo serca oraz sumiennej, badawczej pracy, dla-

tego też rozprawa stanowi choć krótkie, jednak dobre opracowanie polityki emigracyjnej nowszych czasów. Mimo niewielkich rozmiarów publikacji dzięki zwięzłemu i konkretnemu przedstawieniu zagadnień podany przez autora zarys polityki emigracyjnej jest dość wyczerpujący i jasny. Na podniesienie zasługuje wreszcie żywy i obrazowy styl pracy. Należy autorowi życzyć, aby jalko uzupełnienie swej rozprawy opracował jeszcze szczegółowo politykę emigracyjną Polski.

Prof M Nadobnik (Poznań).

Rigglesman J. R. i Frisbee I. N.: Business Statistics. New York, McGraw-Hill Book Company, str. 707.

Jest to podręcznik uniwersytecki. Cel jego: dać zachętę do używania i pomoc w stosowaniu metod statystycznych w business'ie oraz przedstawić korzyść tych metod dla business'u. Wykład dostępny jest także dla samouków, a dowodzenia, oparte zresztą na elementarnej matematyce, mogą być bez wielkiej szkody opuszczone. Przytem wykład jest tak ujęty, że punkt widzenia kupiecki dominuje statystyczny, dla tego, że celem książki nie jest kształcić zawodowych statystyków, a ludzi zdolnych posiłkować się materiałem statystycznym w business'ie. Ale autorzy nie opuszczają z oka i zawodowego statystyka., tylko że strona praktyczna znów dominuje nad teoretyczną, dla tego, iż zagadnienia businessowe nie dadzą się rozwiązać samą znajomością techniki statystycznej, ani też z matematyczną ścisłością.

Pierwsza część książki obejmuje analizę metod statystycznych, a więc tablicowanie, grafiki, szeregi rozdzielcze, przeciętne, indeksy, odchylenia, skośność, trend, sezonowość, cykle, ruchy era-tyczne, korelację, etc. W tej części zagadnienia business'owe służą za ilustrację. Natomiast w II części statystyka służy za środek rozwiązania takich problemów jak przepowiadanie konjunktury, budżetowanie, siła nabywcza ludności, kontrola produkcji i pracy, analiza zbytu, majątku ziemskiego, inwestycji, bankowości, etc. etc. Przyczem materiały tej części jest tak ułożony, iż może być łatwo przetasowany bez szkody dla całości. Autorowie zabiegają aby nauczyć business'owca patrzeć „statystycznie” na zjawiska businessowe, ułatwiając mu wybór metod, niezbędnych dla rozwiązania problemów business owych.

Co się tyczy teorii statystycznej, wykład nie zawiera nic rewelacyjnego, zato trudno byłoby wytknąć mu jakie braki. Na 302 str. autorowie zawarli nie cały materiał elementarnej statystyki, ale zato te działy, które zostały uwzględnione, są ujęte nieraz lepiej od wielu innych podręczników. Szczególnie odnosi się to do

obserwacji danych, tabulacji i grafik, które w business'ie grają wielką rolę, tembardziej, że statystyka business'owa często posiłkuje się materiałem z pierwszej ręki., więc też umiejętność jego kompilacji i interpretacji jest bardzo ważna. Autorowie podporządkowali statystykę cech statystyce zmiennych, co jest zrozumiałe, ponieważ te ostatnie zjawiska przeważają w business'ie. Wszystkie rozdziały są zaopatrzone w zadania, a wiele przykładów stanowi bogaty materiał dla ekonomisty. Liczne dodatki ze wskazówkami technicznymi, wzorami, logarytmami oraz obszerną literaturą, zamykają ten doskonały podręcznik.

Dr. Stefan Janicki (Londyn).

- Cichocka-Petrażycka Zofja: *Żywioł niemiecki na Wołyniu*. Warszawa, Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, str. 168.
- Neyman J.: *Zarys teorii i praktyki badania struktury ludności metodą reprezentacyjną*. Warszawa, 1933, str. 123.
- Rosset Edward: *Prawa demograficzne wojny*. Łódź, 1933, str. 63.
- Rocznik statystyczny m. Warszawy*. 1931. Warszawa, 1933, str. XII + 113.
- Rocznik handlu zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej i W. M. Gdańska*. 1932. cz. II. Warszawa, 1933, str. 117.
- Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i budynki*. Na podst. tymcz. wyników II powsz. spisu ludności. Cz. 3, województwa południowe. Warszawa, 1933, str. VIII + 121.
- Zieliński Stanisław: *Mały słownik pionierów polskich kolonjalnych i morskich*. Warszawa, 1934, zeszyt 25—35.
- Mouvement de la population de Finlande 1926—1930*. Helsingfors, Bureau Centr. Stat. Finlande, 1933, str. 429.
- Livi L.: *Elementi di statistica*. 3 ed. riv. Padova, Cedam, 1933, str. 409.
- Dawson Shepherd: *An introduction to the computation of statistics*. London, Liverpool Univ. Pr., 1933, str. 192.
- Fisher R. A.: *Statistical methods for research workers*. 4. ed. Edinburgh, Oliver & Boyd, 1932, str. XIII + 307.
- Logie H. B.: *A Standard classified nomenclature of disease*. New York, The commonwealth fund, 1933, str. XVII + 702.
- Philip M.: *The principles of financial and statistical mathematics*. New York, Prentice Hall, 1932, str. XX + 406.
- Mannl Horst: *Die Einwanderung nach Frankreich und ihre rechtliche Regelung*. Leipzig, Noske, 1933, str. XII + 110.

2. *Geograf ja gospodarcza, zagadnienia gospodarstwa światowego.*

Klarner Czesław: Śląsk i Pomorze jako symbole naszej niezależności. Toruń, Wyd. Instytutu Bałtyckiego, 1932, str. 65.

Przełom, jaki dokonał się w ostatnich latach w psychice narodu polskiego w odniesieniu do spraw morskich, jest w wysokim stopniu dziełem wyteżonej pracy Instytutu Bałtyckiego, który zagadnienie wybrzeża morskiego i wogóle całego naszego Pomorza postawił na pierwszym miejscu swej działalności naukowej. Aby rozszerzyć i pogłębić, a jednocześnie i spopularyzować w społeczeństwie ideologię morską, Instytut Bałtycki zorganizował w swoim czasie cykl odczytów w Gdyni pod ogólnym tytułem „Światopogląd Morski”, które następnie ogłoszono drukiem.

Cytowana na wstępie praca C. Klarnera jest właśnie jednym z tych wykładów. Jej celem jest wykazanie nierozzerwalnej gospodarczej więzi, łączącej Pomorze z Górnym Śląskiem i resztą Polski. Autor stwierdza, że roszczenia niemieckie do Pomorza i Śląska nie mają żadnego uzasadnienia historycznego, ani geograficznego, ani tem więcej nie mają żadnego uzasadnienia ekonomicznego. Pod względem ekonomicznym Pomorze i Śląsk nie mają dla Niemiec nawet w drobnej części tego znaczenia, co dla Polski. Podczas gdy dla Niemiec ziemie te są gospodarczo prawie bez znaczenia, to dla Polski są one czynnikiem decydującym całkowicie o przyszłości jej gospodarczego i politycznego bytu. Prawie cała praca streszcza się do uzasadnienia tej głównej tezy, co się jej autorowi w całej rozciągłości udało. Książka C. Klarnera powinna się znaleźć we wszystkich szkolnych bibliotekach, gdyż znakomicie uczy gospodarczego myślenia i doskonale uzupełnia naukę historii i geografii Polski. Nie powinno jej również zabraknąć w każdym polskim domu.

Dr Florjan Barański (Poznań).

Kwiatkowski Eugenjusz, inż.: Powrót Polski nad Bałtyk. Toruń, Nakł. Instytutu Bałtyckiego, 1930, str. 20.

Rozprawa ta stanowi część zbiorowej pracy p. t. „Obrona Pomorza*”, która się ukazała w Pamiętniku Instytutu Bałtyckiego w serji *Dominium Maris* w 1930 roku i została wygłoszona na kursie akademickim dla publicystów i dziennikarzy o Pomorzu. Przedstawia ona w krótkim zarysie olbrzymie polityczne i ekonomiczne znaczenie morza w rozwoju najpotężniejszych państw świata, a następnie szkicuje rozwój polskiej polityki morskiej, podkreślając brak szerokiego zainteresowania i zrozumienia dla spraw morskich

w dawnej Polsce. Autor wykazuje następnie, że dalszy gospodarczy, a w konsekwencji i polityczny rozwój Polski jest nie do pomyslenia w dzisiejszym układzie stosunków bez ścisłego gospodarczego i psychicznego zespolenia się całego narodu polskiego z morzem. Analizując nasz towarowy obrót z zagranicą drogą lądową i morską, autor podaje szereg liczb, charakteryzujących olbrzymi wzrost obrotów morskich, w szczególności obrotów Gdyni, która zdecydowanie sięga po berło pierwszeństwa wśród bałtyckich portów. Oceniając dotychczasowe wyniki polskiej polityki morskiej, autor podkreśla, że największym i najtrwalszym dotychczasowym sukcesem jest przełamanie obojętności społeczeństwa dla spraw morskich, zespolenie go z morzem nierozdzielalnym węzłem nie tylko uczucia, ale i interesu osobistego i państwowego. Jest to niezawodnie sukces trwały, budzący optymizm i dający rękojmię dalszego mocarstwowego rozwoju Polski w oparciu o Bałtyk.

Dr. Florjan Barański (Poznań).

Olszewicz Wacław: Węgiel i morze. Toruń, Wyd. Instytutu Bałtyckiego, 1932, str. 35.

Powyższa broszurka jest popularnym ujęciem niezwykle ciekawego i gospodarczo bardzo ważnego problemu wpływów górnictwa węglowego na rozwój transportu, a w szczególności na rozwój obrotów portowych. Autor stara się na podstawie wielu przykładów udowodnić, że eksport węgla drogą morską przez Gdynię ma znaczenie nie tylko dla bilansu handlowego i rynku pracy w kraju, ale też wywiera niejednokrotnie decydujący wpływ na rozwój portów i floty handlowej. I tak np. niewspółmiernie szybszy i potężniejszy, niż we Francji rozrost floty handlowej Anglii ma swe źródło w masowych transportach węglowych, zapewniających olbrzymiej flocie angielskiej ładunek powrotny, którego flota francuska w dostatecznej mierze nie posiada. Polska, jako kraj niezmiernie zasobny w węgiel, posiadający bardzo dogodne warunki jego wydobywania, znakomicie pod względem technicznym i administracyjnym urządzone górnictwo, może i powinna wywierać silny wpływ na kształtowanie się ekonomicznej polityki morskiej na Bałtyku. Podstawą dotychczasowego tak świetnego rozwoju Gdyni i początków polskiej floty handlowej był dotąd i na długie lata nadal pozostanie węgiel, co autor popiera szeregiem ciekawych zestawień statystycznych. Należy usilnie dążyć do opanowania ładunków węgla eksportowego przez polską flotę handlową, bo już sam tylko węgiel pozwoliłby na jej kilkakrotne powiększenie.

Dr. Florjan Barciński (Poznań).

Rosset Edward: *Estonja współczesna*. Łódź 1933, str. 16.

Broszurka zawiera krótki rys historyczny Estonji od czasów jej powstania do chwili obecnej, opis kraju, jego ludności, utroju politycznego, struktury gospodarczej i głównych miast. Znajdujemy tam również wzmianki o rozwoju stosunków handlowych polsko-estońskich, które dotąd zamykają się w bardzo szczupłych ramach, a które w przyszłości, w związku z rozbudową Gdyni, znajdą o wiele lepsze możliwości dalszego wzrostu. Estonja w handlu międzynarodowym wykazuje dużą aktywność, a pod względem wysokości obrotu, obliczonego na 1 mieszkańca, zajmuje w skali światowej bardzo wysokie, bo 28 miejsce, podczas gdy Polska znajduje się dopiero na 61 miejscu, przyczem obrót na 1 mieszkańca jest w Estonji 3 razy większy, niż w Polsce. Stąd też, mimo szczupłości terytorjum i znikomego zaludnienia, Estonja może być dla Polski poważnym rynkiem zbytu i importu. Mamy poważne dane ku temu, aby w handlu zagranicznym Estonji zająć miejsce Niemiec, które dotąd odgrywają tam główną rolę. Za ściślejszą współpracą gospodarczą polsko-estońską przemawia jeszcze fakt wzajemnej sympatii i współpracy politycznej. Broszurka jest dobrym wzorem poułarnego ujęcia poważnego tematu.

Dr. Florjan Barański (Poznań).

World Economic Survey 1932/3. Genewa, 1933, str. 345.

World Production and Prices 1925—1932. Genewa, 1933, str. 153.

Dwie publikacje sekcji ekonomicznej i finansowej Ligi Narodów. Pierwsza analizuje w sposób zwięzły najważniejsze problemy ekonomiczne świata od konferencji lozańskiej do końca lipca 1932 r. Porusza ona zagadnienie cen, produkcji, handlu zagranicznego, polityki taryfowej, zysków przedsiębiorczych, skarbowości, polityki bankowej i pieniężnej, zadłużenia, bilansów płatniczych. Uwzględnione zostały też konferencja ekonomiczna w Londynie, oraz ostatnie wydarzenia w Stanach Zjedn. A. P. Książkę zamyka rozdział, poświęcony ocenie obecnego położenia gospodarczego.

Druga praca zawiera analizę zmian w produkcji światowej, zapasach surowców i żywności, cen. Podaje ona między innymi indeksy wytwórczości 20 krajów, a rozdział poświęcony cenom porównuje ceny złoto z cenami sterlingowemi. Wydarzenia opisane zostały z całą doskonałością na jaką stać jest bogaty aparat nau-

kowy sekcji ekonomicznej Ligi Narodów, a nadzwyczaj obfity materiał statystyczny czyni z tych prac, podobnie jak i innych tego rodzaju wydawnictw Ligi Narodów, nieocenione źródło informacji.

Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Korczyński Ludomil Prof. Dr.: Zarys klimatologii lekarskiej. Cz. 1. Kraków, 1933, str. XVI + 320.

Rocznik hydrograficzny, 1928. Dorzecze Niemna i Dżwiny. Warszawa, Nakł. Min. Komunikacji, str. 41.

Wielka geografia powszechna. Dr. Jan Jaworski. Japonja, zes. 1. ogólnego zbioru, zes. 15. Warszawa, 1933, str. 48.

Wielka geografia powszechna. Dr. S. Gorzuchowski. Państwa północnoeuropejskie. Zes. 1—3. Og. zbioru, zes. 12—14.

Czasopisma: D. R.: Teoria i praktyka wschodniej polityki Niemiec (Wschód, Nr. 3—4. 1933). — *Figlewiczówna Z.: Regiony gorzelniane w Polsce* (Wiadomości Geograficzne, zeszyt 5. 1933). — *Gajda R.: Stan polskiej kartografii wojskowej* (Wiadomości Geograficzne, zeszyt 6—7. 1933). — *Kopczyński S.: Rozwój gospodarczy Danji* (Polska Gospodarcza, zeszyt 52. 1933). — *Łączkowski B.: Regionalizm* (Gospodarka Narodowa, Nr. 23. 1933). — *Piszczkowski T. Dr.: Nowe drogi Indyj* (Orient, zeszyt 1—2. 1933). — *W. H. H.: Sytuacja demograficzna Niemiec* (Polska Gospodarcza, zeszyt 50. 1933). — *Zbyszewski W. A.: Ruch nacjonalistyczny w Japonji* (Wschód, zeszyt 3—4. 1933).

Blanchard R. et Arbos P.: Abrégé — manuel de géographie. Les principales puissances économiques. La vie économique du globe. Paris, Berlin, 1933, str. 81.

Cornelissen F.: Les industries des Pays-Bas. Leur localisation géographique et leur évolution. Paris, Alcan, 1933, str. 250.

Hardy Georges: Nos grands problèmes coloniaux. Paris, Colin, 1933, str. 216.

Janssens P.: Le coton en Afrique tropicale. Avec la collaboration de W. Lugard. Bruxelles, Bausart, 1932, str. 406.

Jussiaume E.: Réflexions sur l'économie africaine. Paris, Klincksieck, 1933, str. 87.

Maunel R.: L'union européenne. Paris, Recueil Sirey, 1932, str. 289.

Browne: The African labourer. New York, Oxford, 1933, str. 240.

Dyboski Roman: Poland. New York, Scribner, 1933, str. 443.

Fawcett C. B.: A political geography of the British Empire. London, Univ. of London, Pr., 1933, str. 423.

Marvin F. S.: India and the West. London, Longmans, 1933, str. 182.

- Sanders E. M.: The world and the British Empire. London, Philip, 1933, str. 96.
- Stamp L., and Beaver H. S.: The British Isles: a geographic and economic survey. London, Longmans, 1933, str. 731.
- Vance R. B.: Human geography of the South; a study in regional resources and human adequacy. Chapel Hill, N. C., Univ. of N. C. Pr., 1932, str. 610.
- Cuhorst F.: Verkehrsgeographie der Republik Österreich. Stuttgart, 1932, str. 66.
- Grohmann A.: Südarabien als Wirtschaftsgebiet. T. 2. Brunn, Rohrer, 1933, str. X + 267.
- Grotelüschen Wilhelm: Die Städte am Nordostrand der Eifel. Eine vergleichend-stadtgeogr. Unters. Bonn, Röhrscheid, 1933, str. 112.
- Hantos E.: Der Weg zum neuen Mitteleuropa. Die wirtschaftliche Neugestaltung. Berlin, Mitteleuropa-Verl., 1933, str. 270.
- Krische Paul: Landwirtschaftliche Karten als Unterlagen wirtschaftlicher, wirtschaftsgeographischer and kulturgeschichtlicher Untersuchungen. Mit 209 Kt. von 34 Ländern. Berlin, Deutsche Verlagsges., 1933, str. 112.
- Merkel Horst: Eine Wirtschaftsgeographie des vogtländischen Wollgewerbes. Grossenhain, Plasnick, 1933, str. 84.
- Mertz Richard: Das Elsass. Strassburg, Heitz, 1933, str. 233.
- Schnee Heinrich: Völker und Mächte im fernen Osten. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1933, str. 365.
- Spamer Adolf: Die Volkskunde als Wissenschaft. Stuttgart, Kohlhammer, 1933, str. 46.
- Zimmermann Karl: Deutsche Geschichte als Rassenschicksal. Leipzig, Quelle & Meyer, 1933, str. IX + 177.

VI.

ORGANIZACJA PRACY I PRZEDSIĘBIORSTW, NAUKA GOSPODARSTWA PRYWATNEGO, UMIEJĘTNOŚCI HANDLOWE, SZKOLNICTWO ZAWODOWE.

Czasopisma: Chechliński M.: Wykształcenie ekonomiczne w szkolnictwie polskim (Przegląd Ekonomiczny, zeszyt 10. 1933). — Ciechomski K.: W sprawie reformy rachunkowości rolniczej (Gazeta Rolnicza, Nr. 49. 1933). — Gizowski J. i Blauth J.: O technice formularzowej w bankowości (Bank, zeszyt 10. 1933). — Grosman H. A.: Postulaty pedagogiczne wykształcenia ekonomicznego (Przegląd Ekonomiczny, zeszyt 10. 1933). — L. A.: Projekt ustroju szkół przemysłu drzewnego (Oświata i Wychowanie, zeszyt 6—7.

1933). — Nawrocki B.: Tematy obrad VI Międzynarodowego Kongresu Naukowej Organizacji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 1. 1934). — Pawski E.: Warunki prawidłowości ksiąg handlowych (Poradnik Spółdzielni, Nr. 1. 1934). — Rutkowski B.: Reforma szkolnictwa handlowego (Tygodnik Handlowy, Nr. 24. 1933). — Rybicki F. Inż.: Zastosowanie badań psychotechnicznych w kolejnictwie, ze szczególnem uwzględnieniem analizy zawodowej służb kolejowych (Inżynier Kolejowy, zeszyt 1. 1934). — Scheffs M.: Analiza rentowności (Gazeta Bankowa, Nr. 24. 1933). — T. A.: Projekt ustroju szkół włókienniczych (Oświata i Wychowanie, zeszyt 6—7. 1933). — Tyc A.: Zasady nowoczesnej racjonalnej księgowości (Oszczędność, Nr. 1. 1934).

Kwieciński J.: Rachunki kupieckie i bankowe. Warszawa, 1933, str. 75.

Lulek T. Dr. Prof.: Metodyczny podręcznik księgowości kupieckiej. Cz. I. Kraków, 1933, str. 50.

Mills R. A.: Office administration for manufacturers. London, Pitman, 1933, str. 420.

Nichols Frederick: Commercial education in the high school. New York, Appleton-Century, 1933, str. 535.

Powell John W.: Planned selling: modern salesmanship, sales promotion and sales management. London, Pitman, 1933, str. 244.

Young James W.: Advertising agency compensation, in relation to the total cost of advertising. Chicago, Univ. of Chic. Pr., 1933, str. 195.

Kalveram W.: Organisation und Technik des bankmässigen Kontokorrentgeschäfts. Stuttgart, Poeschel, 1933, str. VI + 107.

Lippmann Werner: Der Standort des Einzelhandels. Berlin, Levy, 1933, str. 128.

Scheu O.: Die Technik der Betriebsanalyse im Einzelhandel. Wertheim a. M., Bechstein, 1933, str. 180.

VII.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ.

Haubold O. i Haubold K.: Program samokształcenie spółdzielczego. Warszawa, 1934, str. 48.

Jenner Władysław: Aktualja ruchu spółdzielczego w Polsce ze szczególnem uwzględnieniem stosunków Małopolski. Lwów, 1933, str. 34.

Koźlik R.: Spółdzielczość polska i niemiecka w województwach zachodnich. Poznań, 1933, str. 25.

Seydlitz W. Dr.: Uwagi do projektu nowelizacji ustawy o spółdzielniach i reorganizacji spółdzielczości w Polsce. Poznań, 1933, str. 51.

Czasopisma: Bobrownicki J.: O przysposobienie więźniów do spółdzielczości pracy (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 1. 1934). — Bugajski J.: O źródłach podstaw do organizacji administracji spółdzielni (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 12. 1933). — C. A.: Z dyskusji prasowej nad nowelizacją ustawy o spółdzielniach (Poradnik Spółdzielni, Nr. 22. 1933). — C. A.: Praca obywatelska w spółdzielni (Poradnik Spółdzielni, Nr. 2. 1934). — Jenner W.: Na marginesie dyskusji w sprawie artykułu prof. dr. J. Kurnatowskiego „Spółdzielczość a kryzys” (Przegląd Ekonomiczny, zeszyt 10. 1933). — K. S.: Nowelizacja ustawy o spółdzielniach (Polska Gospodarcza, zeszyt 50. 1933). — K. R.: Świadczenia przemysłowe i karty rejestracyjne w spółdzielniach na rok 1934 (Poradnik Spółdzielni, Nr. 23. 1933). — Koźlik R.: Ulgi w podatku od obrotu dla spółdzielni od 1. stycznia 1934 r. (Poradnik Spółdzielni, Nr. 23. 1933). — Kozłowski Z.: Kooperacja przez ewolucję, czy przez rewolucję (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 1. 1934). — M. O.: Działalność Międzynarodowej Ligi Kooperatystek w latach 1930—32 (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 12. 1933). — Marszałek J. Dr.: Odpowiedź na otwarty list płaśta Ostapa Łuckiego i anonimową notatkę w *Hospodarsko-Kooperatywnym Czasopiśmie* (Poradnik Spółdzielni, Nr. 22. 1933). — Nawrot J.: Reforma spółdzielczości. Z powodu projektu zmiany ustawy o spółdzielniach (Gazeta Rolnicza, N. 46. 1933). — Nowakowski A.: Udział spółdzielni rolniczo-handlowych w akcji konwersyjnej Banku Akceptacyjnego (Poradnik Spółdzielni, Nr. 24. 1933). — Orsetti M.: Spółdzielnie uczniowskie w świetle ankiety Gł. U. St. w roku szkolnym 1929—30 (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 1. 1934). — S. H.: Z sejmiku spółdzielczości w Poznaniu (Poradnik Spółdzielni, Nr. 1. 1934). — Totomianz V.: Spółdzielczy pogląd na świat (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 11. 1933). — W. A.: Związki rewizyjne w ustawodawstwie polskim (Poradnik Spółdzielni, Nr. 2. 1934). — Rozwój mleczarstwa spółdzielczego w Stanach Zjednoczonych (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 12. 1933). — Sytuacja spółdzielczości w Niemczech (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 12. 1933). — Obrona spółdzielczości szwajcarskiej przeciwko nowym ustawom (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 1. 1934). — Ze spółdzielczości łotewskiej (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 12. 1933). — Rozwój i program kanadyjskiej federacji spółdzielczej (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 11. 1933). — Spółdzielczość i akcja prezydenta Roosevelta w zwalczaniu kryzysu (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 11. 1933). — Spółdzielczość południowo-hinduska wobec kryzysu (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 1. 1934).

Walter Karl: Cooperation and Charles Gide. London, King, 1933, str. 178.

C. Dział samorządowy

SAMORZĄD TERYTORIALNY

1. Teoria, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, zagadnienia ustrojowe, sprawy urzędnicze, ogólna polityka komunalna, statystyka miejska.

Ustrój gmin wiejskich — 4 tomy: Ustrój gminy wiejskiej na obszarze: I. województw centralnych (środkowych); II. wschodnich; III. południowych; IV. zachodnich. Warszawa, Zw. Pr. Adm. Gmin., 1933.

Są to półoficjalne, bo zalecone przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, podręczniki o nowym ustroju gminnym do użytku urzędowego gmin i ich władz nadzorczych.

Jak wiadomo, nowa ustawa z 13. 3. 1933 o ustroju samorządu terytorjalnego, ujednolicając w przeważnej części ten ustrój w całym Państwie, nie uregulowała jednak wszystkich kwestyj, pozostawiając w mocy w poszczególnych byłych zaborach w sprawach przez nią nieuregulowanych nadal postanowienia ustaw dzielnicowych. Wskutek tego powstały wielkie trudności przy stosowaniu zmienionego ustroju; w każdym wypadku trzeba bowiem porównywać postanowienia nowej ustawy z postanowieniami dotychczasowych ustaw dzielnicowych i dopiero w drodze nieraz bardzo skomplikowanej wykładni stwierdzać obowiązujący stan prawny, przy czem powstają jeszcze nieraz wątpliwości prawne.

Uzgodnienia ustawowego dokonać ma dopiero rozporządzenie Prez. Rz., zapowiedziane nową ustawą w ciągu 2 lat od dnia wejścia w życie ustawy.

Aby tymczasem ułatwić pracę związkom samorządowym, podjęły dobrowolne organizacje samorządowe szereg wydawnictw, osobno dla każdego stopnia samorządu oraz dla każdej dzielnicy, w których obok nowej ustawy ogłoszono także ustawy dotychczasowe z wyjaśnieniem zmian ustawowych oraz wykładnią, uzgodnioną częściowo z Ministerstwem. Spraw Wewnętrznych.

I tak Związek Powiatów wydał uzgodnione teksty ordynacji powiatowych (w 1 tomie) dla a) województw środkowych, wschodnich i południowych, b) województw zachodnich, Związek Miast Polskich 4 tomy o ustroju miejskim według 4 b. zaborów, a Związek Pracowników Gminnych analogiczne 4 wydawnictwa o ustroju gmin wiejskich.

Opracowanie materiału ustawowego tych wydawnictw było bardzo żmudne, bo wymagało wgłębiania się nietylko w samą treść, ale nieraz i w odmienne pojęcia prawne dotychczasowych ustaw zaborczych. Była to równocześnie pierwsza praca przygotowawcza do wspomnianego uzgadniającego rozporządzenia Prez. Rz. oraz bezpośrednio przygotowanie materiału i wykładni dla rozporządzeń wykonawczych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do ustawy ustrojowej, które wyszły dopiero później (I. rozp. z 9. 10. 1933, II. rozp. z 15. 12. 1933).

„Ustrój gmin wiejskich” w 4 wydawnictwach jest źródłową pracą zbiorową, której dokonano ściśle i z pełną odpowiedzialnością. Oczywiście pozostały jeszcze niektóre nieomówione wątpliwości prawne, które przy stosowaniu nowego ustroju wychodzą ciągle na jaw; nie wszędzie też można bez zastrzeżeń zgodzić się na wykładnię autorów*; są to jednak rzeczy wynikające z natury i stanu rzeczy.

System opracowania przyjęto taki, że najpierw wydrukowano ustawy dotychczasowe (z opuszczeniem artykułów zupełnie zniesionych), odznaczając tłustym drukiem części ich pozostałe w mocy, dodając do każdego artykułu cały szereg wyjaśnień z powołaniem się na nową ustawę, a następnie nową ustawę ustrojową, dodając taksamo przy poszczególnych jej artykułach tak komentarze do tej ustawy, jak i wyjaśnienia w związku z ustawami dawnymi. Jest to właściwie system naukowy, idący raczej według toku myśli komentatora, niż według potrzeb urzędnika, który chciałby najłatwiej uchwycić przepis obecnie obowiązujący, przy tym zaś systemie musi szukać danej kwestji w obu lub więcej ustawach i odczytywać podwójne komentarze, nawzajem na siebie się powołujące. To też np. system jednolitego układu nowej ustawy i dawnych, przyjęty w opracowaniu ustroju samorządu powiatowego, znacznie więcej ułatwia pracę urzędnikowi i wogóle orientację każdemu czytającemu. Trzeba jednak przyznać, że w ustroju powiatowym łatwiej to dało się przeprowadzić ze względu na mniej liczne zmiany tego ustroju przez nową ustawę.

Przy tym układzie opracowania ustroju gminnego oraz wobec tego, że wydawnictwa te są tylko suchym zestawieniem obowiązujących postanowień prawnych o rozmiarach 150 stron i więcej — z całym mnóstwem drobnostkowych wyjaśnień, nadają się one wyłącz-

* Co do województw zachodnich patrz np. odmienne zapatrywania prawne w mojej pracy „Nowy ustrój samorządu w wojew. Poznańskim i Pomorskim”, Poznań 1933. Dział „Gmina Wiejska”.

nie tylko do użytku urzędowego, natomiast nie są przystępne dla szerszych kół, któreby chciały się zaznajomić z nowym ustrojem.

Oprócz znaczenia jako podręcznik urzędowy spełniły one jednak — jak wyżej już powiedziano — i inny bardzo ważny cel: przetrawienie i przygotowanie całego materiału prawnego do uzgodnienia ustawowego oraz wydania rozporządzeń wykonawczych.

Dr. Władysław Dałbor (Poznań).

Rocznik Statystyczny m. Bydgoszczy za r. 1932. Bydgoszcz, Nakł. Magistratu, 1933, str. 34.

Rocznik Statystyczny m. Katowic za r. 1932. Katowice, Magistrat, 1933, str. 71.

Rocznik Statystyczny m. Radomia za r. 1930. Radom, Magistrat, 1933, str. 31..

Rocznik Statystyczny m. Warszawy za r. 1931. Warszawa, Magistrat, 1933, str. 173.

Wzmagające się z miesiąca na miesiąc trudności finansowe w gospodarce samorządowej naszych miast spowodowały bardzo pokaźne ograniczenie wszelkich większych poczynań, związanych z wydziałami kultury i sztuki. Do tego zaś działu należą właśnie miejskie wydawnictwa statystyczne. Nie dziw więc, że i na tych również wydawnictwach zaciążyło fatum obecnego kryzysu. Do niedawna bowiem stosunkowo jeszcze liczne i poważne rozmiarami uległy ostatnio zdecydowanej redukcji. Bądź to w wielu wypadkach zawieszono pocichu ich drukowanie wogóle, bądź też czyni się to z ogromnem dopiero opóźnieniem.

Wśród 12 miast polskich, które posiadają własne samodzielne urzędy statystyczne, z wydaniem Rocznika Statystycznego za rok 1932 pospieszyły się jedynie miasta Bydgoszcz i Katowice. Wspomniane publikacje ukazały się pod sam koniec roku ub. Inne natomiast miasta, jak Poznań, Lwów, Warszawa, Kraków i t. d. porzestają narazie na wydawaniu, możliwie na czas, Miesięcznika Statystycznego. — Wilno i Warszawa opublikowały dopiero w roku 1933 rocznik za 1931. Lwów zaś zaprzestał zupełnie wydawać swoje „Wiadomości statystyczne o mieście Lwowie”, o charakterze rocznika, porzestając całkowicie na miesięczniku „Lwów w cyfrach”. Łódź zaś nie ogłosiła jeszcze rocznika za rok 1930 i następne. Poznań znów zalega z rocznikami za lata 1932 i 33, które jakkolwiek opracowane, nie drukują się zapewne z wiadomych nam wszystkim względów. Kraków wreszcie nie uporał się jeszcze z miesięcznikiem za ubiegły rok.

Toteż obecnie cały ciężar dostarczania na czas najniezbędniejszych i najogólniejszych wiadomości statystycznych z różnych odcinków życia spoczywa na Głównym Urzędzie Statystycznym, który — przyznać to trzeba — wywiązuje się z zadania w sposób dostateczny.

Wracając do ostatnio opublikowanych Roczników Statystycznych m. Bydgoszczy i Katowic, należy podkreślić ich identyczność w układzie i rozmiarach w stosunku do takich roczników z lat poprzednich. Rocznik katowicki skupia cały materiał liczbowy w dziewięciu głównych działach, które obejmują łącznie 141 mniejszych i większych tablic, na 71 stronicach. Działy te zachowują następującą kolejność: I. Położenie geograficzne i meteorologia. II. Obszar miasta, stosunki mieszk., ruch budowlany. III. Ruch ludności. IV. Zdrowie publiczne. V. Opieka społeczna. VI. Bezpieczeństwo publiczne. VII. Oświata. VIII. Życie gospod. IX. Różne. Rocznik bydgoski natomiast skupia na 34 stronicach 95 tablic, od największych do najmniejszych, w 14 działach: Meteorologia, Obszar miasta, Ruch budowlany, Ludność, Zdrowie publ., Opieka społ., Oświata i kultura, Ubezpieczenia społ., Handel, Przemysł i Rzemiosło., Zakłady użyteczności publ., Kom. Kasa Oszcz., Komunikacja, Bezpieczeństwo publ., Ceny.

Już przy porównaniu dwóch tych roczników widzimy, że mają one układy indywidualne. To samo dałoby się powiedzieć o wszystkich innych rocznikach. Różnice istnieją nietylko w zasadniczym układzie, ale ujawniają się także w samych tablicach. Ów brak jednolitego kryterjum powoduje, iż w bardzo wielu wypadkach trudno nieraz przeprowadzać szczegółowsze zestawienia porównawcze. Dopóki więc nie zwycięży idea ujednoczenia metod przy zbieraniu i opracowywaniu danych w zakresie statystyki miejskiej, wartość wszelkich tego rodzaju publikacji będzie miała nadal głównie znaczenie lokalne, nieomal tylko dla danego środowiska, którego się tyczy, jako niezbędny i często autorytatywny informator dla kierowniczych czynników o zachodzących zmianach w skomplikowanych stosunkach, przedewszystkiem społeczno-gospodarczych, danego miejsca.

Godzi się wspomnieć również skromną broszurkę, wydaną ostatnio przez Magistrat m. Radomia pod tyt. „Rocznik Statystyczny, rok 1930¹”. Najniezbędniejsze dane obrazujące w najogólniejszym zarysie liczbowym stosunki społeczno-kulturalne i gospodarcze tego 80 tysięcy ludności liczącego miasta, zgrupowane są w 35 tablicach, służąc przedewszystkiem potrzebom miejscowym.

Co się zaś tyczy Rocznika Stat. m. Warszawy, to rok 1930 i 31 opracowane zostały w znacznie zredukowanej objętości. Liczbę tablic zmniejszono jeszcze o całe 50 w stosunku do już skróconego bardzo poważnie tomu z r. 1929. Oczywiście starano się skreślać jedynie tablice, dotyczące zjawisk drugorzędного znaczenia.

Najgorzej, że bardzo pożyteczne te publikacje, pełne aktualnego materiału, ukazują się z coraz to większym opóźnieniem, osiągnąć w niem nieraz rozpiętość kilku lat.

Mgr. Stanisław Waszak (Poznań).

Samorząd m. Łodzi w latach 1928—1932. Sprawozdanie Zarządu Miejskiego. Łódź, 1933, str. 348.

Sprawozdanie samorządu m. Łodzi obejmuje lat 5, okres czasu wystarczający do oceny zamierzeń i rezultatów pracy. Sprawozdanie to dodatnio wyróżnia się od innych tego rodzaju publikacji jasnym naogół układem, umiejętnym przedstawieniem omawianych spraw i celowemi zestawieniami liczbowemi, mającemi ilustrować osiągnięty dorobek. Na wstępie każdego omawianego działu pracy samorządowej przedstawiony jest problem, zadanie, które stawia przed Zarządem Miejskim ustawa, potrzeby miasta, społeczne i ekonomiczne warunki pracy lub wreszcie życie codzienne. Po rozważeniu zadania i naświetleniu go z odleglejszej perspektywy Zarząd Miejski wskazuje drogę po której szedł i ceł, który zamierzał osiągnąć. W jakim stopniu udało się Zarządowi cel ten osiągnąć lub do niego zbliżyć i czy droga wybrana została słusznie, mają udowodnić podane zestawienia liczbowe. Niektóre (za mało) dane zostały przedstawione graficzne, a prace w dziedzinie budowy kanalizacji przedslawione są na wklejonem planie miasta. Liczb względnych naogół mało, zestawienia tabelaryczne podane są przeważnie za okres 5 lat, a gdzie było to potrzebne' za okres dłuższy. Przez wywniesienie wielu żywych i aktualnych problemów gospodarki miejskiej sprawozdanie to nadaje się do prac seminaryjnych w wyższych uczelniach i stanowi ciekawą i żywą lekturę dla każdej osoby, interesującej się sprawami publicznemi

Na treść sprawozdania składają się następujące działy: Zarys ogólny (wstęp), Majątek i finanse miasta (majątek i zadłużenia, podatki, budżety miasta i instytucyj miejskich), Oświata i kultura (świadczenia gminy na rzecz szkolnictwa powszechnego, świadczenia na rzecz szkolnictwa zawodowego i doksztalcającego, miejskie szkoły średnie, świadczenia na rzecz oświaty pozaszkolnej, miejskie i subwencjonowane przez gminą instytucje kulturalne), Zdrowie publiczne (miejska pomoc lekarska pozaszpitalna, higiena miej-

ska, lekarskie poradnie specjalne, inspekcja mieszkaniowa i weterynaryjna), Opieka społeczna (opieka nad matką i dzieckiem, opieka nad starcami i kalekami, walka z bezdomnością, walka z żebractwem, pomoc prawna dla ubogiej ludności, pomoc bezrobotnym), Apropozycja, Budownictwo (regulacja miasta, pomiary, polityka terenowa, ulice i place, budownictwo miejskie, budownictwo prywatne, działalność inspekcji budowlanej, cegielnie miejskie, miejskie warsztaty mechaniczne, miejscowe przepisy policyjno-budowlane), Plantacje miejskie, Majątki rolno-leśne, Kanalizacja i Wodociągi, Gazownia miejska, Przedsiębiorstwa koncesjonowane, Urząd przemysłowy, Rozjemstwo w sprawach najmu mieszkań, Komunalna Kasa Oszczędności, Ewidencja ludności, Urząd stanu cywilnego, Biuro Wojskowe, Statystyka miejska, Archiwum akt dawnych m. Łodzi, Działalność wydawnicza, Udział w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, Sprawy pracownicze, Organizacja **Zarządu Miasta.** **St.** *Zbrożyna* (Warszawa).

Statystyka Polski, serja B. Wydawnictwa Głównego Urzędu Stat., dotyczące -miast, zeszyty: 7, 9, 14, 16. Warszawa, Gł. Urząd Stat., 1933.

Doceniając znaczenie jednolitych publikacji statystycznych dla naszych miast pierwsze już zjazdy statystyków miejskich w Polsce (r. 1921 i 1923) powierzyły Głównemu Urzędowi Statystycznemu wydawanie Rocznika Statystyki Miast Polski. Dotychczas ukazały się dwa tomy tego wydawnictwa. Pierwszy za rok 1928, drugi za r. 1930. Obejmują one najważniejsze działy życia miejskiego: obszar, ludność, życie umysłowe i kult., zdrowie i opiekę społ., przedsiębiorstwa i finanse miejskie; ceny, kredyt, podatki państw, i inne.

Ponieważ jednak dalsze tomy tego Rocznika nie wyszły z druku, obecnie więc zastępują je poszczególne zeszyty „Statystyki Polski”, serji B., wydawanej przez Główny Urząd Stat., która to serja zastępuje zarazem niewydawany od r. 1930 „Rocznik Statystyczny Rzplitej Polskiej”. Ostatnie zatem w tej serji publikacje, dotyczące całkowicie lub częściowo życia naszych miast, obejmują następujące działy: „Powierzchnia miast (Plany, Użytkowanie, Własność)” — „Preliminarze budżetowe związków samorządowych na rok 1933/34” — „Statystykę samorządową” (z r. 1933), obrazującą wydatki i dochody związków komunalnych, zadłużenie, banki komunalne, formy organizacyjne przedsiębiorstw komunalnych, tere-

ny miejskie i plany zabudowy miast, liczbę pracowników miejskich z wykazem poborów oraz — „Rozkład terminów targów małych i wielkich na r. 1933”.

Inne dane odnaleźć można, mniej lub więcej szczegółowo, w zeszytach, zawierających statystykę szkolnictwa, pożarów, druków, ruchu budowlanego, handlową, przemysłową, mieszkań i t. p. Rzecz oczywista, iż zbyt ogólny nieraz charakter tych ostatnich wydawnictw, mających na względzie raczej cały obszar państwa z podziałem ewentl. na większe okręgi czy grupy miast, nie zawsze pozwala odtworzyć stosunki choćby większego tylko ośrodka miejskiego, jakto można właśnie z łatwością uczynić na podstawie Rocznika Statystyki Miast Polski, czy też roczników, wydawanych wprost przez poszczególne miasta. *St. W*

- Bigo T.: Z ustrojowych zagadnień samorządu. Lwów, Księgarnia Pedagogiczna, 1933, str. 31.
- Chełmecki T.: Krótki zarys historii m. Gniewa. Gniew 1933, str. 24.
- Chomicz B.: Stan i potrzeby gospodarcze powiatu warszawskiego. Warszawa 1933.
- Dalbór W.Ś. Nowy ustrój samorządu w woj. poznańskim i pomorskim, Poznań 1933, str. 118. 3 zł.
- Dembński H.: Osobowość publiczno-prawna samorządu. Wilno, Św. Wojciech, 1934, str. 149.
- Dobrołęcki J.: 12 lat pracy samorządu gminy Dobrzejowicze w odrodzonej Ojczyźnie. Toruń, Druk. Toruńska, 1933.
- Gmina wiejska i gromada w świetle nowej ustawy samorządowej. Warszawa, B. B. W. R., 1933, str. 46.
- Górny B.: Ustrój samorządu wiejskiego, miejskiego i powiatowego według nowej ustawy samorządowej. Łuków, „Siew”, 1933, str. 27.
- Iwanowski S.: Samorząd terytorjalny. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1933, str. 222.
- Mika M.: Przyjęcie do prawa miejskiego w Poznaniu w latach 1576—1600. Poznań, Magistrat, 1933.
- Badygminne. Warszawa, B. B. W. R., 1933, str. 24.
- Podwiński St. i Chylewski J.: Jak wybierać radnych gromadzkich, sołtysów i podsoltysów. Warszawa, Inst. Samorz., 1933, str. 64.
- Riabinin J.: Rada miejska lubelska w XVIII w. Lublin, Magistrat, 1933, str. 40.
- Regulamin wyborczy do rad miejskich na obszarze woj. poznańskiego i pomorskiego. Szamotuły, Kawaler, 1933, str. 36.

- Rozporządzenie Min. Spr. Wewn. z 9. X. 1933 w sprawie wykonania ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego. Szamotuły 1933, str. 19.
- Skorowidz gmin Rzplitej Polskiej. Warszawa, Gl. Urząd Statystyczny, serja B, z. 8a, cz. I str. 62, z. 8b — str. 121.
- Starzewski J.: Regulamin wyborczy do Rad Miejskich, Rohatyn, „Księgi i druki gminne”, 1933, str. 40.
- Ustrój samorządu miejskiego w woj. zachodnich. Warszawa, Sam. Inst. Wyd., 1933, str. 200.
- Walęga St.: Dzieje polityczne Torunia u schyłku Rzplitej. Toruń, Two Naukowe, 1933, str. 386.

Czasopisma: Wojewódzki W.: Wieś i jutro naszego miasta (Dziennik Zarządu m. Łodzi, Nr. 10, 1933). — Bar L.: Prawo rozwiązywania reprezentacji w samorządzie terytorjalnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 3, 1934). — Hubrich K.: Skasowanie wójtostw w woj. zach. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1934). — S. W.: Samopomoc rolnicza w ramach samorządu (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 1, 1934). — D. W.: O czynny udział kobiet wiej. w życiu publicznem (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 1, 1934). — P.: O znaczeniu i zadaniach sołtysa w now. ust. sam. (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 1, 1934). — P. T.: Samorząd gromadzki (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 19, 1933). — Iwanowski S.: Nowy podział administracyjny na gminy wiejskie i gromady (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 19, 1933). — B. T.: Przed wyborami do gromad (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 20, 1933). — M. P.: O t. zw. inspekcji powiatowej »Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 20, 1933. — Radni gromadcy (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 21, 1933). — J. K.: W sprawie upoważnienia przełożonych gmin dn nakładania kar za wykroczenia (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 21, 1933). — Wierciochowi D.: Potrzeba udziału i rola kobiet w samorządzie (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 23/24, 1933). — Barański J.: 0 połączeniu związków (Pracownik Komunalny, Nr. 10, 1933). — Wasilewski Cz.: Zarys rozwoju samorządu w Polsce (Pracownik Komunalny, Nr. 11, 1933). — Gawroński K.: Praca społeczna a pracownicy samorządowi (Pracownik Komunalny, Nr. 12, 1933). — Ost A.: Zmiany w przepisach uposażeniowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 24, 1933). — Pacholczyk A.: Zw. Pracowników Samorządu Terytorjalnego (Pracownik Samorządowy, Nr. 21, 1933). — Michalik P.: Zawodowiec w administracji samorządowej (Pracownik Samorządowy, Nr. 1, 1934). — A. O.: Warunki pracy pracowników samorządu powiatowego (Pracownik samorządowy, Nr. 2, 1934). — Warczak M.: Kwestja złożenia z urzędu członka organu zarządzającego (Pracownik Samorządowy, Nr. 2, 1934). — J. F.: Zmiana w statutach emerytalnych pracowników samorządowych (Samorząd, Nr. 51, 1933). — Dalbor W.: Uzgodnienie wątpliwości prawnych z ustawy o zmianie ustroju samorządu (Samorząd, Nr. 52, 1933). — Zakrzewski S.: Wybór ludzi na przełożonych gmin (Samorząd, Nr. 3, 1934).

— Grela T.: Reforma uposażeń funkcjonarjuszów państwowych a samorząd (Samorząd, Nr. 4, 1934). — Jaroszyński M.: O rewizję obowiązkowego zakresu działania samorządu (Samorząd, Nr. 5, 1934). — Duliinicz W.: Ustawa scaleniowa a ubezpieczenie pracowników samorządowych (Samorząd, Nr. 6, 1934). — Z zagadnień pracy w mniejszych miastach (Samorząd Miejski, Nr. 24, 1933). — Cholodecki W.: Samorządy a polityka ubezpieczeniowa (Samorząd Miejski, Nr. 24, 1933). — Gaworzyński M.: Ustawa o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego (Samorząd Terytorjalny, Nr. 1—2, 1933). — Langrod St.: Ordynacja wyborcza do rad miejskich w woj. pow. (Samorząd Miejski, Nr. 5, 1934).

Dictionnaire des communes de Hongrie. Budapest, Office central royal hongrois de statistique, 1933, str. 840.

Illyefalvi L.: 60 années de la vie de Budapest. Budapest, Bureau de Statistique de la ville de Budapest, 1933, str. 386.

Nestor R.: Le contrôle du préfet sur l'administration communale. Paris, Presses Modernes, 1933, str. 176.

Adelung H.: Veränderungen d. kommunalen Selbstverwaltung. Düsseldorf, Nolte, 1933, str. 47.

Berger E.: Berlin wird deutsch. Ein Beitr. zur Erneuerung d. grössten dt. Kommunal-Verwaltung. Berlin, Heymann, 1934, str. 60. 1 M.

Bouveret: Zur Reform d. Kommunalen Selbstverwaltung. Frankfurt, 1933.

Dieckmann C.: Die Selbstverwaltung im neuen Staat. Lichterfelde. Arbeiter-Versorgung, 1933, str. 80. 2,25 M.

Fiehler K.: Nationalsozialistische Gemeindepolitik. München, Eher, 1932, str. 80. 0,80 M.

Gehmlich G.: Kommunalaufsicht n. sächsischem Recht. Dresden, Risse, 1933, str. 95.

Horwitz H. W.: Der Staatskommissar als Mittel d. Staatsaufsicht ü. die Gemeinden Schwarzwald, Vöhrenbach, 1933, str. 94.

Kaul A. S.: Kommunalpolitik u. Presse. Heidelberg, 1933, str. 112.

Kleinsoerg: Die Gemeindewahlen in Preussen. Saarbrücken, 1933, str. 47. 2 M.

Leyden v.: Das preussische Gemeindewahlrecht seit der Staatsumwälzung. 2 Erg. Berlin, Heymann, 1933, str. 48. 1 M.

Reichelt H.: Das Kommunalaufsichtsrecht in Bezug auf den Gemeindehaushalt in d. östlichen Provinzen Preussens. Breslau, Hochschulverlag, 1933, str. 49.

Rötger A.: Die Frau in der kommunalen Arbeit. Berlin—Steglitz, Ewang. Pressverb. f. Deutschland, 1933. 0,30 M.

Schatz J.: Die Aufgaben d. Gemeinden. Amberg, Boes, 1933, str. 64.

- Schro11 H.: Über Eingemeindungsprobleme d. deutschen Grosstädte. Breslau, Nischowski, 1933, Str. 89.
- Schule A.: Staat u. Selbstverwaltung in England. Berlin, Heymann, 1932, str. 256. 12,50 M.
- Schultz H.: Die polizeilichen Gemeindestalten im deutschen Verwaltungsrecht. Berlin, Heymann, 1933, str. 74.
- Takáts E.: Der Verband Gross-Berlin v. 19. VII. 1911 — 1. X. 1920. Köln, Kölner Studentenbourse, 1933, str. 86.
- Voss IL: Die Stellung d. Bürgermeisters. Köln, 1933, str. 180.
- Andrews C. A.: Administrative county government in South-Carolina. Chapel Hill, Univ. of North-Carolina, 1933, str. 245. 2,50 \$.
- Atkinson C. J.: Handbook of local government law. London, Pitman, 1933, str. 290.
- Bromage A. W.: County government. N. Y., Sears, 1933, str. 314.
- Finer H.: English local government. London, Methuen, 1933, str. 547. 21 sh.
- Hunter B. L.: The evolution of municipal organization and administrative practice in Los Angeles. Los Angeles, Parker & Co, 1933, str. 304.
- McGoIdrick J. D.: Law and practice of municipal home rule 1916—1930. N. Y. Columbia Un. Press, 1933, str. 445.
- Stewart A. C.: Local government face to face. London, Nicholson & Watson, 1933.
- Taft C. P.: City management: the Cincinnati experiment. N. Y., Farrer & Rinehart, 1933.

2. *Przedsiębiorstwa komunalne, zakłady użyteczności publicznej, szkolnictwo, opieka i szpitalnictwo, budownictwo.*

- Czarnecki Wł.: Zieleń w przyszłym Poznaniu. Poznań, 1933.
- Nestorowicz M. Wł.: Drogi z punktu widzenia obrony państwa. Warszawa, Przegląd Techniczny, 1933, str. 31.
- Powierzchnia miast. Plany użytkowania. Własność Krakowa. Gł. Urz. Stat., 1933, str. 77.
- Roboty publiczne a inwestycje wodociągowe. Warszawa, Biuletyn Wodociągowo-Kanalizacyjny, 1933.
- Roboty publiczne w Polsce i fundusz pracy. Praca zbiorowa. Warszawa, Komisja prasy społecznej Zw. Legionistów i Zw. Peowiaków, 1933, str. 112.

Czasopisma: Kemner St.: Dzień przeciwdurowy w Łodzi (Dziennik Zarządu m. Łodzi, Nr. 10, 1933). — Pamiętnik „dnia przeciwdurowego w Łodzi” (Dziennik Zarządu m. Łodzi, Nr. 11, 1933). — Gutentag St.: Działalność sekcji higieny szkolnej wydziału oświaty i kultury zarządu m. Łodzi za rok szkolny 1931/32 (Dziennik Zarządu m. Łodzi, Nr. 12, 1933). — Eile H.:

Polityka a inwestycje (Gaz i Woda, Nr. 11, 12, 1933). — G emb ar z e w s k i L.: Dawne wodociągi w Kaliszu (Gaz i Woda, Nr. 11, 1933). — P i o t r o w s k i J., S k o r a s z e w s k i W.: 1 Narodowy Zjazd techniki Zdrowotnej i Higieny Miast w Pradzie (Gaz i Woda, Nr. 1, 1934). — B. T.: Projekt zmiany ustawy drogowej (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 2, 1934). — R a b c z e w s k i Wł.: Uruchomienie linii kolejowej średnicowej w Warszawie (Kronika m. Warszawy, Nr. III, 1933). — D z i e w u l s k i St.: Rozwój terytorjalny m. Warszawy w ciągu wieków (1230—1930) (Kronika m. Warszawy, Nr. III, 1933). — K n y ś - p i a k B.: List otwarty do wszystkich drogowców samorządowych (Pracownik Komunalny, Nr. 12, 1933). — D m i t r j e w A.: Zagadnienie koncesjonowania targowisk gminnych (Samorząd, Nr. 51, 1933). — B r a n n y Fr.: Opieka otwarta czy poniewierka (Samorząd, Nr. 2, 1934). — Nowoczesne urządzenia w wodociągach m. stoł. Warszawy (Samorząd, Nr. 3, 1934). — P a j a c z k o w s k i A.: Ogólne uwagi dotyczące usprawnienia gospodarki drogowej (Samorząd, Nr. 5, 1934). — J ę t k i e w i c z L.: Rola samorządu w elektryfikacji kraju (Samorząd Miejski, Nr. 2, 1934). N e h r e b e c k i M.: Na marginesie ustawy o rzeźniach z prawem wyłączności (Samorząd Miejski, Nr. 2, 1934). — S. W.: Opłaty na średnich i mniejszych rzeźniach (Samorząd Miejski, Nr. 3, 1934). — K r z e c z k o w s k i K.: Zagadnienie przedsiębiorczości komunalnej (Samorząd Terytorjalny, Nr. 1—2, 1933). — S p r a n g e r Wł.: Przedsiębiorstwa komunalne we Francji (Samorząd Terytorjalny, Nr. 1—2, 1933). — R ą c z a s z e k A.: Projekt ustawy o sporządzaniu planu regulacji i zabudowaniu miast (Samorząd Terytorjalny, Nr. 1—2, 1933). — K o r s a k H.: Higiena psychiczna, jej zakres i organizacja (Samorząd Terytorjalny, Nr. 1—2, 1933). — F r a n c o s J.: Czy należy zakładać kamieniołomy państwowe i komunalne (Wiadomości Drogowe, Nr. 79, 1933). — R y c z a k a.: Aktualja drogowe w powiecie (Wiadomości Drogowe, Nr. 80, 1933).

Boenheim Cl Die Fürsorge für geistig u. seelisch abnorme Kinder. Leipzig, Voss, 1933, str. 95, 9 M.

Burchard C.: Gutes u. Böses in der Wohnung in Bild u. Gegenbild. Leipzig, Beyer, 1933, str. 127. 3,85 M.

Kientopf J.: Organisation u. Arbeitsmethoden d. kommunalen Schulzahn-pflege. Leipzig, Voss, 1933, str. 148. 14,80 M.

Leyden v.: Kommunale Wirtschaftsbetriebe u. ihr Verhältnis z. öffentlichen u. privaten Wirtschaft. Berlin Heymann, 1933, str. 36. 1,60 M.

Petz f Das Recht d. gemeindlichen Betriebe u. Unternehmungen. München, Kommunalschriftenverlag, 1933, str. 79.

' Rautenberg W.: Gemeinde, Schule u. Volksbildung. Berlin, 1933, str. 19. 0,30 M.

Das Recht d. öffentlichen Fürsorge. Berlin, Heymann, 1933, str. 95. 1,60 M.

Schmidt: Verstädtische Kleinsiedlung u. Eigenheimbau. 2 Aufl. Eberswalde, Müller, 1933, str. 45. 0,75 M.

Macfadyen D.: Sir Ebenezer Howard and the town planning movement. London, Manchester Univ. Pr., 1933, str. 175. 10 sh 6 d.

3. *Finanse komunalne, polityka finansowa, budżety, ogólna gospodarka miejska.*

Sprawozdanie z działalności Zarządu m. stół. Warszawy za rok budżetowy I. IV. 1931 — 31. III. 1932. Warszawa, Magistrat, 1933, str. 174.

Sprawozdanie samorządu stolicy nie może być oceniane jedynie pod kątem widzenia, jaki stosowaćby należało do sprawozdania innych, zwłaszcza mniejszych miast Polski. Zarówno sposób zestawienia danych o działalności, jak i treść w nich zawarta, są jakby pewną normą, wskazówką, wzorem dla innych zarządów miejskich, mają więc pewien charakter dydaktyczny. Dla tego też, jak również i ze względu na możliwości finansowe oraz większe przygotowanie personelu, do tego rodzaju publikacyj samorządu stolicy trzeba stosować wyższe kryteria oceny.

Rozmiary gospodarki samorządowej miljonowego miasta oraz różnorodność i ciężar gatunkowy poszczególnych dziedzin tej gospodarki ogromnie utrudniają przeciętnemu obywatelowi zorjentowanie się w tej działalności bez przejrzystości sporządzonego sprawozdania. Wymaga to przyjęcia zgóry pewnego określonego planu dla całości oraz dla poszczególnych części sprawozdania w zależności od charakteru i rodzaju działalności poszczególnych działów administracji i gospodarki Zarządu miejskiego. Jest to konieczne i dlatego, że powinna być starannie przestrzegana zasada porównywalności danych z lat ubiegłych. Chociaż sprawozdanie obejmuje jeden rok działalności i pomimo, że co roku sprawozdanie takie jest publikowane, to jednak dane liczbowe zawarte w sprawozdaniu, nie mogą odnosić się tylko do jednego roku, lecz powinny obejmować liczby porównawcze przynajmniej z 3-ch ostatnich lat, gdyż to dopiero pozwoli zorjentować się obywatelowi o skuteczności działalności Zarządu. Należy również unikać podawania danych liczbowych w tekście; powinny one być podawane o ile możliwości w zestawieniach tabelarycznych, możliwie ja'knajbardziej przyjrzystych, przyczem należy unikać liczb względnych, które, bez podania sposobu obliczenia, budzić będą wątpliwości. Sprawozdanie powinno być poprzedzone schematem organizacyjnym i pla-

nem «miasta na którym powinnyby być uwidocznione poszczególne ważniejsze instytucje i rozwój ważniejszych miejskich urzędzeń.

Trzeba powiedzieć, że omawiane sprawozdanie z działalności Zarządu Miejskiego stolicy nie odpowiada warunkom wzorowego sprawozdania. Brak jest przedewszystkiem myśli przewodniej w całości, jak i poszczególnych jego częściach, jest jakby sklezione z szeregu sprawozdań, różnie opracowanych, różniących się formą, często przeładowanych szczegółikami z pominięciem rzeczy istotnie ważnych. Układ sprawozdania według liczby porządkowej Wydziałów miejskich nie jest przekonywający. Na czoło sprawozdania należało wysunąć, poza schematem organizacyjnym, finanse miejskie, następnie personel administracyjny i pomocniczy z liczby etatów jako te środki, któremi Zarząd Miejski władał dla wykonania swych zadań.

W poszczególnych sprawozdaniach oprócz, przedsiębiorstw należało uwydątnić i uchwycić zadania ustawowe i zadania podejmowane bez ustawowego obowiązku. Jest to konieczne, aby orjentować obywatela i władze państwowe w jakim stosunku znajdują się dochody miasta do zadań ustawowo zleconych.

Gdy chodzi o stwierdzenie wzrostu intensywności i celowości pracy poszczególnych wydziałów, sekcji i oddziałów należało tabelarycznie zestawić liczby i przegrupowane zgrubsza rodzaje wpływających i załatwionych spraw z liczbą personelu przydzielonego do danego wydziału, sekcji lub biura za okres przynajmniej 3-ich lat. Suche wyliczenie w tekście liczby spraw załatwionych nie jest dostateczne i staje się szczegółem zbędnym, zaciemniającym i utrudniającym zdanie sobie sprawy z całokształtu działalności poszczególnych wydziałów. Szczegółów takich jak np. liczba osób zwiedzających wystawę w ciągu godziny (str. 23), liczba usuniętych zębów pracownikom miejskim (str. 13), utrwalenie liczby tablic poglądowych rozpylonym lakierem (str. 24) lub ilości przearfowanego szabru, wytłuczenia brył betonowych na szaber (str. 57 i 58) należałoby stanowczo w przyszłości unikać. Gdyby natomiast tablicę na str. 55 zestawić za okres trzyletni oraz podać obok zestawienie w tychże latach powierzchni wszystkich ulic z podziałem według powierzchni gładkiej, zabrukowanej i niezabrukowanej, możnaby zdać sobie sprawę z postępu i intensywności pracy Wydziału na tym odcinku.

Liczby podawane w zestawieniach i w tekście muszą być zgodne, a różnice należyte umotywowane. W zestawieniu liczby pracowników str. 14 wykazano za rok 1932 urzędników i oficjalistów 5942, natomiast na str. 15 w zestawieniu według charakteru sto-

sunku służbowego suma urzędników i oficjalistów stałych i czasowych wynosi 5364 osoby, liczby robotników w tychże zestawieniach są również różne. Brak wogóle zestawienia sezonowych robotników i praktykantów oraz specjalistów zatrudnionych stale, lecz wynagradzanych za godziny zajęć. Na str. 56 w zestawieniu podano „Asfalt 43593 m²” w tekście zaś na tejże stronie 68204 m², objaśnienia różnicy brak. Przykładów możnaby przytoczyć więcej, powstały one zapewne z niedostatecznej korekty, a może uszły uwagi w takim labiryncie nieuporządkowanych cyfr, gdyż odnosi się wrażenie, że poszczególne wydziały, jakby chciały zarzucić czytelnika gradem cyfr. W dziale „Szkolnictwo powszechne” podano w tabl. na str. 64, 69, 7% dzieci uczęszczających do szkół powszechnych, podając jednocześnie liczbę dzieci w wieku szkolnym ogółem na 128,486 i liczbę dzieci uczęszczających do szkół powszechnych na 94.159 dzieci, łatwo obliczyć, że stosunek ten wynosi zgó-
rą 73%, oczywiście zmieniają się wszystkie liczby stosunkowe podane w tej tablicy za rok 1931/32.

W dziale szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych i do-
kształcających nie podana jest liczba zgłaszających się rokrocznie uczniów, wskazywałoby to na tendencje i kierunek jakie panują wśród społeczeństwa odnośnie kształcenia młodzieży, a jednocześnie świadczyłoby o tendencjach rozwojowych poszczególnych szkół. W całym szeregu działów brak jest danych, wskazujących na tendencje rozwojowe, na kierunki i drogi ku którym skłaniają warunki i bodźce zewnętrzne, lub ku którym zmierza świadoma wola kierownictwa danego działu pracy.

Oдноśnie układu sprawozdania należy zauważyć, że dział zatytułowany „Pomoc Społeczna” należałoby rozbić i poszczególne, zresztą ujęte oddzielnie, części powiązać z działami z którymi logicznie się łączą np. Rozbudowa miasta z poddziałami I, II, III, IV i V włączyć do działu „Budownictwa miejskiego i zewnętrzne urządzenia”, zaś „Pomoc dla bezdomnych, pomoc dla bezrobotnych, pośrednictwo pracy i pomoc prawna ubogiej ludności włączyć do działu „Opieka Społeczna”. Również oświetlenie miasta należałoby z działu „Budownictwa” przenieść do działu „Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego”, natomiast „nadzór budowlany” z tego działu przenieść do działu „Budownictwo itd.”. Wogóle sprawozdanie zyskałoby znacznie na przejrzystości, gdyby kompleksy spraw stanowiące pewną całość potraktować odrębnie, mimo, że wiążą się one ogólnie z innymi działami. Zwłaszcza dotyczy to spraw i zadań wykonywanych w zastępstwie państwa i ustawowo oddzielnie uregulowanych; np. zamiast „nadzór nad przedsiębiorstwami prywatne-

mi" umieszczonym w dziale „Bezpieczeństwo i porządek publiczny" należało ©dzielnie umieścić jako „Urząd Przemysłowy I-szej instancji". Dotyczy to również „Inspekcji Handlowej", „Ewidencji i Kontroli ruchu ludności", „Spraw Wojskowych". Nie należy również w sprawozdaniu umieszczać takich zestawień rachunkowych jak np. Dochody z gmachów 25.647, z opłat za dyżury 47.099 i różne 287.561 (str. 92), gdyby napisać tylko „różne" byłoby równie wystarczające.

Mimo przytoczone usterki i braki, sprawozdanie Zarządu stolicy dla cierpliwego czytelnika jest kopalnią informacji i danych o wszystkich tak rozległych działach pracy samorządu. Z braku miejsca na szczegółowe wyliczenia treści podaję tylko tytuły główniejszych rozdziałów: Zarząd Główny, Administracja i sprawy personalne, Zdrowie publiczne, Szpitalnictwo, Opieka Społeczna, Oświata, Kultura, w których to działach podane są liczne zestawienia rachunkowe i wymienione prace poszczególnych komórek organizacyjnych; Budownictwo miejskie i zewnętrzne urządzenia (regulacja, pomiary, ogrody, drogi, ulice, mosty i t. d.), Finanse miejskie, wraz z zestawieniami wpływów i wydatków poszczególnych wydziałów z wymienieniem źródeł dochodów, Przedsiębiorstwa Miejskie jak: Wodociągi i Kanalizacja, Gazownia Miejska, Tramwaje i Autobusy, a następnie Komunalna Kasa Oszczędności, Lombard miejski, Gospodarstwo rolne, Rzeźnie i targowiska, Miejskie Zakłady Mięsne, Zakłady Spożywcze, Zakłady opałowe, Dom Składowy Publiczny, Hale targowe i Targowiska, Zakład oczyszczania miasta, Zakłady Graficzne, Składnica materiałów aptecznych, Betonownia miejska. Każdy z poszczególnych działów sprawozdania może stanowić temat do osobnej rozprawy.

St. Zbrożyna (Warszawa).

Statystyka Polski. Serja B., zeszyt 16 i 24. Warszawa, Gł. Urz. Stat., 1933.

Bardzo interesujące dane z zakresu miejskiej gospodarki zawierają zeszyty 16 i 24, omawiające „Zadłużenie miast i powiatowych związków komunalnych (stan na 31. III. 31 r.)" oraz „Preliminarze budżetowe". Pierwszy z nich ujmuje, na podstawie przeprowadzonej co roku ankiety, całe zagadnienie w dwie grupy: 1. źródła kredytu z dalszym podziałem na zobowiązania długoci i krótkoterminowe oraz 2. przeznaczenie pożyczek długoterminowych z wyszczególnieniem ile przypadło na inwestycje, na spłatę pożyczek i t. d. Drugi zaś zeszyt „Preliminarze budżetowe" obrazuje znowu całokształt jednorocznej gospodarki samorządowej

gmin wiejskich, miast wydzielonych i niewydzielonych, powiatów i województw. Tablice poprzedzone są źródłowym wstępem p. Bia-
 łeckiego, który słownie wyjaśnia cały szereg kwestyj, związanych
 z budżetem. O ile wydawnictwo to zachowa w niezmiennionej for-
 mie swą ciągłość będzie można czasem na jego podstawie doko-
 nywać bardzo pouczających zestawień odnośnie tendencji rozwo-
 jowych omawianego zjawiska. st. w

Chómiń B.: Odbudowa kapitału ojczyzno. Rola i zadanie K. K. O. Wyd. 3.
 Warszawa, 1933, str. 18.

Instrukcja kasowo-rachunkowa dla pow., Zw. Sam. Warszawa, Zw. Pow.
 R. P., 1933, str. 101.

Sprawozdanie wojewody poznańskiego na Sejmiku Woj. w dn. 26. IV.,
 1933, str. 20.

Sprawozdanie zamknięcia rachunkowego gminy m. Cieszyna. Cieszyn,
 1932—33, str. 147.

Sprawozdanie Wydziału Wojewódzkiego za 1931/32. Poznań,
 Starostwo Krajowe, 1933, str. 201.

Sprawozdanie Pomorskiego Wydziału Wojewódzkiego
 za r. adm. 1931/32. Toruń, Wydział Krajowy. 1932, str. 191.

Czasopisma: Tułacz A.: Rozwój i znaczenie K. K. O. w Polsce (II)
 (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 1, 1934). — Hebrowski A.: Sytuacja fi-
 nansowa zw. samorządu terytorjalnego (Gazeta Administracji i Policji Państwo-
 wej, Nr. 2, 1934). — A. H.: Podatek wyrównawczy (Głos Gminy Wiejskiej,
 Nr. 22, 1933). — St. D.: Gospodarka gromadzka na tle stosunków w woj. po-
 morskiem (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 22, 1933). — B. F.: Projekt reformy
 danin samorządowych (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 23/24. 1933). — M. P.: O po-
 pieraniu gmin. kas oszcz.-pożyczk. (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 2, 1934). — Gajew-
 ski W.: K. K. O. w dziedzinie kredytu komunalnego (Oszczędność, Nr. 24, 1933).
 — Kaczyński H.: K. K. O. woj. nowogrodzkiego (Oszczędność, Nr. 1, 2,
 i 3, 1934). — Piekałkiewicz J.: Podstawowe zagadnienie naszej polityki
 gospodarczej (Oszczędność, Nr. 2, 1934). — Augustowski W.: O większą
 aktywność K. K. O. w dziedzinie propagandy (Oszczędność, Nr. 2, 1934). —
 Sakłak: Przepisy prawne o zaciąganiu pożyczek przez samorządy na te-
 renie woj. centr. (Oszczędność, Nr. 3, 1934). — Wołk S.: Uwagi o organizacji
 K. K. O. (Oszczędność, Nr. 4, 1934). — Różkowski J.: Na marginesie nad-
 syłanych bilansów i sprawozdań K. K. O. 1933 (Oszczędność, Nr. 4, 1934). — Ga-
 lasiewicz C.: Gospodarka gromad wiejskich (Pracownik Samorządowy, Nr. 1,
 1934). — Reforma danin komunalnych (Samorząd, Nr. 50, 1933). — Korwin Pio-
 trowski M.: Reforma finansów samorządowych (Samorząd, Nr. 51, 1933). — Le-
 chicki: Zagadnienie ubezpieczeń w dziedzinie kredytu samorządowego (Samo-

rząd, Nr. 52, 1933). — Moszczyński H.: Zagadnienie obliczania majątku związków samorządowych (Samorząd, Nr. 52, 1933). — S. S.: Przepisy prawne o zaciąganiu pożyczek przez gminy miejskie i powiaty (Samorząd, Nr. 1, 1934). — Dmitrjew A.: Uwagi w sprawie reform danin samorządu terytorjalnego (Samorząd, Nr. 3, 1934) — Wołk S.: Gminne kasy pożycz. oszcz. woj. wołyńskiego (Samorząd, Nr. 4, 1934). — Kołodziej K.: Reforma danin komunalnych (Samorząd, Nr. 6, 1934). — Gospodarka m. Gdyni w świetle preliminarza budżetowego na 1933/34 (Samorząd Miejski, Nr. 24, 1933). — Gajewski W.: Postulaty czy pretensje (Samorząd Miejski, Nr. 1, 1934). — Trzeciński W.: Działdowo w liczbach 1933 (Samorząd Miejski, Nr. 1, 1934). — Rudziński St.: Gminne dodatki mieszkaniowe dla nauczycieli wobec nowych przepisów uposażeniowych (Samorząd Miejski, Nr. 3, 1934). — W.: Uzdrawienie finansów samorządowych (Samorząd Miejski, Nr. 5, 1934). — Trzeciński W.: Miasto Kielce w liczbach (Samorząd Miejski, Nr. 5, 1934).

/ _____
 Mossé A.: La réglementation des régies municipales. Paris, Giard, 1933. 8 fr.

Dungern Fr.: Die Finanzkontrolle im Staat u. in den Gemeinden. Berlin, Heymann, 1933, str. 64. 3,50 M.

Erb A.: Die Entwicklung d. Kommunalkredites nach d. Inflation. München, Krämer, 1932, str. 83.

Finke Fr.: Das Haushaltsrecht d. Gemeinden u. Gemeindeverbände. (Gemeindefinanzordnung). Berlin, Heymann, 1933, str. 77. 2 M.

Frick L.: Die Finanzen d. Stadt St. Gallen. St. Gallen, Lütolf, 1933, str. 34. 7,50 fr.

Lampe H. u. Rompe Fr.: Die Finanzlage d. Kommunalverbände d. oberschlesischen Industriegebietes. Breslau, Ostdeutsche Verl., 1933, str. 84. 1,70 M.

lichtenstein H.: Die Finanzwirtschaft d. deutschen Grossstädte v. 1925—1931. Jena, Fischer, 1933, str. 112. 5 M.

Linker J.: Die Reichsaufsicht ü. die Finanzen d. Länder u. Gemeinden. Marburg—Lahn, Hammel, 1933, str. 65.

Preiisi Fr.: Die Finanzverfassung der Gemeinden u. Departaments in Frankreich u. die Pläne z. ihrer Reform. Jena, Fischer, 1933, str. 166. 8 M.

Tummes H.: Die Neugestaltung d. deutschen Gemeindegetränkesteuern. Bonn, Röhrscheid, 1933, str. 128. 5,50 M.

Chatters C.: Municipal debt defaults; their prevention a. adjustment. Chicago, Publ. Adm. Service, 1933, str. 55. 0,50 \$.

Raymond W. L.: State and municipals bonds. Boston, Financial Publishing Co, 1933, str. 397.

Tharp C. R.: Control of local finance through taxpayers' associations a. centralized administration. Indianapolis, Ford, 1933, str. 84.

II. SAMORZĄD GOSPODARCZY I SAMORZĄD PRACY

Teoria, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, Izby gospodarcze Izby pracy.

Sprawozdanie o stanie gospodarczym okręgu Izby Przemysłowo-handlowej w Wilnie w roku 1932. Wilno, Izba Przemysłowo-handlowa, 1933, str. 259.

Sprawozdanie wileńskiej Izby przemysłowo-handlowej za rok 1932, podobnie jak i w latach ubiegłych, obejmuje tylko opis sytuacji gospodarczej okręgu Izby, nie obejmując natomiast wewnętrznej organizacyjnej działalności, będącej przedmiotem odrębnego sprawozdania. Jest to dużych rozmiarów praca, która ze względu na jej wysoki poziom i wobec ubóstwa naukowej gospodarczej literatury, odnoszącej się do naszych ziem północno-wschodnich, stanowi poważny naukowy przyczynek do poznania ekonomicznej struktury tych ziem, ich potrzeb i zadań, i która z tego powodu nabiera szczególnej wartości. Podstawą i punktem wyjścia omawianego sprawozdania było pierwsze sprawozdanie wileńskiej Izby przemysłowo-handlowej za rok 1929, w którym przedstawiono w sposób bardzo wyczerpujący, a naogół rzadko spotykany w tego rodzaju wydawnictwach, stan gospodarczy ziem północno-wschodnich Polski po wojnie w związku ze zmianami, wywołanymi skutkiem przesunięcia granic politycznych i w porównaniu ze stanem przed wojną. Obecnie główny nacisk położyli autorowie sprawozdania na przedstawienie raczej dynamiki ekonomicznej tych ziem, na scharakteryzowanie tych zmian, jakie zaszły w gospodarczym życiu okręgu Izby w ostatnich latach, w szczególności w 1932 roku. Okazuje się, że ziemie północno-wschodnie prawie we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego odczuwają kryzys ekonomiczny w stopniu silniejszym, niż inne części państwa. Poważną rolę odgrywa tu niemożność nawiązania normalnych stosunków handlowych z rynkiem rosyjskim i litewskim, z którymi ziemie te prowadziły przed wojną ożywioną wymianę. W roku 1932 były one poza kontrabandą prawie całkowicie dla handlu zamknięte. Niemniejszą, a również trwałą rolę w potęgowaniu się tutaj opłakanych skutków kryzysu odgrywa i to, że zarówno tu-tejsze rolnictwo, jak przemysł i handel nie posiadały tak zasobnych rezerw, jak w innych częściach kraju, które umożliwiałyby w pewnym stopniu przetrwanie najgorszego okresu. Tymczasem śruba podatkowa i obciążenia socjalne działały tu w 1932 roku z równą, jak gdzieindegdy siłą, przyczem polityka niektórych karteli, zmierzająca do zamykania przedsiębiorstw mniejszych i słab-

szych, wywarła tu naogół wpływ niekorzystny. "Wogóle ziemie te, jak wynika ze sprawozdania, znajdują się w stanie bardzo krytycznym i ze względów ogólnopństwowych winny być otoczone większą życzliwością i opieką. Zdobyliśmy się na kolosalny wysiłek rozbudowy wybrzeża morskiego i ścisłego zespolecia Górnego Śląska z Pomorzem i resztą Polski, prawie nic natomiast nie uczyniliśmy dla Wileńszczyzny, woj. Nowogrodzkiego, Białostockiego i Polesia, a przecież ziemie te to bezmała trzecia część całej Polski. Mimo wielkich wysiłków organizacyjnych miejscowego 'kupiectwa i przemysłu, uwieńczonych niejednokrotnie dobrym rezultatem, ziemie te, pozostawione własnemu losowi, nie prędko zdołają się podnieść gospodarczo i całkowicie zespolić z resztą Polski.

Decydującym jest tu rozpaczliwy stan rolnictwa i wsi wogóle, co wobec przytłaczającej przewagi ludności wiejskiej odbija się fatalnie na całym życiu gospodarczem. Wieś kresowa, jako rynek zbytu, nie istnieje prawie zupełnie. Wprawdzie wskutek ogólnego zubożenia ludności wiejskiej i utrzymującej się stale wielkiej rozpiętości cen artykułów rolniczych i przemysłowych, zjawisko to występuje w całej Polsce, to jednak na kresach wschodnich nabrało ono cech katastrofy. Wieś kresowa coraz bardziej przechodzi do gospodarki zamkniętej, a stopień jej samowystarczalności osiągnął tu ostateczną granicę. Rolnik tamtejszy kupuje tylko to, bez czego w danej chwili absolutnie obejść się nie może.

W ten sposób prawie trzecia część całego państwa, jako rynek zbytu dla artykułów przemysłowych z uprzemysłowionych dzielnic kraju, prawie wcale nie wchodzi w rachubę. Zorganizowana celowa akcja całego społeczeństwa i organów państwowych jest na Kresach północno-wschodnich niezbędna. Im prędzej i na im szerszej podstawie ona nastąpi, tym szybsze i większe przyniesie korzyści całemu państwu.

Dr Florjan Barcinski (Poznań).

K l a r n e r Cz.: Przemówienie prezesa Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie na XV plenarnem zebraniu (9. XI. 1933). Warszawa, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1933, str. 21.

P o l s k i e T - w o R o l n i c z e i s a m o r z ą d r o l n i c z y (memorjal). Warszawa, Zw. Rolników, 1933, str. 51.

P r o j e k t u s t a w y o i z b a c h i n ż y n i e r s k i c h. Warszawa, 1933, str. 28.

P r o t o k ó ł 4 p l e n a r n e g o z e b r a n i a I z b y P r z e m y ś l o w o - H a n d l o w e j. Lwów, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1933, str. 45.

Ustawy i rozporządzenia dotyczące Łódzkiej Izby Rolniczej. Łódź, 1933, str. 72.

Czasopisma: Bilans ub. sesji parlamentarnej w zakresie ustawodawstwa gospodarczego (Biuletyn Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, Nr. 4, 1933). — Bełzeczki St.: Rewolucja rooseveltowska (Droga, Nr. 12, 1933). — Zakrzewski K.: Rozważania na temat eksperymentu Roosevelta (Przełom, Nr. 1, 1934). — L. B.: Ustrój korporacyjny (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 1, 1934). — Miklaszewski St.: Współpraca izb rolniczych z organizacjami rolniczymi i samorządem terytorjalnym (Samorząd, Nr. 2, 1934).

Boude A.: Chambre de commerce de Marseille. Marseille, Sémaphore, 1933, str. 22.

Guthfalvy-Dorner L.: Conseils nationaux économises. Budapest, Inst. Hongrois des sciences adiuin., 1933, str. 172.

Bibra W.: Der Reichswirtschaftsrat u. seine Reform. Coburg, Tageblatt-Haus, 1933, str. 70.

Dotzenrath W.: Wirtschaftsrate u. die Versuche zu ihrer Verwirklichung in Preussen-Deutschland. Düsseldorf, Ohligschläger, 1933, str. 84.

Lucas E.: Wirtschaftsverfassung u. Wirtschaftsethos. Stuttgart, Kohlhammer, 1933, str. 26. 0,90 M.

Lüer C.: Organische Wirtschaftsauffassung. 3 Aufl. Frankfurt a. M., Hauser, 1933, str. 25. 1 M.

Lutz P.: Ständeentwurf „Ostmark“. Der Ständestaat u. d. Berufsständevertretung. Wien, Selbstverlag, 1933, str. 44. 1 sz.

Lutz R.: Das italienische Organisationswesen. Syndikate u. Korporationen. Leipzig, Meiner, 1933, str. 29.

Niederer W.: Der italienische Berufsverein u. seine rechtliche Struktur. Altenburg, Thür, 1933, str. 190.

Schemzel H.: Ein schweizerischer Wirtschaftsrat. Zürich, Kaufmännerverein, 1933, str. 32. 1,70 fr. sz.

Wagner O.: Nationalsozialistische Wirtschaftsauffassung u. berufsständischer Aufbau. Berlin, Wirtschaftspolit. Verl., 1933, str. 39. 0,50 M.

Pitigliani F.: The Italian corporative state. London, King, 1933, str. 293. 15 sh. _____

Bottai G.: Il Consiglio nazionale delle corporazioni. 2 éd. Milano, Mondadori, 1933, str. 438. 30 L.

D. Dział socjologiczny

I.

Wydaivnictwa zbiorowe, podręczniki i systemy.

Historja socjologii i krytyka.

G i n s b e r g Morris: Studies in Sociology. London, 1932, str. 207.

Książka Ginsberg'a, niewielka co do rozmiarów, nie jest zbyt interesująca w swej treści. Nie jest to, jak zresztą widać z tytułu, dzieło jednolite, lecz zbiór luźny szkiców raczej popularnych.

Książka to raczej o charakterze filozoficznym, niż socjologicznym. Nietyle bowiem mówi się w niej o faktach życia społecznego, ile o różnych pojęciach, których funkcją jest, czy też ma być, opisywanie rzeczywistości społecznej. Na dziesięć szkiców, z których składa się książka, zaledwie cztery można uważać za studia, dotyczące rzeczy, nie zaś pojęć.

Analiza pojęć nie jest u Ginsberga wnikliwa i rewelacyjna. Nie jest niepoprawna, nie schodzi na manowce niejasności czy mitologizmu, jak wiele analiz podobnych w socjologii. Ale też nie uderza świeżością nowej myśli. Nie pobudza nigdzie autor do ostrego sprzeciwu, lecz i nie pobudza do aktywnego myślenia.

Rozpoczyna swe roztrząsanie od tego, jaki jest zakres badań socjologii. Rzecz to, oczywista, indywidualnego smaku. Stwierdzić jednak muszę, że debaty nad tem, co ta lub owa nauka czynić winna, wydają mi się szczególnie jałowe w porównaniu z zagadnieniami rzeczowemi. Przestańmy w socjologii wreszcie odmierzać jedynie teren: spróbujmy natomiast z większym wysiłkiem wziąć ten teren, choćby nie rozgraniczony dokładnie w katastrofie nauk, pod rzeczywistą uprawę.

Następny temat, sprawa stosunku pomiędzy historja i socjologja, nie jest bardziej pasjonujący. Tyle już o tej sprawie wypowiedziano deklaracyj programowych i tyle w nich zarysowano postaw odmiennych, że chyba wyczerpana została liczba swobodnych zestawień z danych elementów. I czas już najwyższy, by historycy, którzy uznają znaczenie pomocnicze socjologii, pokazali na przykładzie, jak mogą pogłębić przy jej pomocy ujęcie niepowtarzalnych zdarzeń; i aby socjologowie, przychylni dla historji, studjowali dzieje bez zbędnych dyskusyj nad pożytecznością badań historycznych. Przeciwnicy zaś tamtych, historycy, wrodzy socjologii, i socjologowie, programowo zamykający oczy na fakty dziejowe, niechaj też wykonają swój program. A skończy się jałowa i nudna dyskusja.

Może bardziej istotny jest temat trzeci, sprawa celu społecznego. Pożywką to doskonała dla wszelkiej mitologii naukowej, teren wymagający ustawicznej dezynfekcji. Dobrze jest więc, gdy ją podejmuje pisarz, myślący trzeźwo i jasno, nieskłonny do widzeń halucynacyjnych, w których ludziom, hojniej obdarzonym od natury, ukazują się byty społeczne, nie istniejące według rachub trzeźwego rozsądku. Ginsberg słusznie koryguje koncepcje, wedle których istnieją jakieś obiektywne cele społeczności. Nie jest dla niego społeczność bytem nierozkładalnym o własnej świadomości grupowej, a więc nie może mieć przed sobą celów swoistych.

Szkic o pojęciu ewolucji w socjologii nie jest również przełomową dla nauki analizą, lecz inteligentnie napisanym referatem poglądów, mających dziś obieg w nauce. Że ewolucja nie jest prostolinijnym posuwaniem się naprzód, to jest dość powszechnie przyjętą prawdą.

Nie wnosi też rzeczy istotnie nowych szkic o wzruszeniach i instynkcie. Temat to bardzo subtelny i trudny; wymaga umiejętnego podejścia i bardzo mozolnej analizy psychologicznej. Autor deklaruje, że jest zwolennikiem koncepcji Shand'a; swojami wywodami nie umacnia, ani nie uplastycznia jej jednak. Na szczęście, pozycja Shand'owskiej teorii uczuć jest tak mocna, że nie wpłynie to bardzo na jej dalsze losy.

Mniej więcej podobnie poprawne, a nie interesujące są inne szkice w tej książce. Traktuje w nich autor o fazach ewolucji społecznej, o instynkcie w teorii społeczności, o dziedziczności psychicznej, o wymianie zachodzącej pomiędzy różnymi klasami społecznymi, wreszcie o celach eugeniki. Nigdzie nie posuwa sprawy naprzód, nigdzie nie przychodzi do czytelnika z myślą nową, nie wywołuje nawet niepokoju myślowego. Gdy się czyta wywody autora, dziś tak popularnego w socjologii angielskiej, powstaje pytanie, co jest podstawą tej pozycji naukowej.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Bougie C.: Qu'est ce que la sociologie? La sociologie populaire et l'histoire. Les rapports de l'histoire et de la science sociale d'après Cournot. Théories sur la division du travail. 6. éd. augmentée d'une étude sur l'enseignement de la sociologie à Paris. Paris, Alean, 1932, str. 172 + XXIII. 12 fr.

Loose Gerhard: Die Religionssoziologie Georg Simmeis. Dresden, Risse, 1933, str. 79. (3 mk).

Osborn Loran David and Neumeyer Martin Henry: The community and society; an introduction to sociology. New York, American B'k., 1933, str. 478. 3,50 \$.

II.

Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

- Benrubi J.: Les sources et les courants de la philosophie contemporaine en France. Paris, Alcan, 1933, str. str. 1059 + VIII. 100 fr.
- Ethik des Berufs. Sonderausgabe der Blätter f. Deutsche Philosophie. Hrsgb. v. H. Fischer u. G. Ipsen. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. 128.
- Festgabe für Heinrich Rickert zum 70. Geburtstage am 25. Mai 1933. Hrsg. von August Faust. Bühl, Konkordia, 1933. (Pädagog. Hochschule. S. A.), str. 94. 2,50 mk.
- Brown Stephen: An introduction to folklore. London, Burns, Oates & W., 1933.
- Conger George Perrigo: The horizons of thought; a study in the dualities of thinking. Princeton, N. Y., Princeton, 1933, str. 377. 5 \$.
- Croce Benedetto: Theory and history of historiography. New York, Peter Smith, 1933, str. 317. 4,50 \$.
- Giese Gerhardt: Staat u. Erziehung. Grundzüge e. politischen Pädagogik u. Schulpolitik. Hamburg, Hanseat. Verlags-Anstalt, 1933, str. 302. (6,80 mk).
- Hobson John A.: Rationalism and humanism. London, Watts, 1933, str. 48.
- Kriek Ernst: Die soziale Funktion d. Erziehung. Langensalza, Beltz, 1933, str. 28. (1 mk).
- Mercier Louis J. A.: The challenge of humanism: an essay in comparative criticism. London, Oxford Univ. Pr., 1933.

III.

Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Dumas G.: Nouveau Traité de Psychologie. Tom I. Paris, Alcan, 1930, str. 419.

Znany pisarz francuski, Lucien Romier, w bardzo interesujących notatkach z podróży po Besarabji słusznie zwraca uwagę na to, że we Francji nie docenia się, czem jest dla ekspansji kultury danego narodu rozpowszechnienie naukowych dzieł podstawowych oraz podręczników szkolnych i uniwersyteckich. Te właśnie dzieła decydują najczęściej o tem, jakie wpływy obce zaważą w kraju, który nie zdobył jeszcze zupełnie samodzielnej postawy badawczej; one bowiem stają się pierwszym przewodnikiem i doradcą w dalszych studjach. Urok i wpływ, jaki nauka niemiecka zdobyła w drugiej połowie XIX wieku u narodów sąsiednich, ma źródło w znacznej mierze w tem właśnie, że tylko Niemcy troszczyli się należycie o tworzenie i rozpowszechnianie poza granicami swego kra-

ju informacyjnych dzieł fundamentalnych. Francuzi i Anglicy tworzyli wielkie i oryginalne dzieła; ale czytelnik cudzoziemski, a szczególnie polski, dowiadywał się o tych dziełach, a raczej tylko o ich wynikach, z punktu przeładunkowego, jakim były i są przeważnie wyczerpujące Handbuchy niemieckie. I urastała stąd mylna opinia, jakoby ów punkt przeładunkowy był jedynym terenem oryginalnej produkcji.

Dobrze się dzieje, że Francuzi powoli zaczynają rozumieć swój błąd i że przystępują w tej czy innej dziedzinie nauki do wyczerpującego obrazowania całokształtu jej wyników. Takim właśnie dziełem informacyjnym, zakrojonem na ogromną skalę, jest Nouveau Traité de Psychologie, redagowane przez G. Dumas. Jest ono rozwinięciem zadania, przeprowadzonego przed dziesięciu mniej-więcej laty w Traité, który był redagowany przez tego samego wybitnego psychologa francuskiego. Podobno ów Traktat pierwotny nie jest jeszcze wyczerpany, a już zjawia się nowy, na trzykrotnie, czy nawet czterokrotnie większą zakrojony miarę. Ma to być dzieło conajmniej dziesięciotomowe, i obejmować będzie wszystkie dziedziny i działy psychologii. A do współpracy w tern doniosłem przedsięwzięciu naukowem zaproszono zgórą sześćdziesięciu najwybitniejszych uczonych francuskich.

Nie ogranicza się Nowy Traktat do samej psychologii. Wykład psychologii poprzedzony jest obszernym wstępem, który podaje wiadomości zasadnicze o powstaniu człowieka i jego miejscu w świecie zwierzęcym i zestawia krótko dane antropologii; a później na przestrzeni dwustu kilkudziesięciu stronic daje związane wiadomości z fizjologii, dotyczące funkcjji układu nerwowego.

Te właśnie wiadomości pomocnicze stanowią główną treść pierwszego tomu. Poza tern obejmuje on jeszcze trzy rozdziały o charakterze również przygotowawczym. W jednym z nich H. Wallon omawia rolę biologiczną świadomości; w drugim G. Dumas przedstawia różne kierunki psychologii, a w szczególności psychologii francuskiej; w trzecim rozdziale A. Lalande omawia przedmiot i metodę psychologii.

Wybór współpracowników jest nadzwyczaj staranny. Nazwiska takie, jak Perrier, Wallon, Lalande, Dumas, należą do najbardziej autorytatywnych. Zbędna też dodawać, że, panuje w tern dziele francuska ścisłość i jasność. Niema może w artykułach składowych jednego: tego jednolitego toku myśli, który tak charakterystyczny jest dla twórczych prac francuskich. Tutaj zadanie informacyjne stawiało swoje nieprzekraczalne wymogi. Autorzy chcieli informować nie tylko o tern, jakie są wyniki dzisiejsze badań, lecz i o tem, kto i w czem przyczynił się do ich zdobycia.

Dobrze się stało, że w tern dziele znalazły się na wstępie wiadomości pomocnicze o filogenji człowieka i o funkcjonowaniu układu nerwowego. Student psychologii niewątpliwie winien posiadać te wiadomości. Ma też zazwyczaj na wstępie studjów duże kłopoty z wyborem dzieł odpowiednich i z przystosowaniem zakresu swej lektury pomocniczej do rzeczywistych potrzeb swego głównego przedmiotu pracy. Będzie też miał z pewnością wdzięczność dla redaktora Traktatu za to, iż powzięto za niego te trudne i niezmiernie ważne decyzje. Moznaby mieć wątpliwości, czy ta doza wiedzy fizjologicznej, którą mu podano, wystarczy. Trzeba jednak wziąć pod uwagę, że w toku rozważań na poszczególne tematy psychologiczne będą wprowadzone dalsze dane z fizjologii.

Wzięty w całości, tom pierwszy Nowego Traktatu dobrze zapowiada wydawnictwo. Następne tomy, które się już okazały, spełniają oczekiwania. Do rąk czytelnika zostaje oddane dzieło, dobrze informujące, które może doskonale zastąpić podstawowe podręczniki niemieckie, w Polsce tak otoczone uznaniem. O dalszych tomach podam wiadomość później.

Picard François: *Les phénomènes sociaux chez les animaux*. Paris, Armand Colin, 1933, str. 197.

„Vulgariser, sans abaisser”, — popularyzować, nie obniżając poziomu, — takie trudne do zrealizowania zadanie stawia sobie znana kolekcja niewielkich rozmiarem książek, które mają szeroko udostępniać wiedzę. Pomiedzy stu pięćdziesięciu tomami tej kolekcji wiele jest prac wysoce wartościowych. Nie można jednak powiedzieć o wszystkich, że udostępniają wiedzę w sposób, wskazany dydaktycznie. Umiejętność łatwego, a ściśłego podania wiadomości naukowych nie jest swoistą zaletą umysłu francuskiego. To też książki Alcana niejednokrotnie bardzo daleko wykraczają poza granice chłonności czytelnika.

Książka Picarda należy właśnie do takich, które, zbyt popularne dla specjalisty, obarczać chcą nadmiernie pamięć czytelnika faktami, na których asymilację nie jest przygotowana. Autor chce nam opowiedzieć jaknajwięcej faktów ze społecznego życia zwierząt; ale skrzepowany objętością książki, nie przedstawia ich wyczerpująco, lecz raczej wspomina je, czy nawet tylko napomyka. Byłoby tymczasem znacznie bardziej pouczające, gdyby wybrał fakty najważniejsze, dla stowarzyszenia się zwierząt typowe, i omówił je wyczerpująco.

Autor ostrożnie przeprowadza granicę życia społecznego u zwierząt. Samo znajdowanie się jednego osobnika obok drugiego,

czy wielu osobników obok siebie, nie jest wystarczającym warunkiem istnienia społeczności. Faktem podstawowym życia społecznego u ludzi, i u zwierząt, jest wzajemne przyciąganie (interattraction); dopiero tam, gdzie ono powstaje i jest przyczyną skupiania się jednorodnych lub różnogatunkowych osobników zwierzęcych, można mówić o społeczności. Gdzie go nie ma, tam skupisko jest jeno gromadą, powstałą za sprawą czynników zewnętrznych. Jeżeli mole zbiegają się w to miejsce pokoju, gdzie jest najcieplej, a rozpraszają się, gdy wyrówna się temperatura, to nie jest to świadectwem ich społecznego instynktu. Bodziec fizyczny jest tu jedynym czynnikiem wiążącym.

Przyciąganie wzajemne przyjmując za kryterjum diagnostyczne, autor negatywnie zajmuje stanowisko wobec fitosocjologii. Zarzuca radykalnie, że nie ma w skupiskach roślinnych wzajemnego przyciągania, a więc życia społecznego. Twierdzi, co więcej, że w tych gromadach roślinnych nie widzi się wcale korzyści wzajemnych ze współistnienia, ani pomocy wzajemnej. I kwestionuje, co może jest zarzutem najdotkliwszym dla fitosocjologii, stałość gatunkowego składu asocjacji roślinnych. Podkreśla przytem, że wbrew twierdzeniom fitosocjologów współistnienie w jednym skupisku roślin różnogatunkowych nie da się wytłumaczyć jednym, wspólnym dla nich wszystkim, czynnikiem.

Czy zbiorowiska roślin mamy nazywać społecznościami i czy wszelkie zbiorowiska zwierząt zasługują na to miano, to sprawa umowy definicyjnej. Można z autorem położyć nacisk wyłącznie na przyczynę wiążącą i pominąć uwagą wszystkie te, przecież interesujące, fakty wspólne gromadom i prawdziwym asocjacom. Rzecz będzie poprawna logicznie. Ale czy będzie metodologicznie wskazana? Widzi mi się, że nie, bo przecież, nawet niesprowadzone na jedno miejsce przyciąganiem wzajemnym, lecz dla jakiegokolwiek powodu na jednym miejscu się znajdujące, rośliny czy zwierzęta z konieczności zewnętrznej oddziałują na siebie i wpływają wzajemnie, kształtując tem życie całej gromady.

Zbiorowiska zwierzęce dzieli autor na klasy w sposób następujący. Najniższą formą skupienia jest gromada („foule” nie tłumaczę tu przez „tłum”); nie jest ona jeszcze społecznością. Socjologia zwierząt nią się nie zajmuje, jej rzeczą bowiem badanie zjawisk społecznych, nie zaś rozmieszczenia przestrzennego gatunków. Postacią gromady są kolonie, naprzykład zespoły blisko siebie znajdujących się gniazd, pomiędzy którymi nie ma współżycia. — Wyższą formą, już naprawdę społeczną, współistnienia są „zgrupowania”, luźne skupienia, oparte na przyciąganiu wzajemnym; bywają

czasowe, okresowe, mogą być jednopłciowe (nietoperze). W zgrupowaniach tych może, na wyższym poziomie struktury, powstawać jeszcze uporządkowanie, widoczne, naprzykład, w stadach ptaków przelotnych. — Społecznościami właściwymi są dopiero zgrupowania zorganizowane. Najprostszym czynnikiem organizacyjnym jest wspólnie wytworzone dzieło, — naprzykład, woreczek jedwabny, utkany wspólnie, jakaś konstrukcja fizyczna. Stado wyższych kręgowców jest odmianą takiego zgrupowania. — Za jeszcze wyższą formę uważa autor skupienia niejednorodne, składające się z dwóch gatunków, często bardzo dalekich od siebie, w których istnieje rozwinięta znacznie wspólność życia. Dalej idą w klasyfikacji autora wspólnoty (*les biocénoses*) jednorodne, w których wzajemna zależność jest bardziej ścisła i rozległa (gdzie, np. występuje karmienie jednych osobników przez inne, zróżnicowanie kast, podział pracy i t. p.). — Wreszcie wyróżnia autor wspólnoty złożone, i nad nimi stojącą wspólnotę ludzką.

Zadanie klasyfikacyjne wysuwa się w książce Picarda zdecydowanie na plan pierwszy, obniżając, jak się zdaje, wartość dzieła. Zasada podziału nie jest zawsze dość wyraźna i przekonywająca, i nie prowadzi do żadnych ważnych konsekwencji. A tymczasem zostaje zaniedbana analiza faktów.

Czesław Znamierowski (Poznań).

- Abundo E.: Sugli eventuali rapporti fra fenomeni meteorologici e astronomici e le manifestazioni vitali. Milano, 1933.
- Du Bus Charles: Démocartographie de la France. Dès origines à nos jours. Paris, Alcan, 1931, str. 205 + 13.
- Darré R. Walther: Das Schwein als Kriterium für nordische Völker u. Semiten. München, J. F. Lehmann, 1933, str. 35. (1 mk).
- Darré R. Walther: Walther Rathenau u. das Problem des nordischen Menschen. Walther Rathenau u. die Bedeutung d. Rasse in d. Weltgeschichte. München, J. F. Lehmann, 1933, str. 18. (0,50 mk).
- Dürre Konrad: Erbbiologischer u. rassenhygienischer Wegweiser f. Jedermann. Berlin, Metzner, 1933, str. 95. (3,30 mk).
- Frick Wilhelm: Bevölkerungs- u. Rassenpolitik. Langensalza, Beyer, 1933, str. 17. (0,50 mk).
- Gauch Herman: Neue Grundlagen d. Rassenforschung. Leipzig, Ad. Klein, 1933, str. 175. (5,50 mk).
- Gercke Achim: Die Aufgaben des Sachverständigen f. Rassenforschung beim Reichsministerium d. Innern. Leipzig, Zentralstelle f. deutsche Personen- u. Familiengeschichte, 1933, str. 23. (1,25 mk).

- Goebbels Joseph: Rassenfrage u. Weltpropaganda. Langensalza: Beyer, 1934, Str. 17. (0,50 mk).
- Hartwig Adolf: Die Grundlagen des Physiokratismus. Köln, Leopold, 1933, str. 75 + X.
- Holland Clive: Belgium; the land and its people. London, Jenkins, 1933, str. 270.
- Holmes Samuel Jackson: The eugenic predicament. New York, Harcourt, 1933, str. 243. 2 \$.
- Jess Friedrich: Rassenkunde und Rassenpflege. Ein Wegweiser f. d. bevölkerungspolit. Propaganda, Dortmund, Crüwell, 1933, str. 125. 2 mk.
- Klages Ludwig: Der Geist als Widersacher der Seele. 3 Bde (in 4 Teilen). 1. Leben und Denkvermögen, str. 511 + XXX. 2. Die Lehre vom Willen. str. 513—800 + VI. 3. 2 Teile: 1. Die Lehre von der Wirklichkeit der Bilder, str. 801—1248 + VI. 2. Das Weltbild des Pelasgertums, str. 1249 — 1480 + II. Gesamtverzeichnis, str. 48. Leipzig, Barth, 1929—1933.
- Lehmann Ernst: Biologie im Leben d. Gegenwart. München, J. F. Lehmann, 1933, str. 266. (4 mk).
- Lidbetter E. J.: Heredity and the social problem group. Vol. 1. London, Arnold, 1933, str. 160. 4°.
- Magdeburg Paul: Rassenkunde und Rassenpolitik. Leipzig, Eichblatt, 1933 (Bildung u. Nation H. 1/3.), str. 48. 0,30 mk.
- Nicolai Helmut: Rasse und Recht. Berlin, Hobbing, 1933, str. 74. 1,80 mk.
- Olbricht Konrad: Schlesien, Grundr. e. Landeskunde. Breslau, Hirt, 1933. str. 184. (4,80 mk).
- Popenoe Paul a. Johnson Roswell Hill: Applied eugenics; rev. edit. New York, Macmillan, 1933, str. 438. (2,60 \$).
- Shattuck George C. i in.: The peninsula of Yucatan; medical, biological, meteorological and sociological studies. Washington, Carnegie Inst., 1933, str. 359. (8 \$).
- Siemens Herman Werner: Grundzüge der Vererbungslehre, Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik für Gebildete aller Berufe. 5. umgearb. u. verm. Aufl. München, J. F. Lehmann, 1933, str. 187. (2,70 mk).
- Staemmier Martin: Volku. Rasse. Berlin, Verlag f. soziale Ethik u. Kunstpflege, 1933, str. 32. (0,20 mk).
- Staemmler Martin: Rassenpflege u. Schule. [Schriften z. politischen Bildung 12,2]. Langensalza, Beyer, 1933, str. 42. (1 mk).
- Stecher Otto: Gesundes Volk. Gesunde Rasse. Grundriss d. Rassenlehre. Leipzig, Quelle & Meyer, 1933, str. 81. (2,20 mk).
- Uexküll Jakob v.: Staatsbiologie, Anatomie, Physiologie, Pathologie des Staates. 2. veränd. Aufg. Hamburg, Hanseat. Verlags-Anstalt, 1933, str. 79. (1,50 mk).
- Wang Adine: La Chine et le problème de l'opium. Préf. de M. Henri Rolin. Paris, Pedone, 1933, str. 246.

- Wieser Max: Rasse u. Seele. [Literaturführer zum nord. Gedanken 1], Leipzig, Klein, 1933, str. 23. (0,25 mk).
- Wisse J.: Selbstmord und Todesfurcht bei den Naturvölkern. Zutphen, Thieme, 1933, str. 548 + VII.
- Zaunert Paul: Die Stämme im neuen Reich. Jena, Diederichs, 1933, str. 91.

IV.

Życie społeczne.

- Allmers Curt: Geschichte der bremischen Herrschaft Bederkesa. Bremen, Winter, 1933. (Veröff. aus d. Staatsarchiv der freien Hansestadt Bremen. 10 Sehr. d. Bremer wissenschaftl. Ges. Reihe F.), str. 218. (6,50 mk).
- Babson Roger Ward: Finding a job. New York, Réveil, 1933, str. 191. (1,50 \$).
- Baumont Maurice: L'affaire Eulenberg et les origines de la guerre mondiale. Paris, Payot, 1933, str. 281. (20 fr).
- Berdyaev Nicholas: The end of our time. With an essay on the general line of Soviet philosophy. London, Sheed & W., 1933, str. 258.
- Bouchet H.: Le scoutisme et l'individualité. Préf. de Edmond Gablot. Paris, Alcan, 1933, str. 203. (20 fr).
- Bougie C.: Le guide de l'étudiant en matière de Société des Nations. Livres, revues écoles. Paris, Rivière, 1933, str. VI + 133. (8 fr).
- Bohet V.: L'Europe en face de l'Amérique. Brüssel, L'Eglantine, 1933, str. 104. (15 fr).
- Callender Clarence Newell: The crisis of democracy. Philadelphia, American Acad. of politica. social science, 1933, str. 237. (2,50 \$).
- Chaudoir Roberti Maurice: L'autorité; essai de sociologie et d'économie politique. Critériologie des bases du principe d'autorité. Brüssel, Office de Publicité. Office de Publicité, 1933, str. XV + 485.
- Dumba Constantin: Memoirs of a diplomat. Trad. from the German. London, Allen & Unwin, 1933, str. 347.
- Duncan Hannibal Gerald: Immigration and assimilation. Boston, Health, 1933, str. 901. (3,80 \$).
- Egart Mark: The Ferry: sketches of the struggle for socialism in the Altai Mountains. London, Lawrence, 1933.
- Evola Julius Baron: Heidnischer Imperialismus. Deutsch v. Fr. Bauer. Leipzig, Armanen-Verlag, 1933, str. 122. (3,60 mk).
- Eschmann Ernst Wilhelm: Vom Sinn der Revolution. Jena, Dietrichs, 1933, str. 98. (2,40 mk).
- Fanes Oscar J.: National romanticism in Norway. New York, Columbia Univ. Press, 1933, str. 398. (4 \$).
- Fay Charles Ralph: Life and labour in the nineteenth century. 2 ed. New York, Macmillan, 1933, str. 316. (1,65 \$).

- Fitch Herbert T.: *Traitors within; the story of the Special Branch.* New Scotland Yard. Garden City. N. Y., Doubleday, 1933, str. 321. (2 \$).
- Franz Günther: *Der deutsche Bauernkrieg.* München, Oldenbourg, 1933, str. 494 + VIII. (17 mk).
- Freeman Allen Weir: *A study of rural public health service.* New York, Fund, 1933, str. 270. (2,50 \$).
- Gaillard Emile: *La crise de la société anonyme.* Paris, Librairie generale de droit et de jurisprudence, 1933, str. 84.
- Gaillard Gaston: *La fin d'un temps. An seuil d'un nouvel âge.* Vol. 1, 2. Paris, Albert, 1932, str. 364, 639.
- Gerstenhauer Max Robert: *Der völkische Gedanke in Vergangenheit u. Zukunft.* Aus d. Geschichte d. völkischen Bewegung. Leipzig, Armanen-Verlag, 1933, str. VII + 165. (3,40 mk).
- Grenard Fernand: *La révolution russe.* Paris, Collin, 1933, str. 392. (30 fr).
- Griffiths Thomas Hughes: *Politischer Pluralismus in d. zeitgenössischen Philosophie Englands.* Leipzig, Noske, 1933, str. VII + 83. (4 mk).
- Hamilton Cicely: *Modern Germanies: as seen by an English woman.* New edit, with postscript on the Nazi Regime. London, Dent, 1933, str. 269.
- Hartmann Hans: *Der Faschismus dringt ins Volk. Eine Betrachtung über d. Depolavoro.* Mit Vorw. von G. Renzetti. Berlin, K. Wolff, Der Neue Geist Verlag, 1933, str. 170. (2,80 mk).
- Hendricks Robert J.: *Bethel a. Aurora; an experiment in communism as practical Christianity; with some account of past a. present ventures in collective living.* New York, Pr. of the Pioneers, 1933, str. 339. (3,75 \$).
- Henrioud Marc: *Les relations postales Franco-Suisses du 13 siècle à 1815.* Bern, nakl. własny, 1933, str. 28 + IV. (2 fr).
- Hermens Ferdinand Aloys: *Demokratie u. Wahlrecht. Eine wahlrechtssoziologische Untersuchung zur Krise d. parlamentarischen Regierungsbildung.* Paderborn, Schöningh, 1933, str. 186. (8 mk).
- Huizinga Johan: *Die Mittlerstellung der Niederlande zwischen West- und Mitteleuropa.* (Vorträge d. Carnegie-Lehrstuhls f. Aussenpolitik u. Geschichte an d. Dt. Hochschule f. Politik 5). Leipzig, Teubner, 1933, str. 21. (1 mk).
- Jaehner Theodor: *Der Mythos vom Recht u. seine empirischen Grundlagen.* München, Schweitzer, 1933, str. VIII + 211. (10 mk).
- Jouvenel Henry de: *Huit cents ans de révolution française.* Paris, Hachette, 1932, str. 250.
- Juganaru Panaite: *L'apologie de la guerre dans la philosophie contemporaine.* Paris, Alcan, 1933, str. 280.
- Mac-Kay Donald Cope: *The national workshops: a study in the French Revolution of 1848.* Cambridge, Mass., Harvard, 1933, (Harvard hist. studies. 35), str. 217. (2,50 \$).

- Keyserling Conde de: *Meditaciones suramericanas*. Trad, del alemán. Madrid, Espasa - Calpe, 1933, str. 410. (18 pes).
- Külb Raimund: *Probleme imperialistischer Wanderungspolitik innerhalb des britischen Weltreichs*. Mainz, Theyer, 1933, str. 55.
- Laum Bernhard: *Die geschlossene Wirtschaft. Soziologische Grundlegung des Autarkieproblems*. Tübingen, Mohr, 1933, str. XVI + 503. (15,50 mk).
- Lockhart R. H. Bruce: *Memoirs d'un agent britannique en Russie 1912—1918*. Trad, de l'anglais. Paris, Payot, 1933, str. 367. (25 fr).
- Martin Hugh: *Christian social reformers of the nineteenth century*. By various authors: London, S. C. M. 1933, str. 239.
- May James Lewis: *The Oxford movement; its history and its future; a layman's estimate*. New York, Dial Pr., 1933, str. 312. (3,50 \$).
- Miller Spencer: *American labor a. the nation*. Chicago, University of Chic. Press, 1933. (1 \$).
- Mornet Daniel: *Les origines intellectuelles de la révolution française 1715 — 1787*. Paris, Colin, 1933, str. 552. 4°. (60 fr).
- Muret Charlotte Touzalin: *French Royalist doctrines since the revolution*. New York, Columbia Univ. Pr., 1933, str. 334. (3 \$).
- Murner Thomas: *Das Tagebuch der nationalen Revolution*. Wien, Gsur, 1933, str. 320. (2,20 mk).
- Norton Henry Kittredge: *The coming of South America*. London, Allen & Unwin, 1933, str. 300.
- Oberländer Theodor: *Die Landflucht in Deutschland und ihre Bekämpfung durch agrarpolitische Massnahmen*. Langensalza, Beyer, 1933, str. 48. 4°.
- Palm Erwin: *Soziologie der Führerschulung auf der Polizeischule*. Berlin, Kameradschaft, 1933, str. 77. (1,40 mk).
- Reeder Rudolph Rex: *Training youth for new social order*. Yellow Springs, O.: Antisch Pr., 1933, str. 248. (2 \$).
- Reisig Hildegard: *Die Lehren vom politischen Sinn der Arbeiterbildung. Ein Rückblick auf d. politische Denken der deutschen Arbeiterbewegung von d. 40-er Jahren bis zum Weltkrieg*. Langensalza, Beyer, 1933, Friedr. Mann's pädagog. Magazin 1372, (5,40 mk).
- Reventlow Ernst Graf: *Deutscher Sozialismus. Civitas Dei Germanica*. Weimar, Duncker, 1933, str. 312. (3,50 mk).
- Riedel Johannes: *„Allgemeine Berufserziehung“ von Nichtgelernten*. Leipzig, Leiner, 1933, str. IV + 68. (0,90 mk).
- Ryan John Kenneth: *Modern war a. basic ethics*. Washington, Catholic Univ. of America, 1933, str. 111. (1,25 \$).
- Schwarz Hermann: *Nationalsozialistische Weltanschauung. Freie Beitr. zur Philosophie des Nationalsozialismus aus d. J. 1919—1933*. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. 111. (3,50 mk).

- Schweizer Eugen: Die Ursachen der Kriminalität u. der Verwahrlosung bei Kindern u. Jugendlichen. Pädagogische Untersuchungen 6, 2. Langensalza, Beyer, 1933, str. 125. (3,60 mk).
- Siau René: La fonction sociale d'une grande entreprise. L'Oeuvre de la Compagnie parisienne de distribution d'électricité. Paris, nakł. własny, 1932, str. 131.
- Siffel Max: Stand und Bewegung der Bevölkerung der Stadt Bamberg 1900—1928. Bamberg, Nagengast, 1932, str. 244.
- Simoneit Max: Wehrpsychologie. Ein Abriss ihrer Probleme u. prakt. Folgerungen Berlin, Charlottenburg, Bernard & Graefe, 1933, str. 161. (3,90 mk).
- Stern Werner: Vergehen bei Wahlen u. Abstimmungen. Quakenbrück, Trute, 1933, str. XI + 60.
- The new Survey of London life and labour. Vol. 5. London, King, 1933. 5. London industries, str. 447.
- Täuber Carl: Les migration des Océaniens. Resume d'un travail présenté au 15. Congrès int. d' anthropologie. Paris, Nourry, 1933, str. 6 + IV.
- Tosdal Harry Rudolph: Introduction to sales management. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 431. (3,50 \$),
- Vida Inore: Das Problem des Aufstieges. Gesellschaftsphilosophische Unters München, Oldenbourg, 1933, str. 159 + IV. (6 mk).
- Wedekind Karl: Organisationsprobleme im Deutschen Metallarbeiter-Verband. Springe, Erhardt, 1933, str. 77.
- Winkels Hans: Die Entwicklung des Handwerks in Düsseldorf seit dem Jahre 1816. Köln, Studentenburse, 1933, str. 77 + VI.

V.

Grupy i typy.

Maurois André: Edourd VII et son temps. Les éditions de France, 1933.

Powieściopisarze współcześni nie chcą, by mógł o nich ktoś powiedzieć, że są kłamcami, jak to o poetach powiedział swego czasu Szekspir. Nie chcą, by twory ich można było nazywać z angielska fikcją, i coraz poważniej biorą się do odtwarzania przeszłości w poetyckim jeno rzeczy ujęciu. Stąd moda na powieściowe życiorysy, tak bardzo użyteczna i dla czytelnika, i dla autora. Czytelnik mimowoli dowiaduje się czegoś prawdziwego o historycznych, nie zaś urojonych postaciach; autor nabiera mistrzostwa w narracji, której ramy narzuca mu rzeczywistość.

Socjologia może z tej mody życiorysu niejednej spodziewać się korzyści; a mianowicie, pogłębionego rozumienia osobowości i jej

roli w procesach dziejowych. Historyk, to znaczy przede wszystkim, kompetentny znawca źródeł, niezawsze jest pojętym psychologiem. Powieściopisarz może mu pomóc i go niejako dopełnić, wiążąc w wspólną całość otrzymane surowe dane. Szczególniej psychologia i socjologia wielkiego męża stanu wiele może wziąć gotowego dorobku z życiorysowej powieści.

André Maurois już parokrotnie podejmował studia biograficzne nad mężami stanu. Napisał bardzo interesujące i przenikliwe studjum o Disraëli, i niemniej dobre, choć zupełnie inne w swym charakterze studjum o Lyautay'u. Nie są to powieści historyczne, lecz prace, zmierzające do wiernego zdarzeń przeszłych odtworzenia. Jedyny w nich, niewątpliwie ważny, rys poetyckości, to psychologiczna interpretacja, wypełniająca luki historycznego dokumentu.

W tym rodzaju swych prac Maurois wzoruje się, jak przypuszczają można, na angielskim biografie, Lytton Strachey'm. Ten ostatni jest pisarzem współczesnym, zapewne nawet rówieśnikiem autora. Napisał szereg dobrych życiorysów: królowej Wiktorji, Elżbiety, dal portrety czy sylwetki postaci wiktoriańskich. Maurois ma tę samą, co Strachey, zwięzłość, ten sam spokój i powściągnięte opowiadania nawet wówczas, gdy mówi o najbardziej burzliwych namiętnościach ludzkich; tę samą ekonomję środków ekspresji i to samo zainteresowanie nieuchwytnem przeżyciem wewnętrznym, do którego podchodzi uzbrojony w wiedzę psychoanalityczną.

Trzy życiorysy mężów stanu, które napisał Maurois dotychczas, tworzą uporządkowaną jednocześnie degresję i progresję. W Disraëli autor wiele życia prywatnego i skąpo informuje o tle spraw społecznych, na którym się ono rozwija. W „Lyautay'u” sprawy społeczne, w których bierze udział znakomity organizator Maroka, przedstawione są z daleko większą dokładnością i plastycznością. Życie osobiste natomiast zamknięte w bardzo lakonicznych napomknieniach. W dziele o Edwardzie VII zadanie biografa odsuwa się na plan drugi i życiorys przekształca się we wnikliwą psychologicznie opowieść o ludziach i sprawach czasów Edwardowskich. Interesująca to niezmiernie opowieść, bowiem Maurois jest doskonałym portrecistą, nawet wówczas, gdy paroma rysami szkicuje czyjąś sylwetę. Takich szkicowych charakterystyki w książce tej jest obfitość ogromna. Wiktorja, książę Albert, Wilhelm drugi, leaderzy konserwatywni i liberalni, ministrowie spraw zagranicznych i ambasadorzy Francji. — cały korowód postaci przesuwają się przed naszymi oczami i występuje w pełnym świetle prawdy historycznej. Opowieść Maurois, która była powieścią w „Disraëlii”,

która w „Lyautey'u" stała się poetycką relacją o zdarzeniach wyłącznie prawdziwych, w „Edwardzie VII" przybrała postać historycznego traktatu, napisanego z talentem powieściopisarza i z pasją analityczną urodzonego psychologa.

Socjolog życia politycznego może wiele nauczyć się z dzieł Maurois. Ma on bowiem nietylko talent psychologa, lecz i rozumienie doskonale życia zbiorowego. Stawia sobie nawet zagadnienie wyraźnie socjologiczne, pisząc powieść p. t. *Les Climats*, gdzie bada konflikt, powstały ze styczności dwóch nadmiernie różnych „klimatów" rodzinnych.

„Edward VII" jest dziełem bardzo interesującym. W zwięzłej formie, na przestrzeni trzystu zaledwie niewielkich stronic, daje czytelnikowi ogromne bogactwo faktów, pokazuje całą społeczność angielską, dociera do najgłębszych wyznaczników ducha angielskiego i daje doskonałe oświetlenie tych niedługich lat panowania króla, który więcej może niż ktokolwiek inny, przygotował Anglję do Wielkiej Wojny i położył podwaliny pod zwycięstwo koalicji. Pociągającą niezmiernie sylwetkę władcy angielskiego rysuje Maurois. Ukazuje w rzeczywistych, ludzkich, wymiarach jego osobowość, wybitną, a jednocześnie nie ekscentryczną, pełną prostych i miłych cech, pośród których realne, rozsądne, widzenie spraw ludzkich jest kluczem do powodzeń dyplomatycznych króla, który wcześniej, niż królem, był wytwornym gentelmanem angielskim i który według słusznych słów autora, żył jak epikurejczyk, a umierał jak stoik.

Wdzięczność należy się autorowi za staranne sporządzenie spisu nazwisk, przez co ułatwia znakomicie przegląd osobistości, o których jest mowa w dziele.

Myślę, że dzieło Maurois bardzo ułatwi czytelnikowi rozumienie nietylko okresu przedwojennego, lecz i faktów współczesnego życia Anglji.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Lynd R. S. and Lynd H. M.: *Middletown. A study in contemporary American Culture.* New York, Harcourt, Brace a. Co, 1932, str. 550.

Książka jest monografią prowincjonalnego miasta amerykańskiego o 38 tys. mieszkańców, napisaną przez prof. socjologii na Uniwersytecie Columbia w Nowym Yorku i jego żonę. Middletown, którego właściwa nazwa jest Muncie, w stanie Indiana, zostało wybrane jako przeciętne i reprezentatywne, prowincjonalne miasto amerykańskie.

Za podstawę pracy przyjęto sześć zasadniczych rodzajów czynności ludzkich: zarabianie na życie, życie rodzinne, wychowanie młodzieży, korzystanie z wolnego czasu, czynności religijne i czynności zbiorowe, które stanowią podział studjum na sześć części. Pod względem czasowym za podstawę przyjęto rok 1890 i 1924.

Zgromadzony materiał jest bardzo różnorodny i wszechstronny, składa się z obfitych obserwacji osobistych, wywiadów, danych statystycznych i historycznych, wspomnień mieszkańców miasta, kwestionariuszy, danych i materiałów instytucji miejskich, sądów, stowarzyszeń, prasy itp. W rezultacie książka daje doskonały, wszechstronny obraz życia i obyczajów prowincji amerykańskiej, stanowiąc znakomity przyczynek do współczesnej kultury amerykańskiej.

Książka obfituje w pierwszorzędny materiał do społeczno-obyczajowej strony życia Middletown. Pod tym względem, jak również pod względem wszechstronności materiału, odbiega od historycznych i ekonomiczno-statystycznych monografii miejscowości. Świadomie wzorowana jest na opisach plemion pierwotnych. W zakresie socjografii miasteczka jest niewątpliwie najlepszą pracą w całej literaturze socjologicznej pod względem wszechstronności i jakości materiału.

Pewne wątpliwości nasuwa teoretyczna strona pracy. Autorzy nie wyciągają wniosków ogólnych dotyczących struktury społecznej miasta wogóle, a klasyfikacja czynności ludzkich, przeniesiona z etnologii amerykańskiej, opiera się raczej na „zdrowym rozsądku” niż na naukowej analizie. Być może jednak dzięki temu właśnie, znakomita ta książka wogóle została napisana. Gdyby autorzy mieli więcej wątpliwości co do teoretycznych podstaw badań socjologicznych, to praca ich, być może, nie ukazałaby się, z wielką szkodą dla socjologii.

Taki charakter pracy podnosi jej wartość dla tych wszystkich, którzy, nie posiadając przygotowania socjologicznego, chcieliby się dowiedzieć, jak gromadzić materiały do socjografii wsi lub miasta. Dla tych książka stanowi wzór nieprześcigniony. Żałować należy że dla wielu pozostanie niedostępna. Przed rokiem zapowiadano przekład francuski. *Józef Chałsiński* (Poznań).

Ave Marie Friedrich: Volk u. Familie. Potsdam, Stiftungsvoilag, 1933. (0.60 mk).

Arnswardt Werner Konstantin v.: Familiengeschichtliche Quellen in den Archiven u. ihre Benutzung. 2 verm. Aufg. (Praktikum f. Familienrorsch) Leipzig, Degener, 1933. (1 mk).

- Beales H. L.: The early English socialists. London, Hamilton, 1933, str. 96.
- Bemis Albert Farwell a. Burchard John: The evolving house. Vol. 1. A history of the home, 1933, str. 533. (4 \$).
- Bergfeld Werner: Der Begriff des Typus. Eine systemat. u. problemg-schichtl. Unters. Bonn, Röhrscheid, 1933, str. 192 + XII. (3,30 mk).
- Bergmann Ernst: Deutschland, das Bildungsland der neuen Menschheit. Eine nationalsoz. Kulturphilosophie. Breslau, Hirt, 1933, str. 153. (2,75 mk).
- Birnbaum Walter: Wichern, ein Mann für unsere Tage. Hamburg, Wichern Vigung, 1933, str. XI + 107. (2,50 mk).
- Blohm Wilhelm: Die Nyamwezi. Bd. 2 Gesellschaft u. Weltbild. Hamburg, Friederichsen. de Gruyter, 1933, str. 208 + XIII in 4°. (20 mk).
- Borell Adolf: Die soziologische Gliederung des Reichsparlaments als Spiegelung der politischen u. ökonomischen Konstellationen. Dessau, Gutenberg, 1933, str. 69.
- Brell Bruno: Das psychologische Berufsbild der Handlungsgehilfin. Versuch e. induktiven Zielgewinnung f. d. Mädchenerziehung in kaufmänn. Schulen. Berlin—Wilmerdorf, Verband d. weiblich. Handels- u. Büroangestellten E. V., 1933, str. 71.
- Brown Josephine Chapin: The rural community a. social case work. New-York, Family Assoc. of America, 1933, str. 174. (1 \$).
- Brown Marion: Leadership among high school pupils; a study of pupils selected by fellow pupils to positions of leadership in a certain high school. New-York, Teachers Colleg. Columbia Univ., 1933, str. 174. (1,75 \$).
- Buchwald N. a. Bishop R.: From peasant to collective farmer. New-York, Intern. Publishers, 1933, str. 101. (0,75 \$).
- Coleman Charles H.: The election of 1868; the democratic effort to regain control. New-York, Columbia Univ. Pr. (Studies in hist., economics and public law. 392), 1933, str. 407. (5 \$).
- Coulomb Charles A.: American history for Pennsylvania. Vol. 1. 2. New-York, Macmillan, 1933, str. 434; 469. 1,(20 \$).
- Curtis John Gould: History of the town of Brookline, Massachusetts. Boston, Houghton, 1933, str. 372. (3 \$).
- Downey Fairfax Davis: Richard Harding Davis; his day. New York, Scribner, 1933, str. 332. (3 \$).
- Dybowski Roman: Poland. New York, Scribner, 1933, str. 443. (5 \$).
- Edwards Maldwyn: John Wesley and the 18 century. New York, Abingdon, 1933, str. 220. (1,50 \$).
- Eichborn Wolfgang v.: Ernst Moritz Arndt und das deutsche Nationalbewusstsein. Heidelberg, 1932, str. 124.

- Erskine Mrs. Stewart: King Faisal of Iraq; an authorised a. authentic study. With appreciation by V. Allenby; forew. by Ja'far el Askeri London, Hutchinson, 1933, str. 288.
- Fabricius Hans: Der Beamte einst u. in Neuen Reich. Berlin, Nationaler Freiheitsverlag, 1933, str. 112. (1,60 mk).
- Fanfani Amintore: Le origini dello spirito capitalistico in Italia. Milano, „Vita e Pensiero", 1933. (Publ. della Univ. cattolica de Sacro Cuore, ser. 3. Scienze sociali. 12) str. 180 + VI. (10 l).
- Fanter Else: Libia. Der Amazonenstaat d. Tebbu. Mit 48 Bildern. Berlin, Hobbing, 1933, str. 159. (6 mk).
- Feibemann Kurt: Rudolf Hermann Meyer. Ein Beitr. zur polit. Ideengeschichte d. 19 Jh. Würzburg, Triltsch, 1933, str. 105 + VII.
- Flick Alexander C: History of the State of New York. Vol. 3, 4. New York, Columbia Univ. Pr., 1933, str. 399; 401. (5 \$).
- Gamble Sidney D.: How Chinese families live in Peiping; the income a. expenditure of 283 Chinese families. London, Funk & W., 1933, str. 364.
- Gerstenberg Heinrich: Deutschland über alles! Vom Sinn u. Werden d. deutsch. Volkshymne. Mit e. Anh. „Das deutsche Nationallied" v. Johann Friedrich Böhmer 1818. München, Reinhardt, 1933. Schriften der deutschen Akademie 16, str. 140. (2,80 mk).
- Gruenberg Sidonie Matsner a. Gruenberg Benjamin Charles: Parents, children a. money; learning to spend, save a. earn. New York, Viking, 1933, str. 231. (1,75 \$).
- Gründel Günther: La mission de la jeune generation. Trad, de l'allemand. Préf. de Daniel Halévy. Paris, Pion, 1933, str. 431 + X. 18 fr.).
- Güllecke Karl Heinz: Der Einfluss Tolstojs auf das französische Geistesleben. Würzburg, Mayer, 1933, str. 74.
- Hall Gladys Mary: Prostitution. A survey a. a challenge. London, Williams & Norgate, 1933, str. 196.
- Halle Fannina: Woman in Russia. London, Routledge, 1933, str. 425.
- Hanfstaengl Ernst: Hitler in der Karikatur d. Welt. Tat gegen Tinte. Ein Bildsammelwerk. Berlin, Verlag Braune Bücher, 1933, str. 174 in 4°. (3,50 mk).
- Heinsen Marie: Individuum u. Gemeinschaft bei Fichte. Nürnberg, Nürnberger Qualitätsdruck, 1933, str. 111.
- Holcombe Arthur Norman: The new party politics. New York, Norton, 1933, str. 192 (1,75 \$).
- Hutcheon W.: Gentlemen of the press: memories and friendships of forty years. London, Murray, 1933, str. 239.
- Isaacs Susan Sutherland: Social development in young children; a study of beginnings. New York, Harcourt, 1933, str. 492. (4 \$).

- Ivinskis Zenonas: Geschichte des Bauernstandes in Litauen. Von den ältesten Zeiten bis zum Anfang d. 16. Jh. Berlin, Ehering (Hist. Studien. 236), 1933, str. 264. (10,20 mk).
- Jewkes John a. Winterbottom Allan: Juvenile unemployment. London, Allen & Unwin, 1933, str. 159.
- Jones Rufus Maathew: Haverford College; a history a. an interpretation. New York, Macmillan, 1933, str. 255. (2 \$).
- Krahelska Halina i Pruss Stefan: Życie bezrobotnych. Badania ankietowe. Warszawa: Instytut Spraw Społecznych. Sprawy Rynku Pracy i Bezrobocia Nr. 2, 1933, str. X + 110.
- Kriek Ernst: Menschenformung. Grundzüge d. vergleichenden Erziehungswissenschaft. 2, Aufg. Leipzig, Quelle & Meyer, 1933, str. 371. (6 mk).
- Kunert Sophie: Straffälligkeit bei Frauen, ihre Entstehung u. Beschaffenheit. Hamburger Untersuchungen zur Jugend- u. Sozialpsychologie 5. Leipzig, Barth, 1933, str. VI + 200. (9,60 mk).
- Lafue Pierre: Gaston Doumergue. Sa vie et son destin. Paris, Plon, 1933.
- Lewin Wera Rahel: Claude de Seyssel. Ein Beitr. zur polit. Ideengeschichte d. 16. Jh. Heidelberg, Winter (Heidelberger Abh. zur mittleren u. neueren Geschichte. 65), 1933, str. 151 + XIII. (7,50 mk).
- Lowitsch Vera: Die Frau als Richter. Berlin, Heymann, 1933, str. XIV + 137. (4 mk).
- Lüpke Helmut: Untersuchungen zur Geschichte des Templerordens im Gebiet der nordostdeutschen Kolonisation. Bernburg, Dornblüth, 1933, str. 57.
- Mahnkopf Johannes: Entstehung und ältere Geschichte der havelländischen Städte. Rathenow, Babenzien, 1933, str. 96.
- Manheim Ernst: Die Träger der öffentlichen Meinung. Studien zur Soziologie d. Öffentlichkeit. Brön, Rohrer, 1933, str. 145.
- Manieim-Vitters Anna: Bucher und Lassalle (1848—1864). Ein Beitr. zur Geschichte polit. Ideenbildung im 19. Jh. Leipzig 1933, str. 68.
- O'Malley J. B.: Women in subjection: the live of English-women before 1832. London, Duckworth, 1933, str. 365.
- Masnata Albert: Nationalités et fédéralisme. Essai de sociologie et de droit public. Lausanne, Payot, 1933, str. IV + 272. (4 fr.).
- Marvin F. S.: The nation at school; a sketch with comments. New York, Macmillan, 1933, str. 294. (3,25 \$).
- Mau11 Otto: Deutschland. Leipzig, Bibliogr. Inst., 1933, str. 542 + VIII. 4°. (15,30 mk).
- Moses Belle: Franklin Delano Roosevelt: the minute man of 1933. London, Appleton-Century, 1933, str. 206.

- Nevinson Henry W.: *Ourselves: an essay on the national character. With synopsis of talks by A. Bryant.* Illus. London, Brit. Broadcast Co, str. 48.
- Ragaz Christine: *Die Frau in der schweizerischen Gewerkschaftsbewegung.* Stuttgart, Hirschfeld, 1933, str. XI + 159. (5 mk).
- Rigaux Maurice: *En route vers les responsabilités. L'équipement social des jeunes.* Lettre préf. de Petit de Julleville. Paris, Spes, 1932, str. XIV + 315. (15 fr.).
- Rodrigo Valerio: *La familia y la sociedad.* Madrid, Impr. Ferreira, 1933, str. 324.
- Saunders Kenneth James: *Whither Asia? A study of three leaders: Gandhi, Kagawa, Hu Shih.* New York, Macmillan, 1933, str. 221. (2 \$).
- Scheumann Friedrich Karl: *Bekämpfung d. Unterwertigkeit. Planmässige Vorsorge f. d. deutsche Familie.* Berlin, Metzner, 1933, str. 94. (2,0 mk).
- Schmittenner Paul: *Europäische Geschichte und Söldnertum.* Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933 (Schr.d.kriegsgeschichtl. Abt. im hist. sem. d. Friedrich Wilhelms Univ. Berlin 5), str. 32. (1,50 mk).
- Schük Heinrich u. Ragnaz Sohlman: *Alfred Nobel.* Autor. Ausg. d. Nobel-Stiftung. Aus d. Schwed. von Wolf. Heinrich v. d. Mülbe. Neue erw. Ausg. anlässlich d. 100 Geburtstages von Alfred Nobel. Leipzig, List, 1933, str. 352. (5,50 mk).
- Schultz Ursula: *Die Politik Bismarck in den Jahren 1862—1866 im Spiegel der rheinischen Presse.* Zella-Mehlis, Thür., v. Nordheim, 1933, str. 158.
- Selchow Bogislav v.: *Der deutsche Mensch. 2. Jahrtausende dt. Geschichte.* Leipzig, Koehler, 1933, str. 260. (3,80 mk).
- Seuberlich Erich: *Bürger und Einwohner der Stadt Windau in Kurland.* Bearb. nach Karl Mahlers archiv. Auszügen u. Kirchenbüchern. T. 1. Leipzig, Degener in Komm., 1933 (Ges. f. Geschichte u. Altertums-kunde zu Riga. Sehr. d. Abt. Familienkunde 1), str. 150 + VIII. (6 mk).
- Smediey Agnes: *Chinese destinies; sketches of present-day China.* New York, Vanguard, 1933, str. 323. (3 \$).
- Steingrüber Albert: *Warum Vernichtung der Freimaurerei im Dritten Reich? Entlarvung d. Freimauerei u. ihrer furchtbaren Geheimverbrechen.* Radolfzell, Heim-Verlag, 1933, str. 124. (2,50 mk).
- Stolle Hermann: *Neuer Geist der Führung in deutscher Schule.* Leipzig, Armanen-Verlag, 1933, str. 240. (3,80 mk).
- Unemployment and the child.* New York, Longmans, 1933, str. 136. (0,90 \$).
- Taylor Carl Cleveland: *Rural sociology; in its economic, historical a. psychological aspects.* Rev. edit. New York, Harper, 1933, str. 722. (3,25 \$).
- Veeh Margarete: *Die deutsche Frau. Dienerin oder Gefährtin.* München, Lüdendorffs Verlag, 1933, str. 75. (1 mk).

- Wang Tsang Pao: La femme dans la société chinoise; sa situation sociale, civile et politique. Paris, Pedone, 1933, str. XI + 252.
- Wang Simine: Le travail industriel des femmes et des enfants en Chine. Préf. de Emile Vandervelde. Paris, Pedone, 1933, str. VI + 298.
- Waters S. H.: Wakefield in the 17 century: a social history of the town and neighbourhood, 1550 to 1710. Wakefield: Sanderson & Clayton, 1933.

VI.

Wytwory społeczne.

- Bade Wilfrid: Kulturpolitische Aufgaben d. deutschen Presse. Berlin, Juncker & Dönhaupt, 1933, str. 31. (1,20 mk).
- Botz Krl: Das Zeitungsvertrieb der deutschen Reichspost, Kalimünz, Lasselben, 1933, str. V + 99.
- Chesterton Ada Elizabeth Jones: Young China a. new Japan. Philadelphia, Lippincott, 1933, str. 310. (2,50 \$).
- Desmond Robert: Newspaper reference methods. London, Oxford Univ. Pr., 1933.
- Dresler Adolf: Geschichte der italienischen Presse. Von den Anfängen bis 1815. 2, verm. u. verb. Aufl. München, Oldenbourg, 1933. str. 173 + X. II mk).
- Feldmann Marcus: Grundlagen und Grenzen der Pressfreiheit in der Schweiz. Luzern, Keller, 1933, str. 87 + IV.
- Fröschle August: Der Einbruch des Materialismus in die Pädagogik. Freiburg, Herder, 1933, str. XIII + 192. (5 mk).
- Hildebrand Alfred: Die Pressepolitik der hannoverschen Regierung vom Beginn der Reaktionszeit bis zum Ende des Königreich Hannover. Nienburg-Weser, Bessmeyer, 1933, str. 57 + VI.
- Krieger Konrad: Zweck und Form des Wirtschaftsteils der Tageszeitung. München, Münchener Zeitungs-Verl., 1933, str. 10.
- Kriss Rudolf: Die religiöse Volkskunde Altbayerns. Dargest. an d. Wallfahrtsbräuchen. Baden b. Wien, Rohrer, 1933, str. 190. (10 mk).
- Lüthi Carl Jacob: Die Schweizer Presse einst und jetzt. Bern, Bächtli, 1933, str. 44 + IV.
- Maunier René: Loi française et coutume indigène en Algérie. (Etudes de sociologie et d'ethnologie juridique 10). Paris, Domat-Montchrestien, 1932, str. (172. 40 fr.).
- Miller Alfred: Völkerentartung unter dem Kreuz. Der abendländische Geistestyp als Fluch d. Welt. Leipzig, Ad. Klein, 1933, str. VIII + 274. (7,20 mk).

- Mittes Heinrich: Lehnrecht und Staatsgewalt. Untersuchungen zur mittelalterl. Verfassungsgeschichte. Weimar, Böhlau, 1933, str. 714 + XVI. (36,80 mk).
- Nieuwenhuis Anton Wilhelm: Die dualistische Kultur in Amerika. Ihre Entstehung in Südamerika. Verbreitung u. Erlöschung ihrer Elemente in Nordamerika. Sonderstellung von Mittelamerika. Leiden, Brill, 1933, str. 150 in 4°. (9 fl.).
- Orton William Aylott: America in search of culture. Boston, Little, Brown, 1933, str. 321. (3 \$).
- Raphael Max: Preudhon, Marx, Picasso. Trois études sur la sociologie de l'art. Paris, Edit. „Excelsior”, 1933, str. 239. (12 fr.).
- Ritter G. Erwin: Die elsass-lothringische Presse im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts. Strassburg, Börsendr., 1933, str. 64.
- Sauer Wilhelm: Kriminalsoziologie. Zugleich eine systematische Einführung in d. Weiterentwicklung u. in die Hilfswissenschaften d. Strafrechts. 3. Ergebnisse u. neue Aufgaben. Berlin-Grunewald, Rothschild, 1933 str. VIII + 633—810. (8,50 mk).
- Sleeman J. H. C: White China. London, Gordon & Gotch, 1933, str. 351.
- Smith Lloyd: Newspaper district management, including the hour-a-day plan of training newspaper boys to sell. Kansas City, nakład własny, 1933, str. 184. (5 \$).
- Smith Bruce: Rural crime control. New York, Inst. of Public Administration, 1933, str. 316. (2 \$).
- Stock Ulrich: Die Strafe als Dienst am Volke. Tübingen, Mohr, 1933, str. VI + 116. (6,60 mk).
- Spamer Adolf: Deutsche Volkskunde als Lebenswissenschaft vom deutschen Volkstum. Leipzig, Teubner, 1933 (aus: Hofstaetter u. Schmabel: Grundzüge der Deutschkunde, str. 249—304 + IV).
- Sprengel Johann Georg: Der Staatsgedanke in der deutschen Dichtung vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. XI + 226. (4,80 mk).
- Tögel Hermann: Völkische Prägungen des Christentums. Von Origenes zu Kagava. Leipzig, Klinkhardt, 1933, str. XII + 260. (5,80 mk).
- Weber Carl: Die Entwicklung der politischen Presse in der Schweiz. Luzern, Keller, 1933, str. 99 + IV.
- Wyndham H. A.: Native education. Ceylon, Jawa, Formosa, the Philippines, French Indo-China a. British Malaya. Problems of imperial trusteeship; a raport in the Study group of the Royal Institute of international Affairs. Oxford: Univ. Pr., 1933, str. 274.

VII.

Varia.

- Alb erts Karl: Der Deutschen Christus. Ein klär. Versuch. Gütersloh, Bertelsmann, 1933, str. 164. (3,50 mk).
- Crae mer Rudolf: Der Kampf um die VolksordnungJ Von d. preuss. Sozialpolitik zürn dt. Sozialismus. Hamburg, Hanseat. Verlang-Anstalt, 1933, str. 302. (6,80 mk).
- Davies Leonora a. Davies John Henry: A trip to Soviet Russia. London, Strangeways, 1933, str. 139.
- Die trich Otto: Mit Hitler in die Macht. Persönliche Erlebnisse mit meinem Führer. München, Eher, 1934, str. 209. (3,50 mk).
- Ehrt Adolf: Bewaffneter Aufstand! Enthüllungen über d. kommunist. Umsturzversuch am Vorabend d. nationalen Revolution. Hrsg. v. Gesamtverband d. antikommunist. Vereinigungen e. V. Berlin, Eckart, 1933, str. 183. (1,40 mk).
- Frank e Lydia :Die Randbemerkungen Wilhelms II in d. Akten der auswärtigen Politik als historische u. psychologische Quelle. Ohlau i. Schlesien, Eschenhagen, 1933, str. V + 65.
- Goebbels Joseph: Revolution der Deutschen. 14. Jahre Nationalsozialismus. Goebbelsreden mit einl. Zeitbildern von Hein. Schlecht. Oldenburg, Stalling, 1933, str. 229. (3,80 mk).
- Jankowski Antoni Dr.: Jak długo jeszcze mamy cierpieć czyli obecne przesilenie gospodarcze w Polsce i droga wyjścia z niego. Lwów, Nakładem autora, 1934.
- Lindt A. R.: Special correspondent: with bandit a. general in Manchuria. London, Colden-Sanderson, 1933, str. 292.
- Łakomy Ludwik: Prawda o Hitlerze i o Żydach. Oprac. na podstawie A. Hitlera: „Mein Kampf”. Mikołów, Woj. Śląskie, K. Miarka, 1934, str. 119.
- Sommer Paul: Erläuterungen zu Adolf Hitlers „Mein Kampf”. Leipzig, Beyer, 1933, str. 118. (1,20 mk).